



UNIVERSITETET I AGDER

Multimodalitet i dagens KRLE-lærebøker

En lærebokanalyse av KRLE-lærebøkers sammensatte tekster om buddhismen og elevers kognitive og kulturelle forståelse.

KRISTINE EGELI SIKVELAND

VEILEDER

Elisabet Haakedal

Universitetet i Agder, [2017]

Fakultet for humaniora og pedagogikk
Institutt for religion, filosofi og historie.



Forord

Jeg startet på denne masteroppgaven i 2010 med et håp om å kunne fullføre en mastergrad på deltid over 4 år. Etter 1 år med studier parallelt med full jobb som nyutdannet lærer skjønnte jeg at dette ikke var mulig og det ble til at jeg gradvis forsøkte å gjennomføre de obligatoriske eksamenene og kravene de neste årene. I år har jeg hatt barselpermisjon fra jobb da jeg fikk mitt andre barn i juli 2016 og endelig sett mitt snitt til å fullføre oppgaven som så lenge har ligget inne i hodet mitt og arbeidet. Det kjennes godt å endelig fått alle tanker på trykk og se at oppgaven tok form.

En stor takk til min mann som har gitt meg tid til å sitte kveld etter kveld med macen min og tatt over hele kjøkkenbordet og stoler og gulv rundt meg. Mine barn er fremdeles så små at de ikke helt forstår, men min eldste datter på 3 år har nok være særs fornøyd med mye TV-tid de dagene hun har hatt fri fra barnehagen. De timene på dagen da lillesøster har sovet da det har vært min eneste mulighet til å klare å skrive noe før kvelden kommer og de begge har vært i seng.

Elisabet Haakedal har vært tålmodig og kjapp på mail og telefon når jeg har spurt om hjelp og veiledning. Jeg har satt stor pris på raske og grundige tilbakemeldinger og tips. Det har vært flere hjelpende hender på UIA i forbindelse med eksamenskrav som var borte og godkjenninger som var foreldet, jeg setter stor pris på at bare noen mailer så var det i orden. Nå ser jeg frem til sommerferie snart sammen med mine barn og min mann og et kjøkken som er ryddig for stabler av bøker.

Kristine Egeli Sikveland

Lyngdal mai 2017

Sammendrag

Denne masteroppgaven har hatt som mål å kartlegge KRLE-læreverk som finnes på markedet i dag og deres bruk av multimodalitet for å presentere buddhismen og utvalgte læremål fra buddhismen. Jeg har også analysert og sammenlignet bruken av multimodalitet opp mot elevenes kognitive og kulturelle forståelse av nettopp buddhismen. Multimodalitet handler om å skape mening gjennom ulike ressurser som er meningsbærende innenfor en gitt kontekst, eksempelvis en sammensatt tekst. Dette har jeg hatt en ønske om å kartlegge i KRLE-lærebøker for mellomtrinnet.

Jeg har stilt følgende problemstilling i denne oppgaven: **Hvordan brukes multimodalitet til å presentere høytider og sentrale ritualer innenfor buddhismen i fire læreverker i KRLE-faget på mellomtrinnet og hvilke sammenhenger finnes det mellom læreverkenes sammensatte tekster om buddhismen og deres pedagogiske tilretteleggelse for kognitiv og kulturell forståelse hos elever på mellomtrinnet?** Ved å stille denne problemstillingen håpet jeg å få svar på hvordan multimodalitet kunne knyttes til elevers kognitive og kulturelle forståelse. For å finne svar på problemstillingen har jeg også tatt utgangspunkt i fire forskningsspørsmål som har vært utgangspunkt for analysearbeidet av læreverkene, kapitlene om buddhismen og utvalgte læremål fra buddhismen:

- Hvordan er læreverkene i KRLE bygget opp i forhold til tidligere kriterier for lærebokgodkjenning?
- Hva forteller en oversiktsanalyse av de ulike verkene om buddhismen på mellomtrinnet?
- Hvordan brukes multimodalitet til å presentere høytider og sentrale ritualer innenfor buddhismen i fire læreverker i KRLE-faget på mellomtrinnet?
- Hvilke sammenhenger finnes det mellom læreverkenes sammensatte tekster om buddhisme og deres pedagogiske tilretteleggelse for kognitiv og kulturell forståelse?

Jeg har gjennomført en kvalitativ undersøkelse med vekt på hermeneutiske perspektiver. Jeg har analysert hele lærebøkene etter tidligere kriterier for godkjenning av lærebøker for å kartlegge om lærebøkene fyller kriteriene. Jeg har brukt multimodal analyse for å finne ut hvordan kapitlene om buddhismen bruker multimodale virkemidler. Jeg har også brukt en multimodal analyse modell for å analysere sider som inneholder informasjon om et utvalgt læremål fra buddhismen. Dette læremålet er etter 7.årstrinn: ”Målet for opplæringen er at

elevene skal kunne: *forklare en buddhistisk høytidskalender og beskrive buddhistiske høytider og sentrale ritualer” (Kunnskapsløftet 2006). Jeg har foretatt en dybdeanalyse av sidene jeg mener dekker dette målet og gjennomført en multimodal analyse. Til slutt har jeg sammenlignet bruken av multimodalitet i kapitlene om buddhisme og knyttet dem til elevenes kognitive og kulturelle forståelse. Jeg har brukt Njål Skrunes tidligere kriterier for lærebokgodkjenning og Anne Løvland sin multimodale analysemodell i tekstanalysen.

Med utgangspunkt i de nevnte kriteriene og multimodal analysemodell har jeg analysert de fire læreverkene som finnes på markedet i dag. De er læreverkene *Vi i verden*, *Inn i livet*, *VIVO 5-7* og *Du og jeg*. Analyse kapitlene viste at lærebøkene har noen trekk som er like, mens de er ulike på andre felt. Noen av ulikhetene er tydelige som at *Inn i livet* har en annen organisering av temaenes presentasjon enn de andre lærebøkene. Andre forskjeller ligger lengre ned i språket, oppbygning og bildebruk som krever en mer detaljert analyse for å klare å kartlegge.

Jeg har også benyttet multimodal analyse for å kartlegge sammenhengen mellom de sammensatte tekstene og elevenes kognitive og kulturelle forståelse. Til dette benyttet jeg Piagets stadieteori i forhold til den kognitive utviklingen og Vygotskys sosiokulturelle læringsteori i forhold til den kulturelle forståelsen. I dette så jeg at det er mange sammenhenger mellom multimodale tekster og disse teoriene.

Det ble veldig tydelig i analysene at tekstene om buddhismen er multimodale på ulike nivå. Noen av lærebøkene har flere modaliteter og krever med dette mer av elevene, mens andre er enklere lagt opp med bare noen få modaliteter. Jeg fant at hovedforskjellene lå i bruk i språklig tilpassing av teksten, bruken av bilder og tilpassing av teksten til alderstrinnet. Her var det noen av verkene som tydelig skilte seg fra hverandre.

Innholdsfortegnelse

Forord	s.2
Sammendrag	s.3
Innholdsfortegnelse	s.5
1.0 Innledning	s.8
1.1 Bakgrunn for oppgaven – temaets relevans og aktualitet	s.9
1.2 Problemstilling og forskningsspørsmål og fagfelt	s.10
1.3 Læreplaner og lærebøker i KRLE	s.12
1.3.1 Et historisk tilbakeblikk på læreplanen i religion	s.14
1.3.2 Dagens læreplan	s.16
1.3.3 Lærebøker i KRLE	s.17
1.3.4 Elevers kognitive og kulturelle utvikling	s.18
1.3.5 Multimodale tekster	s.19
1.4 Metode	s.19
1.5 Oppgavens struktur	s.20
2.0 Teori : Lærebokforskning, multimodalitetsteori og elevforskning	s.21
2.1 Lærebokforskning	s.21
2.2 Oversiktsanalyse	s.23
2.2.1 Systemmodellen og temamodellen	s.23
2.2.2 Språklig tilpassing til alderstrinnet	s.24
2.2.3 Pedagogisk bruk og tilpasning av illustrasjoner	s.25
2.2.4 Tilpasning av lærestoffet, utvelging og utforming av faglig innhold og bruk av varierte arbeidsmåter	s.26
2.3 Multimodalt samspill	s.27
2.3.1 Multimodal affordans	s.27
2.3.2 Funksjonell spesialisering	s.28
2.3.3 Multimodal kohesjon	s.29
2.3.4 Multimodal redundans	s.31
2.3.5 Å lese multimodale tekster	s.31
2.3.6 Å lese multimodale tekster i klasserommet	s.32
2.4 Elevers kognitive og kulturelle forståelse	s.34
2.4.1 Sosiokulturell læringsteori	s.35
2.4.2 Kognitiv utvikling	s.36
2.5 Sammendrag	s.37

3.0 Metode	s.38
3.1 Valg av metode	s.38
3.2 Metodisk teori	s.40
3.2.1 Hermeneutikk	s.40
3.3 Valg av forskningsmateriale	s.41
3.3.1 Utvalg	s.41
3.3.2 Lærebokanalyse	s.42
3.3.3 Multimodal tekstanalyse	s.42
3.4 Kvalitetssikring	s.43
3.4.1 Forskerrollen	s.43
3.4.2 Relabilitet	s.44
3.4.3 Validitet	s.44
4.0 En oversiktsanalyse over de fire KRLE-verkene	s.46
4.1 <i>Vi i verden</i>	s.46
4.2 <i>Inn i livet</i>	s.49
4.3 <i>VIVO 5-7</i>	s.53
4.4 <i>Du og jeg</i>	s.55
4.5 Sammenligning av resultater	s.58
5.0 En oversiktsanalyse av hva de fire KRLE-verkene sier om buddhisme	s.60
5.1 <i>Vi i verden</i>	s.60
5.2 <i>Inn i livet</i>	s.65
5.3 <i>VIVO 5-7</i>	s.69
5.4 <i>Du og jeg</i>	s.73
5.5 Sammenligning av resultater	s.77
6.0 Multimodal analyse	s.80
6.1 <i>Vi i verden</i>	s.81
6.1.1 Multimodal analyse	s.81
6.2 <i>Inn i livet</i>	s.84
6.2.1 Multimodal analyse	s.84
6.3 <i>VIVO 5-7</i>	s.88
6.3.1 Multimodal analyse	s.88
6.4 <i>Du og jeg</i>	s.90
6.4.1 Multimodal analyse	s.90
6.5 Sammenligning av resultater	s.93

7.0 Sammenheng mellom tekstene om buddhismen og læreverkens pedagogiske tilretteleggelse.	s.96
7.1 Multimodalt samspill	s.96
7.1.1 Multimodal affordans og pedagogisk tilretteleggelse	s.97
7.1.2 Funksjonell spesialisering og pedagogisk tilretteleggelse	s.98
7.1.3 Multimodal kohesjon og pedagogisk tilretteleggelse	s.99
7.1.4 Multimodal redundans og pedagogisk tilretteleggelse	s.103
7.2 Lærebokforskning og pedagogisk tilretteleggelse	s.105
7.2.1 Språklig tilpassing til alderstrinnet	s.105
7.2.2 Pedagogisk bruk og tilpassing av illustrasjoner	s.108
7.2.3 Utvelging og utforming av faglig innhold	s.111
7.3 Sammendrag	s.112
8.0 Konklusjon	s.114
Primær kilder	s.119
Litteraturliste	s.120

1.0 Innledning

Denne fagdidaktiske masteroppgaven handler om lærebokforskning for KRLE-faget. Skolens religions- og livssynsfag har vært i stadig forandring og er et fag som engasjerer på flere arenaer både i skolesammenheng og i samfunnet generelt. Den siste endring kom høsten 2015 da faget skiftet navn fra RLE til KRLE. Innholdet av skolens religionsundervisning har gjennomgått flere endringer som har kommet i tillegg til de nye læreplanene. Faget har gått fra å være Den Norske Kirkens dåpsopplæring, til å bli et fag som formidler opplysning om etikk og filosofi parallelt med et mangfold av religioner. Noen mener skolen fremdeles formidler for mye kristendom i KRLE-faget, mens andre mener omlegging av faget fra kristendom til RLE til KRLE gjorde at faget mistet mye av sin egenart som en formidler av Norges kulturarv i den kristne tradisjonen. Synet er delt, men fakta er at det ikke lenger er mulig å få fritak i faget og alle elever skal presenteres for alle mål i læreplanen.

Parallelt med endringer i KRLE-læreplanen, må læreverkene i faget også endres og fornyes. Trenden er at det kommer en ny læreplan hvert tiende år, noe som betyr nye lærebøker for elever og lærere. Skolene må jevnlig ta stilling til hvilke lærebøker de skal kjøpe, og dette er av betydning i flere sammenhenger. Det betyr noe for forlagene som selger verkene, for lærerne som muligens må slite med dårlige lærebøker grunnet dårlige valg og elevene blir tvunget til å bruke de bøkene lærerne velger. Det er også et økonomisk aspekt da de færreste skoler har for mye penger å rutte med og ikke kan kjøpe nye bøker hele tide. Det blir derfor viktig å sette seg å analysere bøkene og vurdere dem før det gjøres valg om innkjøp (Skrunes 2010, s. 56-57).

Da Kunnskapsløftet kom i 2006, var noen forlag raske med å publisere et nytt verk som imøtekom den nye planen i religions- og livssynsfaget, mens andre brukte lengre tid på å utarbeide bøkene. *Vi i verden* kom i 2006 som den første etter den nye læreplanen. *Inn i livet* ble utgitt i 2009, *VIVO* i 2010 og sist *Du og jeg* i 2011. Da den sentrale godkjenningsordningen for lærebøker falt bort i 2000, fikk forlagene et eget ansvar for å ivareta de sentrale bestemmelser om skolen (Skrunes 2010, s.51-53). Det er derfor enda viktigere å være bevisst på hvilket læreverk en velger å undervise etter. Lærebøkene er for mange undervisere hovedredskapet for å nå målene i læreplanen og mange legger stor vekt på bøkene skolen velger å benytte seg av.

1.1 Bakgrunn for oppgaven – temaets relevans og aktualitet

KRLE-faget blir for mange elever en arena for opplysning om religioner som de ikke har videre kjennskap til. Jeg vokste opp på Sørlandet i ei lite bygd med ca. 6000 innbyggere og det eneste fremmede innslaget i min klasse som barn var en liten gutt som var adoptert fra Asia. Nå har folketallet steget til ca. 8500 innbyggere og bygda har blitt mer fargerik grunnet flyktninger og innflyttere fra inn- og utland. Men det er fremdeles ei bygd som har en sentral plassering i bibelbeltet på Sørlandet og kristendommen som religion er dominerende på alle måter. Spesielt her er det viktig at KRLE-bøkene formidler og informerer elevene om religioner som de ikke møter til daglig.

Nasjonen Norge blir bare mer og mer multikulturelt og det er nødvendig for barn å få kjennskap til de ulike religionene som entrer Norge. Det er et mangfold av religioner i Norge, men jeg har valgt å konsentrere meg om buddhismen i denne oppgaven for å avgrense meg. Dette valget har jeg tatt ut fra egne interesser for buddhismen og et ønske om å fordype meg i akkurat denne religionen. Buddhismen er en av de store verdensreligionene som ikke er så sterkt representert i Norge som for eksempel islam. Norsk buddhistforbund anslo i 2009 at det var ca. 40 000 buddhister i Norge hvorav 38000 hadde innvandrers bakgrunn (<http://buddhistforbundet.no>). I forhold til Norges totale befolkning på 5 millioner, er prosentandelen buddhister ikke så stor. Fordi buddhister er i mindretall og ikke blir å finne overalt i hele Norge, blir det desto viktigere at skolen formidler kunnskap og informasjon til elevene om buddhismen.

Buddhismen er fargerik og har ulike tradisjoner. I min erfaring som KRLE-lærer på mellomtrinnet kan buddhismen virke spennende og eksotiske for elevene, men også skremmende og fremmed. Det er flere mål for buddhismen etter 7.trinn enn etter 4.trinn og målene etter 7.trinn har klart en høyere vanskegrad enn for de lavere trinnene. Jeg har flere års erfaring som KRLE-lærer på mellomtrinnet og vil enklere knytte inn min erfaring i oppgaven på dette nivået enn med andre trinn. Min erfaring er at læreverkene i KRLE ofte presenterer temaet høytider og sentrale ritualer i buddhismen med flotte fargerike bilder og spennende tekster som ofte virker mer som skjønnlitterære fortellinger enn fakta. Elevene stiller seg spørrende til det som er ukjent for dem spesielt når det presenteres som fortellinger. Desto viktigere blir det at lærebøkene skoler benytter, kan formidle fakta om disse temaene slik at elevene får kunnskap og ikke trenger å være redde for det ukjente. Med fakta mener jeg virkelige hendelser og virkeligheten slik den er. Kunnskap kjennetegnes av det vi allerede vet og har viten om. Kunnskap er lærdom og innsikt, mens fakta er virkelig. Elever kan lære seg fakta, men dette blir så om til kunnskap når elevene tar lærdom av fakta de lærer. Det vil

derfor være viktig å lære den fakta og gi dem kunnskap om buddhismen som religion. Høytider og ritualer har en stor plass i buddhismen da mye av denne religion består i ære Buddha på ulike måter. Jeg mener derfor det er et relevant tema å analysere når jeg valgte tema for lærebokanalysen.

Samtidig som læreplanen fornyes og oppdaterte lærebøker produseres, har sammensatte tekster kommet for fullt inn i skolen. Den skriftlige hverdagen er ikke lenger en side med et bilde og en lærebok tekst, men en sammensatt tekst med ulik skriftstørrelse, bilder, tekstbokser, illustrasjoner, lyd og bevegelse. Elevene trenes i å lese tekster som er satt sammen av flere elementer og dette skal gi dem mulighet til å ta inn kunnskap via flere kanaler, ikke bare gjennom lest tekst. Lese- og kommunikasjonsforsker Anne Løvland kaller tekster som er satt sammen av ulike modaliteter for sammensatte eller multimodale tekster. ”Ein multimodal tekst er altså ein tekst som skaper mening gjennom å kombinere ulike modalitetar” (Løvland 2007, s.21). Bruk av multimodale tekster er svært utbredt og jeg mener at alle elever har en større mulighet for å nå læreplanmålene når lærebøkene er flinke til å skape multimodale tekster som gir elevene kunnskap gjennom flere kanaler.

Generasjonen som vokser opp i dag er i større grad vandt til multimodalitet enn for 10 år siden. Elevene møter undervisning og læreboktekster sammen med bilde, lyd og film og bruker mange av sansene i undervisningen. I en KRLE time om den buddhistiske høytiden Vesak kan det være aktuelt å lese en tekst om høytiden, se på bilder fra feiringen, se en film om feiringen som involverer både bevegelse av bilder og lyd og høre en sang på CD. Læreverkene fokuserer på å være sammensatte ved å benytte seg av ulike skrifttyper, vise bilder og ha nettsider med lydfiler og filmsnutter til temaene i læreboka. Jeg mener derfor at det er veldig aktuelt å skrive en oppgave som handler om multimodalitet i KRLE-læreverkene på mellomtrinnet som brukes i dag.

På bakgrunn at dette har jeg valgt å skrive en masteroppgave som handler om lærebøker i KRLE, nærmere bestemt presentasjonen av buddhismen i KRLE-læreverkene på mellomtrinnet. Jeg har valgt å bruke hermeneutisk metode og multimodal analyse av lærebøker for å komme frem til et svar på min problemstilling da jeg mener dette vil være den beste måten for meg å nå mitt mål med oppgaven.

1.2 Problemstilling og forskningsspørsmål og fagfelt

Jeg ønsker å arbeide med følgende problemstilling i denne oppgaven: **Hvordan brukes multimodalitet til å presentere høytider og sentrale ritualer innenfor buddhismen i fire læreverker i KRLE-faget på mellomtrinnet og hvilke sammenhenger**

finnes det mellom læreverkene sammensatte tekster om buddhismen og deres pedagogiske tilretteleggelse for kognitiv og kulturell forståelse hos elever på mellomtrinnet?

For å komme nærmere inn på problemstillingen vil det være nødvendig å stille noen forskerspørsmål om jeg ønsker å finne svar på. Jeg har valgt å fokusere på følgende forskerspørsmål:

- Hvordan er læreverkene i KRLE bygget opp i forhold til tidligere kriterier for lærebokgodkjenning?
- Hva forteller en oversiktsanalyse av de ulike verkene om buddhismen på mellomtrinnet?
- Hvordan brukes multimodalitet til å presentere høytider og sentrale ritualer innenfor buddhismen i fire læreverk i KRLE-faget på mellomtrinnet?
- Hvilke sammenhenger finnes det mellom læreverkene sammensatte tekster om buddhisme og deres pedagogiske tilretteleggelse for kognitiv og kulturell forståelse?

Mitt første spørsmål er: Hvordan er læreverkene i KRLE bygget opp i forhold til tidligere kriterier for lærebokgodkjenning? Det første kapittelet etter metode og teori-delen vil være en oversiktsanalyse av alle KRLE-verkene som finnes på markedet for mellomtrinnet. Jeg ønsker her å få en oversikt over hvordan bøkene er bygget opp i forhold til ulike kriterier som blir presentert senere i oppgaven. Jeg kommer også til å se på likheter og forskjeller mellom verkene basert på fem analyse-kriterier.

Deretter planlegger jeg å foreta en oversiktsanalyse av hva de fire lærebøkene i KRLE presenterer av buddhisme i verkene sine. Det vil da være aktuelt å spørre: Hva forteller en oversiktsanalyse av de ulike verkene om buddhismen på mellomtrinnet? Jeg vil her legge vekt på kriterier som vektlegger språket, illustrasjoner, tilpassing av lærestoffet, utvelging og utforming av faglig innhold i forhold til alderstrinnet og arbeidsmåter i lærebøkene. Jeg mener dette vil gi meg en godt bilde av KRLE-bøkene pedagogiske tilretteleggelse for kognitiv og kulturell forståelse hos elevene på mellomtrinnet. I tillegg vil jeg på denne måten få en begynnende innsikt i hvordan tekstene om buddhismen er bygd opp for elevene på mellomtrinnet.

Jeg ønsker også å finne ut hva de fire KRLE-verkene sier om buddhisme som helhet i sine bøker for mellomtrinnet. Deretter vil jeg foreta en multimodal analyse av oppgavens utvalgte tema om buddhismen og jeg kommer til å stille spørsmålet: Hvordan brukes

multimodalitet til å presentere høytider og sentrale ritualer innenfor buddhismen fra fire læreverk i KRLE-faget på mellomtrinnet? Jeg vil da velge ut sidene fra KRLE-bøkene som jeg mener representerer temaet mitt og gjennomføre en multimodal analyse basert på Anne Løvlands kriterier for analyse av multimodale tekster. Slik vil jeg kunne kartlegge bruken av multimodalitet i tekstene om høytider og sentrale ritualer i buddhismen i KRLE-lærebøker for mellomtrinnet.

Kapittel 7 vil være mitt siste analysekapittel hvor jeg kommer til å analysere multimodalitet i tekstene om buddhismens høytider og sentrale ritualer opp mot læreverkens evne til pedagogisk tilretteleggelse for kognitiv og kulturell forståelse hos elever på mellomtrinnet. Forskningsspørsmålet mitt vil være: Hvilke sammenhenger finnes det mellom læreverkens sammensatte tekster om mitt utvalgte mål fra buddhismen og deres pedagogiske tilretteleggelse for kognitiv og kulturell forståelse hos elever på mellomtrinnet? Det vil bli aktuelt å trekke inn elevenes førforståelse og kognitive utvikling i denne analysen og finne ut hvordan multimodaliteten kan fremme kognitiv og kulturell forståelse.

Denne oppgaven vil komme innenfor fagfeltet fagdidaktikk som er den fagspesifikke delen av allmenn didaktikk. Sødal skriver følgende definisjon av fagdidaktikk: ”Fagdidaktikk er vurderinger knyttet til begrunnelser, utvalg, strukturering og tilrettelegging av undervisningsinnhold” (Sødal 2009, s.12). Oppgaven kommer primært til å handle om tilrettelegging i KRLE-læreverk og vil derfor falle innenfor disiplinen religionsdidaktikk. Oppgaven skal ta for seg de ulike læreverkene som finnes på markedet i dag og gi en analyse av utvalgte deler fra lærebøkene med vekt på deres presentasjon av buddhismen for mellomtrinnet.

1.3 Fagstoff om buddhismen og lærebøker i KRLE

Denne oppgaven skal ta for seg de ulike læreverkene som finnes på markedet i dag og gi en analyse av utvalgte deler fra lærebøkene med vekt på deres presentasjon av buddhismen for mellomtrinnet. Jeg har valgt å konsentrere meg om mellomtrinnet da dette er de årstrinnene jeg selv har arbeidet mest på og jeg mener utviklingen av ferdigheter overfor sammensatte og multimodale tekster har lengre kommet på disse trinnene enn 1.-4.trinn. Jeg arbeider også på en barneskole og det er mest aktuelt for meg å velge mellomtrinnet. Dette er også en periode hvor de fleste elevene har automatisert lesingen så godt at de kan starte å lese sammensatte tekster på en hensiktsmessig måte og kunne utnytte multimodaliteten i sin læringsprosess. Dette vil selvfølgelig være mulig tidligere også, men ofte brukes de første årene på skolen til teknisk lesing og avkoding og elevene har nok med dette. Jeg har valgt å

sette fokus på selve læreverkene da mange lærere bruker læreboka som sin mal for å nå målene fra Kunnskapsløftet og det blir desto viktigere å være seg bevisst på hvilke lærebøker som presenterer lærestoffet på en god måte for elevene. Oppgaven har også hovedfokus på elever og deres oppfatning fremfor læreren og lærerens hjelpemidler.

Etter 7.årstrinn står det i læreplanen bl.a. at elevene skal kunne følgende om buddhismen: ”Målet for opplæringen er at elevene skal kunne: *forklare en buddhistisk høytidskalender og beskrive buddhistiske høytider og sentrale ritualer” (Kunnskapsløftet 2006). På grunnlag av dette målet velger jeg å konsentrere meg om en analyse av buddhistiske høytider og sentrale ritualer på mellomtrinns nivå. Mitt primærmateriale vil derfor være de fire læreverkene i KRLE som finnes på markedet i Norge i dag som er følgende; *VIVO 5-7*, *Du og jeg 5-7*, *Inn i livet 5-7* og *Vi i verden 5-7*. I løpet av oppgaven vil jeg ikke henvise til bøkene, men skrive bokas navn og nummer i selve teksten når jeg forteller eller analyserer de ulike bøkene. Dette blir å regne som mine primærkilder og er derfor samlet i en primær kildeliste bakerst i oppgaven. Jeg vil benytte meg av bøkene som er beregnet for mellomtrinnet som er 5.-7.klasse. I kapittel 4 som er en oversiktsanalyse, vil alle bøkene fra mellomtrinnet vil benyttet, mens det i kapittel 5 vil være kun kapitlene som omhandler buddhisme som det blir satt fokus på.

I de fire læreverkene vil dette være: *VIVO 5-7* s. 268 – 301 som har hovedoverskriftene; A) Å leve som buddhist, B) Buddhismens fortellinger og c) Tempelet og kunsten. *Du og jeg 5* s. 18-29 som har overskriftene; Buddhafortellingene, stupa og buddhisttempler. *Du og jeg 6* s. 116-127 som har overskriftene; Buddhas lære, klosterlivet og kalender og høytider. *Du og jeg 7* s. 86-95 med overskriftene; hellige skrifter og etikk. *Inn i livet 5* s. 36-37 har overskriften tidsregning i buddhismen og hinduisme, s. 66-71 handler om høytider i buddhismen og s.115-116 presenter buddhismens hellige tekster. *Inn i livet 6* s. 84-93 har overskriften buddhisme i Norge. *Inn i livet 7* s. 62-72 handler om å leve i buddhismen og s. 128-137 har overskriften gjennom livet i buddhismen. *Vi i verden 5* s. 64-72 har følgende overskrifter, Buddhas lære og tilbedelse i hjemmet og tempelet. *Vi i verden 6* s. 68-79 er delt inn under overskriftene; Buddha og sannheten og livet, vesak og vulan, buddhaer og bodhisattvaer og gjennom livet som budhist. *Vi i verden 7* s. 34-45 presenterer de tre juvelene, leveregler og hellige tekster og buddhismen i Norge og i verden.

I kapittel 6 vil det være følgende sider jeg mener dekker temaet om høytider og sentrale ritualer i buddhismen: *Vi i verden 5* s.69-70; tilbedelse hjemme og i tempelet, *Vi i verden 6* s.72-73; vesak og vulan og s. 78-79; gjennom livet som buddhist. *Inn i livet 5*, s.66-70; høytider i buddhismen og *Inn i livet 7*, s.128-135; gjennom livet som buddhist. *VIVO*

s.274-279; hverdag og høytid. *Du og jeg 6* s.121-126; klosterliv og kalender og høytider. Det vil også være aktuelt for meg å benytte meg av forskning fra Anne Løvland som har jobbet mye med multimodale tekster og Njål Skrunes sine bøker om lærebokforskning i mine analyser av lærebøkene i KRLE.

1.3.1 Et historisk tilbakeblikk på læreplanen i religion

Læreplanen i religions- og livssynsfaget har gjennomgått flere endringer, noe som har påvirket KRLE-læreverkene som brukes i skolen. Jeg mener det er av betydning å kjenne til historien til læreplan i KRLE for å ha den rette bakgrunnsinformasjonen når oppgaven videre ledes inn på lærebøker i KRLE. Det er læreplanen og de endringer som gjøres som tvinger frem nye utgivelser av lærebøker som skal imøtekomme læreplanens mål. Denne oppgaven handler om akkurat lærebøker i KRLE og deres pedagogiske tilrettelegging til elever, og jeg mener derfor det er av relevans å presentere kort historien til KRLE-planen for å se helhetsbilde av hvordan det hele har utvikles seg. I 1974 kom *Mønsterplanen for grunnskolen*. Denne planen var en rammeplan hvor lærestoffet den inneholdt ikke måtte oppfattes som et obligatorisk minimum som alle måtte gjennomgå. Lærerne kunne selv velge ut og tilpasse stoffet slik at det passer for hver enkelt elev innen klassens ramme (Imsen 2002, s.196).

Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen av 1997, kalt L97, bestod av tre deler. 1. den generelle læreplanen av 1993, 2. prinsipper og retningslinjer for opplæring i grunnskolen, og 3.læreplaner for fag. Kunnskapsinnhold og arbeidsformer ble formulert i måltermer som sa klart hva elevene skulle arbeide med i hvert fag. *Kunnskapsløftet av 2006* består av flere deler som bygger på hverandre; fag- og timefordelingen, generell del av læreplanverket, prinsipper for opplæringen og læreplaner for fag. ”Samlet gir læreplanverket et helhetlig bilde av skolens oppdrag og brede mandat” (Udir 2016). Dette er læreplanen som er gjeldene i skrivende stund.

Parallelt med at læreplanen i skolen har vært i endring, har også religionsfaget gjennomgått en stor endring. Faget har skiftet navn flere ganger de siste årene fra kristendomsundervisning, til KRL (kristendom, religion og livssyn), til RLE (religion, livssyn, etikk), og heter nå KRLE (Kristendom, religion, livssyn, etikk). Dette navnet tredde i kraft fra 1.august 2015 (Læreplan i KRLE 2015). Kristendommen har vært del av skolens opplæring helt fra begynnelsen på 1500-tallet hvor allmueskolene underviste i bl.a. kristendom som et av hovedfagene (Thune 2015). Andre religioner kom for alvor inn i folkeskolen etter innføringen av niåring skolegang i 1960-årene, men da med tyngde på ungdomstrinnet. I denne perioden ble kristendommens grunnspørsmål brukt som målestokk

for andre religioner, og undervisningen ble ansett for en del av den norske kirkes dåpsundervisning.

I *Mønsterplanen* av 1974 var kristendomsundervisningen et rent kristendomsfag, og andre religioner har fått plass i samfunnsfag, hovedsakelig på 7.klassetrinn. I *Mønsterplanen* av 1987 har fått andre religioner og livssyn plass som eget emne i samfunnsfag og i kristendomskunnskap. ”I kristendomskunnskap ligger hovedvekten på møtet mellom religioner og livssyn (M87:103)” (Rian 1999, s.16). Selv om andre religioner og livssyn stod sterkere i M87 enn i tidligere læreplaner, var realiteten at andre religioner ble variert presentert i den norske skolen før L97. Dette var både fordi kristendommens tradisjon stod så sterkt i skolen og fordi mange lærere manglet kunnskap om andre religioner og derfor ikke følte seg komfortable med å undervise om dette. Andre religioner stod sterkere i livssynsfaget, men dette ble primært bare tilbudt til elever som hadde fritak fra den ordinære undervisningen (Rian 1999, s. 15-16).

I L97 er både kristendommen og de øvrige religioner og livssyn i sin helhet samlet i samme fag, kalt KRL. Religionenes plassering i samfunnsfag var over, og lærere skulle presentere alle religioner og livssyn i KRL på en faglig og saklig måte. Skolen skal nå ”gje kjennskap til andre verdsreligionar og livssyn (..)” (Rian 1999, s.17). Elevene skal nå møte andre religioner i KRL undervisningen, først om fremst i form av fortellinger og høytider på småskoletrinnet, i generelle oversikter på mellomtrinnet og ulike retninger, likheter og forskjeller på ungdomstrinnet. Språkbruken i L97 pekte mot en tradisjonell religionsvitenskapelig tilnærming og faget blir primært å forstå som et religionsvitenskapelig fag. Buddhismen og andre religioner får nå en egen stemme i KRL-faget, selv om kristendommen fremdeles står sterkt. Buddhismen nevnes med navn i L97 fra 4.årstrinn hvor det skal læres om gravferdsritualer fra katolsk, jødisk, muslimsk, buddhistisk eller humanetisk tradisjon til sammenligning med en norsk kirkelig begravelse. På mellomtrinnet skal elevene arbeide med hovedtrekk ved og viktige fortellinger fra islam, jødedom, hinduisme og buddhisme, og på ungdomstrinnet skal elevene i 8.klasse ta for seg ulike hovedretninger innenfor bl.a. buddhisme. (Rian 1999, s.17-23).

I 2005 ble KRL faget endret etter at en gruppe foreldre og Human Etisk forbund førte sak mot Staten på grunn av fritaksordningen. Foreldrene og HEF fikk medhold hos FNs menneskerettighetskomite og Den europeiske menneskerettighetsdomstolen. EMD fant at KRL-faget slik det vare etter ordningen fra 1997, ikke tok tilstrekkelig grad hensyn til foreldrenes religiøse og filosofiske overbevisning. Det ble derfor sendt rundt et rundskriv

16.08.07 til alle skoler som skulle iverksettes med en gang mens det ble arbeidet med en varig revisjon som skulle gjelde fra høst 2008 (Det kongelige kunnskapsdepartement 2007).

Fra august 2008 ble fagets navn endret fra KRL til RLE og i tillegg til navneendringen ble det presisert av opplæringen skulle være objektiv, kritisk og pluralistisk. Endringene skulle gjøre at faget var i samsvar med menneskerettighetene etter dommen. Navneendringen skulle tydeliggjøre at religioner og livssyn skulle behandles på en kvalitativ likeverdig måte og alle emner skulle behandles likeverdig og med respekt. Likevel skulle kristendommen ha størst plass i faget med grunnlag i at den er del av Norges historie og kulturarv (Kunnskapsdepartementet 2008). Denne planen varte til 2014. I 2014 kom det forslag fra regjering til å endre RLE faget til KRLE. Denne endringen trådte i kraft august 2015, og faget heter nå KRLE.

1.3.2 Dagens læreplan

I dag er det Kunnskapsløftet som er den gjeldende læreplanen i norsk skole. Planens formål er å gi elevene kunnskap og innsikt i kristendommen og andre religioner og livssyn for å øke elevenes etiske bevissthet og forståelse på tvers av tros- og livssynsgrenser.

Kristendom, jødedom, islam, hinduisme, buddhisme og livssyn har hver og en egne mål som skal oppnås. De ulike religionene er synlige i planen kanskje mer enn noen gang. Faget skal være en møteplass for elever med ulike bakgrunn der alle skal møtes med respekt, og bidra til evne til dialog på tvers av tros- og livssyns grunnlag. Undervisningen skal være objektiv og alle religioner skal behandles med like stor respekt. Faget skal være samlende og det skal ikke være noen form for forkynnelse eller religionsutøvelse i undervisningen (Udir 2015).

Planen har kompetansemål etter 4., 7. og 10. årstrinn og hovedmål fra 1-7. trinn og 8-10. trinn. Se tabell.

År	Hovedområder		
1-7	Kristendom	Jødedom, islam, hinduisme, buddhisme og livssyn	Filosofi og etikk
8-10	Kristendom	Jødedom, islam, hinduisme, annet religiøst mangfold og livssyn-	Filosofi og etikk

Hovedområdet kristendom omfatter kristendommen i historisk perspektiv, hvordan kristendommen blir forstått og praktisert i verden i dag, bibelen som kilde og ulike tradisjoner og kirkesamfunn innenfor kristendommen. Hovedområde jødedom, islam, hinduisme, buddhisme og livssyn omfatter disse religionenes utvalgte historiske perspektiv,

skriftradisjoner og hvordan disse religionene blir praktisert og forstått i dag. På ungdomstrinnet skal det gis innblikk i andre religioner og livssyn som er representert i Norge. Hovedområdet filosofi og etikk omfatter filosofisk tenkemåte og etisk refleksjon, sentrale filosofer, livsspørsmål, moralske verdivalg og etiske begrunnelser. Området inkluderer også holdninger og aktuelle etiske problemstillinger i barn og unges liv, og sammenhenger mellom etikk, religioner og livssyn (Udir 2015).

Opplæringsloven nevner religionene på denne måten i paragraf 1-1:

”Opplæringa skal byggje på grunnleggjande verdiar i kristen og humanistisk arv og tradisjon, slik som respekt for menneskeverdet og naturen, på åndsfridom, nestekjærleik, tilgjeving, likeverd og solidaritet, verdiar som òg kjem til uttrykk i ulike religionar og livssyn og som er forankra i menneskerettane” (Strandskleiv 2009).

På grunnlag av denne og læreplanen i KRLE skal skolen fremme forståelse og kunnskap om tros- og livssyns-samfunn i Norge i dag. Barn i Norge møter et større mangfold av religioner i dag enn tidligere, og det blir derfor viktig at skolen gir elevene den informasjonen de trenger for å ikke være redde for det fremmede. Dette er spesielt viktig når det kommer til presentasjon og opplysning om fremmede religioner som buddhismen.

1.3.3 Lærebøker i KRLE

Nye læreplaner har krevd nye lærebøker og det er i dag fire læreverk i KRLE på markedet for 1.-7.trinn. *Du og jeg* fra Cappelen Damm, *Vi i verden* fra Cappelen Damm, *VIVO* fra forlaget Gyldendal og *Inn i livet* fra Samlaget. Det vil komme en mer detaljert beskrivelse av hvert av verkene senere i oppgaven. Læreverkene har ulike design og oppbygning, og har blitt utgitt etter Kunnskapsløftet 06 kom. *Vi i verden* kom i 2006 som den første etter den nye læreplanen. *Inn i livet* ble utgitt i 2009, *VIVO 5-7* i 2010 og sist *Du og jeg* i 2011. I det følgende kommer en kort presentasjon av hvert læreverk som er representert i oppgaven.

Vi i verden er et av Cappelen Damms KRLE verk som består av 7 grunnbøker, en til hvert klassetrinn. *Vi i verden 1* er en engangsbok, mens *Vi i verden 2, 3 og 4* består av en grunnbok og en arbeidsbok med oppgaver i tillegg. Det er også lærerens bok, CD og nettressurs til *Vi i verden 1-4*; <http://viiverden1-4.cappelendamm.no/>. Da denne oppgaven handler om mellomtrinnet, vil det være aktuelt å benytte *Vi i verden 5, 6 og 7* som består av en grunnbok som inneholder tekster og oppgaver. Det finnes også en CD, lærerens bok og en nettressurs; <http://viiverden5-7.cappelendamm.no/>. Til forskjell fra *Vi i verden 2-4* er det ingen oppgavebok i tillegg til grunnbok, bare en bok som inneholder alt.

Inn i livet er Samlagets verk i KRLE og består av sju grunnbøker, en for hvert trinn. Bøkene har navnene *Inn i livet 1*, *Inn i livet 2* osv. *Inn i livet 1* og *Inn i livet 2*, er engangsbøker hvor tekster og oppgaver finnes i samme bok og elevene løser oppgavene rett inn i boka. *Inn i livet 3*, *4*, *5*, *6* og *7* er flergangsbøker. Det er ingen arbeidsbøker som går parallelt med grunnboka, men det er en CD som hører til 1-4.trinn (*Inn i livet 1-4*) og en som hører til 5-7 trinn (*Inn i livet 5-7*). Det finnes også en nettressurs; <http://rle.samlaget.no/> .

VIVO er Gyldendahls verk i KRLE. Det finnes tre bøker totalt for barneskolen, *VIVO 1-2* med arbeidsbok, *VIVO 3-4* med arbeidsbok og *VIVO 5-7* med arbeidsbok. Det finnes også en fortellingsbok som kan brukes på alle trinn. For mellomtrinnet består *VIVO* av en bok grunnbok som gjelder for de tre trinnene 5, 6 og 7.trinn. Det finnes også en fortellingsbok og et arbeidshefte til elevbruk og en lærerveiledning til den som skal undervise.

Verket har også en nettressurs; <http://www.gyldendal.no/grs/Vivo/1-2/Vivo-1-7-elevsider>.

Du og jeg var tidligere et verk utgitt av Høyskoleforlaget, men utgis nå av Cappelen Damm og blir da dette forlagets andre KRLE-verk. *Du og jeg* består av arbeidsbøker til 1. og 2.trinn, tekstbøker til 3.-7.trinn, lærerveiledninger og CD-er (1-4 og 5-7), de har også en nettressurs som er delt inn i *Du og jeg 1-4* og *Du og jeg 5-7*: <https://duogjeg.cappelendam.no/> . *Du og jeg 1* og *2* er engangshefter som elevene kan skrive og gjøre oppgaver i. *Du og jeg 3-7* er flergangsbøker hvor denne boka inneholder alt eleven trenger i undervisningen. Det er disse verkene jeg kommer til å konsentrere meg om i analysen av KRLE-læreverk for mellomtrinnet.

1.3.4 Elevers kognitive og kulturelle utvikling

I forhold til elevenes kognitive og kulturelle utvikling kommer jeg til å bruke kognitiv utviklingsteori og sosiokulturell utviklingsteori. I forhold til kognitiv teori vil det være aktuelt å bruke Piagets stadieteori om hvor elevene er i den kognitive utviklingen i forhold til å kunne forstå det som lærebøkene tilrettelegger for dem. Det er ulike kognitive utfordringer i forhold til alder og dette er plassert i egne stadier for hva eleven mestrer.

Vygotsky har en egen teori for sosiokulturell teori om læring som sier at barns ferdigheter utvikles gjennom den proksimale sone. Elevene har en viss base i utgangspunktet og denne basen bør være utgangspunktet for ny informasjon og kunnskap som læres. I forhold til den multimodale teorien skriver Løvland at den sosiokulturelle leseteorien ser ikke lesing og skriving som en kontekstløs, individuell ferdighet, men mer som sosiale praksiser. I tillegg er sosiokulturelle teorier opptatt av folks oppfatninger av det å lese, samt hvordan ulike sosiale og kulturelle forhold påvirker hvordan vi bruker lesing. Dette vil bli aktuelt når jeg

analyserer sammenhengen mellom den pedagogiske tilretteleggingen i bøkene og elevenes kognitive og kulturelle forståelse av buddhismen.

1.3.5 Multimodale tekster

I lesedidaktikken har lesing tradisjonelt handlet om lesing av skrift, men utviklingen til bokmediet har gitt oss multimodale læreboktekster som har presset lesingen fra å være en rent skriftspråklig aktivitet, vil å handle om lesing av multimodale uttrykk (Løvland 2011, s.18-19). Multimodale tekster er en tekst som skaper mening på ulike måter. Det kan gjøres for eksempel ved å kombinere tekst og bilde for å skape et utvidet bilde av hva teksten handler om. Farger, skriftstørrelse og illustrasjoner vil i sammenheng med teksten kunne skape mening på flere måter i teksten og skape læring på flere nivåer hos elever.

”I multimodale tekstar finn vi likande bindingsmekanismer mellom modalitetane. Vi opplever at tekst og bilete høyrer saman i ei biletbok, og at lyd og levande bilete samspekar om å skape meining i ein spelefilm” (Løvland 2007, s.29).

I denne oppgaven vil jeg foreta en multimodal analyse av et tema innenfor buddhismen i KRLE-læreverk for mellomtrinnet og undersøke hvordan læreverket bruker multimodalitet når læreverket presenterer de utvalgte sidene om buddhismen. Det vil være aktuelt å analysere multimodal kohesjon, multimodal affordans, multimodal redundans og funksjonell spesialisering. Ved å gjennomføre en analyse basert på disse kjennetegnene for multimodalitet mener jeg at det vil gi et godt bilde av hvordan lærebøkens tekster er multimodale og hvordan multimodaliteten kan være en tilrettelegger for elevenes kognitive og kulturelle forståelse.

1.4 Metode

Jeg kommer til å benytte meg av hermeneutisk metode som hører inn under kvalitativ metode. Kvalitativ metode ønsker å fange opp mening og opplevelser som ikke kan tallfestet i følge Olav Dalland. Begrepet kvalitet viser her til egenskapene eller karaktertrekk ved fenomener (Dalland 2012, s.112-113). I denne oppgaven er det lærebøkens egenskaper vi skal analysere ut fra forskerspørsmålene. Hermeneutisk metode er læren om fortolkning av tekster og blir derfor veldig relevant her da det er lærebøkens multimodale tekster jeg skal analysere og sammenligne. Lærebøkene og læreboktekstene analyserer ut fra ulike teorier fra Skrunes og Løvland og disse analysene knyttes opp mot annet teoretisk grunnlag.

1.5 Oppgavens struktur

Denne oppgaven består av denne innledningen som etterfølges av en teoridel som kapittel to. Deretter følger kapittel tre som er et metode kapittel, kapittel fire som er en oversiktsanalyse over de fire læreverkene i KRLE. Kapittel fem er en mer dyptgående analyse av hvordan læreverkene presenterer buddhisme i sin helhet på mellomtrinnet og kapittel seks er en multimodal analyse av de utvalgte målene om høytider og sentrale ritualer i buddhismen. I kapittel sju kommer en sammenligning av alle læreverkene og de funnene jeg har presentert i de forrige kapitlene hvor det også blir drøftet likheter og ulikheter mellom verkene. Kapittel åtte presenterer oppgavens konklusjon og deretter kommer primærkilder og litteraturliste.

Kapittel 2.0 Teori: Lærebokforskning, multimodalitetsteori og elevforskning

Følgende kapittel presenterer teorier som jeg kommer til å bruke i analyse kapitlene i denne masteroppgaven som er kapittel 4, 5 og 6 og i analyse- og refleksjonskapittelet som er kapittel 7. Da oppgaven både skal kartlegge lærebøker og lærebøkernes kapitler i KRLE i forhold til deres pedagogiske tilretteleggelse og analysere sidene om buddhismen med vekt på multimodalitet, har jeg valgt å bruke ulike kriterier når jeg analyserer bøkene ved å bruke tre trinn. I kapittel 4 som er det første trinnet, kommer jeg til å benytte meg av kriterier fra den tidligere lærebokgodkjenningen for å kartlegge KRLE-lærebøkernes pedagogiske tilretteleggelse. Njål Skrunes har beskrevet disse i sine bøker om lærebokforskning. I kapittel 5 som er andre trinn vil jeg bruke de samme kriteriene for å kartlegge den pedagogiske tilretteleggingen i kapitlene som handler om buddhismen. Slik vil vi få en god oversikt over hvordan KRLE-læreverkene er bygd opp fra en oversikt i kapittel 4 til et mer detaljert nivå i kapittel 5. Kapittel 6 vil gå lengre ned i materien og vil bruke en multimodal analyse til å analysere presentasjonen av høytider og sentrale ritualer i buddhismen i KRLE-lærebøkene for mellomtrinnet. Denne oppbygningen mener jeg vil gi en god oversikt over pedagogisk tilrettelegging på flere nivåer, fra en oversikt til et detaljnivå.

Kapittel 7 vil være et kapittel hvor jeg samler trådene og ser på mine analyse resultater i kapittel 4, 5 og 6 opp mot ulike teorier for læring. Det vil være aktuelt å bruke Skrunes sin lærebokforskning, Løvlands teorier om multimodalitet, elevers kognitive utviklingsteori og sosiokulturell læringsteori. I de følgende avsnittene presenterer jeg ulike teorier som er aktuelle for oppgaven.

2.1 Lærebokforskning

Et felt som blir sentralt i denne oppgaven er lærebokforskning da oppgaven handler om lærebøker i KRLE. Læreboka står sentralt i undervisningen i skolen og blir et redskap for undervisning og læring. En god lærebok formidler lærestoffet på en måte som treffer elevene og bidrar til at læreplanens mål oppnås. Det er derfor viktig å være bevisst på KRLE-lærebokas innhold og presentasjon av lærestoffet.

Frem til 2000 var det en sentral godkjenningsordning for lærebøker i Norge. Skrunes skriver at ordningen ble brukt for å skape kvalitet og som et ledd i de sentrale myndighetenes

ønske om å skape en god faglig pedagogisk skole. Lærebøkene skulle prøves mot læreplanens og fagplanens bestemmelse av formål, fagmål og innhold og de skulle ivareta pedagogiske krav som tilpasset undervisning, lokal tilpassing og tverrfaglig arbeid. Likevel har en ordning som dette i seg selv ingen garanti for at den fungerer. Det kan oppstå mønstre hvor noe vektlegges fremfor noe annet, spenning mellom konsulenter som godkjenner bøkene og uenighet mellom forlagene. Skruenes skriver også at ”Kvalitet knyttet til et temafelt som berører verdi- og kunnskapssyn, oppdragelsessyn og undervisning, elevers forutsetninger og lærerens erfaringer, har alltid skapt spenning og noen ganger motsetninger” (Skrunes 2010, s.52). I dag blir det utgitt fire verk med lærebøker i KRLE som er ulike etter hvilken forfatter de har og hvilket forlag som utgir bøkene. Det finnes heller ingen som setter noen kriterier for hvordan bøkene skal skrives eller gjennomfører noen form for kontroll før de blir utgitt.

I mange sammenhenger vil lærebokforskningen være styrt av en søken etter kunnskap om en bestemt side ved lærebokas tilblivelse, innhold, språklige utforming og bruk, og forskningen vil ha betydning i mange sammenhenger. Forskningen kan kaste et bredt lys over lærebøkens faglige, skole- og kulturhistorisk betydning og over fags historie, utvikling og samtidssituasjon i skolen og samfunnet. Samtidig kommer vi ikke unna at mye av lærebokforskningen har et underliggende ønske om å forbedre bøkene og forskningen blir ofte et ledd i en kvalitetssikring. Forskningen har også noen ganger hatt en pragmatisk interesse med sikte på å gi hjelp til den skal velge ut lærebøker hvor siktemålet er at valgene skal skje på bakgrunn av en analyse som tar hensyn til det faglige innholdet, den pedagogiske tilretteleggingen og brukervennlighet (Skrunes 2010, s. 57-59).

Læreboka trer fram i ulike sammenhenger, og lærebokforskning kan gripe fatt i hver enkelt av disse kontekstene. Fagdidaktikken legger vekt på det faglige og det pedagogiske. Innholdet i læreboka må ha en faglig forankring og fagstoffet må tilrettelegges etter den praktisk pedagogiske situasjonen det skal tre fram i. Samtidig vil den pedagogiske virksomheten i skolen fremme verdier og holdninger. Bevisste verdivalg og refleksjon rundt verdispørsmål er gjerne en del av den faglige og pedagogiske gjennomtenkningen av læreboka. Et tredje aspekt av læreboka er språket som må ha både faglig og pedagogisk forankring. Etter hvert ble læreboka utstyrt med bilder, illustrasjoner og grafiske framstillinger og dette vil utvide analyseperspektivene der både faglige, estetiske og pedagogiske hensyn må vurderes. Bokas grafiske design er en viktig side av læreboksidens utforming og har mye å si for lærebokas brukervennlighet (Skrunes 2010, s.73).

2.2 Oversiktsanalyse

Denne oppgaven har fokus på lærebøker og multimodale tekster og det vil derfor være aktuelt å gi en pedagogisk oversiktsanalyse over lærebøkene i kapittel 4. Skrunes skriver om et pedagogisk analyseperspektiv i sin bok hvor han bruker de veiledende retningslinjene for godkjenning av lærebøker fra 1984 som utgangspunkt for analyse. Disse kriteriene benytter jeg i analysen av hele læreboka i kapittel 4.

Kriteriene er som følger:

- språklig tilpassing til alderstrinnet
- pedagogisk bruk og tilpasning av illustrasjoner
- tilpasning av lærestoffet etter elevenes forutsetninger og behov
- utvelging og utforming av faglig innhold i forhold til alderstrinnet
- bruk av varierte arbeidsmåter (Skrunes 2010, s.79).

Jeg mener det er hensiktsmessig å bruke disse kriteriene som fokus for en oversiktsanalyse av bøkene og i analysen av kapitlene om buddhisme generelt. Ved å bruke disse kriteriene vil jeg også få en forståelse av elevens kulturelle forståelse i forhold til lærebøkene. Jeg vil velge bort noen av kriteriene i kapittel 5 hvor jeg foretar en analyse av bare buddhisme. I dette kapitlet vil jeg konsentrere meg om tre av kriteriene: Språklig tilpassing til alderstrinnet, bruken av illustrasjoner og bilder og faglig innhold og utvalg og utforming av faglig innhold i forhold til alderstrinnet. I forhold til multimodalitet vil spesielt språklig tilpassing og bruken av illustrasjoner og bilder være aktuelt. Dette vil jeg gjøre i kapittel 6 når jeg foretar en analyse av sidene hvor lærebøkene presenterer temaet høytider og sentrale ritualer i buddhismen.

Det vil også være aktuelt å se på hvordan lærebøkene i KRLE organiserer sine lærebøker i forhold til system eller temamodellen. I de følgende avsnittene vil jeg gjøre rede for disse modellene og utdype Skrunes sine kriterier for lærebok analyse.

2.2.1 Systemmodellen og temamodellen

Eidhamar presenterer to modeller for undervisning av trostradisjoner systemmodellen og temamodellen. Disse to ulike modellene vil ha betydning for hvordan elever oppfatter lærestoffet i lærebøkene. I følge systemmodellen tar undervisningen for seg en trostrasjon om gangen og denne blir presentert som et helhetlig system. Et eksempel på en slik oppbygging er; Religionens historiske bakgrunn, lære, etikk og levde religiøs praksis. Fordelen med denne

modellen er at eleven får møte trostrasjonen som en enhet. Ulempen er at noe trostradisjoner må vente på tur før de blir skikkelig presentert.

I følge temamodellen blir undervisningen konsentrert om et samlet tema som er aktuelt for flere religioner og livssyn. Temaet kan være hellige skrifter, høytider eller livsriter. Elevene lærer komparasjon, å sammenligne; å se likheter og forskjeller. Fordelen her er at elevene kan se religionene i forhold til hverandre. Ulempen er at det kan bli vanskelig å skille mellom tradisjonene og for elevene kan alt bli en kognitiv saus (Eidhamar i Sødal red 2009, s.100-101).

2.2.2 Språklig tilpassing til alderstrinnet

Språklig tilpassing til alderstrinnet forutsetter at læreboka makter å skrive passende til mottakeren av litteraturen i boka. Læreboka skal gi en sakssvarende presentasjon av et fagfelt og ha en faglig forankring samtidig som den skal være forståelig for den som leser og bruker den. Læreboka må med andre ord være faglig holdbar og pedagogisk forståelig for elevene. Jeg kommer til å legge vekt på elevperspektivet her og stille meg spørsmålet: Hvilke forutsetninger har elevene på mellomtrinnet til å forstå og tilegne seg det språk og den begrepsbruken som preger formidlingen av kunnskapsinnholdet i bøkene? (Skrunes 2010, s.86). I kapittel 4 vil jeg se generelt på språket i de fire verkene i KRLE for mellomtrinnet. I kapittel 5 vil jeg i større grad gå i dybden i kapitlene om buddhismen i bøkene for mellomtrinnet og analysen kommer til å gå mer i detalj på bruken av språket.

Når det er språket vi skal ha fokus på, vil det være aktuelt å kartlegge hva slags sakprosaetekst som brukes i lærebøkene (Skrunes 2010, s. 87-88) har en liste over følgende former for tekst:

- En argumenterende tekst som er argumenterende og konsekvensorientert.
- En utredende tekst som er orientert mot begreper, sammenhenger og saker.
- En fortellende tekst som er tidsorientert i framstilling av hendelser.
- En skildrende tekst som har som hensikt å gi leseren en så rett forestilling som mulig av det som omtales.
- En veiledende tekst som gjerne er opprømsende og sier noe om hvordan ting kan, bør eller må gjøres.
- En tekst orientert mot informasjon, forståelse og overbevisning som bærer preg av linjer og oversikt, og spørsmål og sammendrag som letter forståelsen.

En lærebok kombinerer ofte flere av disse tekst typene og skaper en mening og en sammenheng i faget. Jeg vil også se på språket i lærebøkene. Ordene som brukes vil være viktig da det ofte trekkes inn ord og uttrykk som ikke tilhører elevenes språkverden. Setninger og avsnitt vil også være av relevans å se på da korte setninger sies å være enklere for elever å forstå enn lengre, kompliserte setninger. Lærebok teksten trenger også rett forklaring. Det vil si at forklaringer i teksten er logisk oppbygd og at teksten ikke forutsetter at enkelte saksforhold er kjent av elevene på forhånd. Sjangerkombinasjoner i teksten som virkemiddel i lærebøkene vil kunne skape et bredere bilde av et tema for elevene, eller forvirre elever som ikke klarer å skille mellom fiksjon- og faktatekster. Det er også vanlig å bruke en del fortellinger i KRLE-bøker, noe som konkurrerer om plassen til faktateksten. Vi kan også mange ganger finne spor i lærebok teksten som forsøker å inkludere leseren i framstillingen som ”vi” og eller ”du” (Skrunes 2010 s.87-92).

Det vil være aktuelt å kartlegge språket i bøkene for klare å kartlegge KRLE-lærebøkens pedagogiske tilretteleggelse for kognitiv og kulturell forståelse. Det er viktig at læreboka bruker kjente ord og begreper, bruker konkrete ord fra hverdags erfaringer, skriver sammenhengende ved vekt på grammatisk, semantisk og referentsammenheng og bruk av klare strukturer i hver tekstbokenhet. Disse kriteriene søker å ta hensyn til elevenes evne til å lese og forstå tekster. (Skrunes 2010, s.92-94).

2.2.3 Pedagogisk bruk og tilpasning av illustrasjoner

Bilder og illustrasjoner i lærebøker kan være foto, tegninger (i farger eller svart-hvitt), kart og grafisk materiale med diagrammer, plansjer og plakater. ”Både erfaring og forskning viser at lærere og elever foretrekker lærebøker som gir inntrykk av en god bruk av illustrasjoner og bilder, helst fargebilder” (Skrunes 2010, s.94). Bilder og illustrasjoner i KRLE-læreverkene er aktuelt å kartlegge da dette også viser hvordan læreverkene legger til rette for læring og forståelse gjennom flere kanaler. Bilder gir elevene en mulighet til å fange opp informasjon og lærdom gjennom flere sanser, samtidig som det er en rekke andre forutsetninger som slår inn når elever tolker bilder og illustrasjoner. Alder, intelligens, sosial og kulturell bakgrunn, spesielle erfaringer, fantasi og forestillingsliv har betydning for hvordan elevene oppfatter og tolker bilder og illustrasjoner. Ut fra en faglig kunnskapsperspektiv er det ofte krav om at bilder og illustrasjoner skal gi kunnskap og innsikt om emnet som omtales. ”Bilder og illustrasjoner er en form for språk som skal skape forestillinger, innsikt og opplevelse satt inn i en skolefaglig kunnskapssammenheng og inn i en kommunikasjonssammenheng hvor eleven er den som tolker og oppfatter budskapet”

(Skrunes 2010, s.95). Bilder og illustrasjoner kan motivere, skape oppmerksomhet og gi god stemning. Det kan ha betydning i forhold til økt forståelse og stimulering av egen refleksjon og tenking. Det kan også ha en holdnings- og verdiskapende betydning i lærebokteksten. (Skrunes 2010, s.94-95).

Religionsdidaktikeren Geir Winje har skrevet noen kriterier for valg av bilder i lærebøker i religion som vil være nyttige for meg i min analyse av bruk og tilpassing av illustrasjoner. I KRLE er det viktig at bildene kan supplere og forsterke både skriftlig og muntlig lærestoff. Bildene bør også ha en viss status innenfor den tradisjonen de hentes fra. Et tredje kriterier er at selv om noe religiøs kunst bygger på helt andre ideer en de vestlige, bør en velge noen som elever kan gjenkjenne elementer fra. Slik kan kunsten bygge bro fra det kjente til det ukjente. For det fjerne bør noen av bildene egne seg til analyse slik at elever kan få øve seg i å analysere bilder med respekt for den enkelte religions særpreg (Winje i Sødal 2011, s.128). Kapittel 4 vil gi en oversikt over bruken av bilder og illustrasjoner i KRLE-bøkene, mens kapittel 5 vil gå i dybden på bilder og illustrasjoner som hører med til buddhismen og bare dette. Bilder og illustrasjoner vil også bli analysert ut fra multimodal analyse i kapittel 6.

2.2.4 Tilpasning av lærestoffet, utvelgning og utforming av faglig innhold og bruk av varierte arbeidsmåter.

For at lærebøkene skal kunne treffe elevene med sin undervisning, er det viktig at KRLE-bøkene tilpasser lærestoffet etter elevenes forutsetninger og behov. I en artikkel i *Religion og Livssyn* 3/2014 skriver Repstad at læreboka har står sentralt i undervisningen og at 80% av lærerne presenterer lærestoffet med utgangspunkt i læreboka (Repstad 2014). Det er derfor viktig at læreboka presenterer lærestoffet slik at det passer til elevenes årstrinn. Det er ønskelig med rom for tilpassing slik at læreren har mulighet til å differensiere undervisningen ved behov til både sterkere og svakere elever.

I en artikkelsamling fra Udir sies det at læremidler også er en forutsetning for å realisere tilpasset opplæring i skolen. Læremidlene som blant annet er lærebøker må inneholde stoff som dekker de faglige kompetansemålene, stimulerer elevene i utviklingen av de grunnleggende ferdigheter og ha oppgaver som gjør elevene bevisste på sin egen læreprosess. Det er også en fordel at oppgavene er tilpasset elever med forskjellige evner og forutsetninger slik at elevene opplever mestring (Udir 2007). Uten mestring vil læreboka fort bli kjedelig og umotiverende. Makter ikke bøkene å treffe elevene, eller gjør lærestoffet for vanskelig, vil elevene bli lite interessert i hva læreboka forsøker å formidle. I kapittel 4 og vil Master i religion ved UIA våren 2017, Kristine Egeli Sikveland

disse kriteriene vil brukt til å gi en oversikt over hvordan lærebøkene i KRLE for mellomtrinnet generelt og spesielt formidlingen av buddhismen, møter disse kriteriene. I kapittel 6 vil være aktuelt å se på noen av kriteriene i forhold til hvilke sammenhenger det finnes mellom læreverkenes sammensatte tekster om mine utvalgte læringsmål fra buddhismen.

2.3 Multimodalt samspill

De siste årene har det blitt et stort fokus på multimodal kommunikasjon. Tanken om at vi ikke utelukkende kommuniserer gjennom verbalspråk har kommet for fullt og særlig der visuelle aspektet av kommunikasjon har blitt belyst. Forskere har pekt på hvor viktig det er å fokusere på ulike visuelle uttrykk for å forstå den samfunnsmessige utviklingen og arbeid med multimodale tekster har kommet sterkt inn i skolen. I følge Løvland finnes det mange eksempler på multimodale tekster i ulike formidlingskanaler. I noen kanaler finner vi papirbaserte multimodale tekster som papiraviser, lærebøker og ukeblad. Noen kan leses og høres med utgangspunkt i elektroniske skjerm slik som nettaviser, læringsprogram og skjermpresentasjoner. Andre er knyttet til ulike formidlingskanaler slik som prosjektframlegg i klasserommet. Her spilles det musikk gjennom en høyttaler mens elevene skanner og bilder vises på en skjerm i bakgrunnen. Lærebøker har også i aller høyeste grad blitt multimodale og i forhold til denne oppgaven er det aktuelt å se på hvordan multimodalt samspill gjør seg gjeldene i KRLE-lærebøkene. I de neste avsnittene presenterer jeg ulike virkemidler for multimodalt samspill i teksten.

2.3.1 Multimodal affordans

En multimodal tekst er det samme som en sammensatt tekst. Multimodaliteten er trekk som oppstår på grunn av samspill mellom de ulike modalitetene i en tekst. En multimodal tekst er en tekst som vil skape mening ved å kombinere ulike modaliteter (Løvland 2007, s.21). Anne Løvland har en enkel definisjon av multimodalitet som sier: ”Multimodale tekster kombinerer enheter som skaper mening på forskjellig måte”. (Løvland 2010, s.1). Hun sier i samme artikkel at når man kombinerer flere ulike uttrykksmåter i en multimodal tekst, er det som å legge flere transparente meningslag over hverandre, ingen lag blir forstått isolert, men spiller sammen. ”Det ein kan kalle ein modalitet, er altså ei klassifisering av uttrykksmåter som bygger på ein kombinasjon av organiseringsmåte og materiell form som er

meningsskapande i den aktuelle sammenhengen” (Løvland 2007, s.23). Forskjellene mellom modalitetene kan knyttes til begrepet *modal affordans*.

Modal affordans handler om betydningspotensialet til de ulike modalitetene. En modalitet som ligner på noe virkelig, kan kommunisere raskt og uavhengig av om elever har lært å lese i tradisjonell forstand eller ikke. Løvland trekker frem et eksempel på et bilde av en epleskrott og ordet ”epleskrott”. Elever vil kunne forstå det konkrete bildet av en epleskrott, mens ordet epleskrott vil kreve god verbalspråklig lesekompetanse. Samtidig vil det være vanskelig å få fremstille epletreetes næringsopptak gjennom et fotografi. I denne sammenhengen vil det være enklere å vise en tegning av et tverrsnitt i treet, eller en skriftlig forklaring. Modalitetene har her ulik mulighet til å skape mening for elever og de ulike modalitetene krever tolkningskompetanse hos elever (Løvland 2011, s.17).

Løvland sier at det å definere modalitetene i en multimodal tekst først og fremst er et redskap for å foreta en videre multimodal analyse. Det er også nødvendig å kartlegge modalitetene i teksten for å kunne forstå den multimodale meningskapningen. En kan tenke seg at det vil være enkelt å dele teksten inn i flere modaliteter, men det er langt enklere å peke ut hvilke modaliteter teksten er satt sammen av.

2.3.2 Funksjonell spesialisering

Multimodale tekster er satt sammen at ulike modaliteter som har ulike affordans for å skape mening. Modalitetene er basert på ulike prinsipper for organisering i teksten og ulike materielle former, noe som gjør modalitetene forskjellige fra hverandre. ”Ein modalitet kan til dømes vere godt egna til å fange lesarens merksemd, medan ein anna kan formidle informasjon om abstrakte fenomen og ein tredje kan uttrykke tekstprodusenters identitet og verdiar” (Løvland 2007, s.26). På denne måten blir de ulike modalitetene spesialiserte på å formidle ulike typer informasjon i den store sammenhengen. Ikke alle modalitetene vil få like stort formidlingsansvar, ofte vil noen dominere, og begrepet *funksjonell tyngde* sier noe om hvor stor del av informasjonen i en multimodal tekst som ligger i de ulike modalitetene. I bildebøker med verbaltekst og bilde på hvert oppslag, vil tekst og bilde ha omtrent like stor funksjonell tyngde, mens i en illustrert tekst med spredde illustrasjoner vil den funksjonelle hovedtyngden ligge i verbalteksten. En god multimodal tekst kombinerer modalitetene slik at teksten fungerer optimalt til sitt formål (Løvland 2007, s.26-27).

2.3.3 Multimodal kohesjon

Løvland sier i sin artikkel ”Multimodalitet og multimodale tekster”, at til tross for at mange multimodale tekster er funksjonelt spesialiserte, oppleves de likevel som samspillende. Hun viser til sosialsemiotiker Theo van Leeuwen som har skissert fire prinsipper for samspill som ofte finnes i multimodale tekster; *rhythm*, *composition*, *information linking* og *dialogue*. Løvland har en beskrivelse av de fire prinsippene på norsk.

Det første prinsippet, *rhythm*, kaller hun rytmisk samspill. Når en multimodal tekst strekker seg ut i tid, etableres et rytmisk samspill mellom modalitetene. Det rytmiske samspillet bygger på en veksling mellom motsetninger som sterk og svak og stor og liten, dag og natt. Veksling i bokstavstørrelse i overskrift og brødtekst, skaper også en form for rytme. Det vi oppfatter som det sentrale i en tekst, har sammenheng med tekstens rytme. Rytmen krever en form for gjentakelse i teksten og brudd på rytmen får leseren til å skjerpe sansene. Det rytmiske mønsteret som gjør teksten sammenhengende, fremhever den informasjonen som er viktigst i den gitte konteksten (Løvland 2007, s.29-30).

Det andre prinsippet, *composition*, kaller Løvland komposisjonen i en multimodal tekst og det er relatert til den romlige organiseringen. ”Fordelingen av ulike elementer på en flate eller i et rom kan vise leseren hva som hører sammen og gi signaler om hvordan han bør orientere seg i den multimodale teksten” (Løvland 2010, s.4). Komposisjonen til sider sier noe om hvilke bilder og overskrifter som henger sammen og nærhet og avstand, størrelse og farge er viktig. Komposisjonen markerer sammenheng og uttrykker hvilken informasjonsverdi de ulike elementene har. Leseren kan bli interessert i ulike elementer i teksten fordi disse elementene har blitt spesielt fremtredende igjennom plassering, størrelse eller farge i teksten. Noen modaliteter er mer fremtredende enn andre, samtidig vil komposisjonen gi signal om hva som er sentral informasjon og hva som er mindre viktig. ”Leseretninga i vår kultur gjer at ein ofte plasserer det som er nytt og oppsiktsvekkande til høgre, medan det ein kan forvente at lesaren er kjend med fra før, ofte blir plassert i venstre” (Løvland 2007, s.32). Grupperinger og markeringer av ulike deler av teksten vil hjelpe leseren med å finne en fornuftig måte å orientere seg i teksten og slik vil komposisjonen gi signal som vil lette denne orienteringen. Det er rimelig å tro at noen typer modaliteter får mer oppmerksomhet enn andre, spesielt bilder og på denne måten vil bildenes plassering være av relevans for hva som er viktig på ei lærebokside.

Noen ganger vil komposisjonen være mindre tydelige. I slike tilfeller, tenker en seg innsatsvillige og nysgjerrige lesere som har nok motivasjon til å bruke energi og kreativitet i leseprosessen. Ofte finnes dette i faglitteratur for barn. Dersom intensjonen med teksten er å

få frem et budskap uten særlig innsats fra leseren, vil komposisjonen gi en tydelig lesesti slik at budskapet ikke kan misforstås (Løvland 2007, s. 33-34).

Samspill kan også etableres gjennom *information linking* eller informasjonskobling som det oversettes til på norsk og er det tredje prinsippet Løvland beskriver. Mange uttrykk kan romme flere betydninger og samspillet mellom ulike uttrykksmåter kan fremheve deler av meningen. Dette utnyttes ofte i samspillet mellom overskrifter og bilder og også mellom bilde og lyd i filmer. Resultatet av informasjonskoblingen mellom modalitetene kan være en utdyping av den enkelte eller en utvidelse av det totale meningsinnholdet (Løvland 2010, s.4). ”Hovudskilnaden mellom utdyping og utviding er at ein gjennom utdypinga avgrensar meiningspotensialet i det samla uttrykket medan utviding utvidar det samla meiningspotensialet” (Løvland 2007, s.38). Nærmere bestemt vil det betyr at utviding er informasjon som er uttrykt gjennom at ulike modaliteter er omskrivninger av hverandre, kontraster av hverandre eller utfyller hverandre fordi de representerer ulike deler av den samla informasjonen. Utdyping er at informasjon som er uttrykt gjennom en modalitet, gjør en informasjon som er uttrykt gjennom en annen modalitet mer spesifikk eller tolker informasjonen som er uttrykt gjennom en annen modalitet. Hovedforskjellen mellom utdyping og utviding er at en gjennom utdyping avgrenser meningspotensialet i sammenhengen, mens utviding utvider meningspotensialet.

Det fjerne prinsippet, *dialogue*, for multimodal kohesjon handler om den dialogiske relasjonen mellom modalitetene og her er den snakk om interaksjon som har form som et initiativ og en respons som i en samtale. Dette kan vi se eksempler på i digitale spill hvor brukerne inviteres til å respondere på grafiske og lydige initiativ med tastetrykk, lyd eller kroppsbevegelser. ”I multimodale tekstar kan ein ofte finne interaksjon som er prega av ei eller anna form for i initiativ som utløyser ein respons” (Løvland 2007, s.40). For eksempel vil et spørsmål oftest fremkalle et svar og Løvland sier at mange multimodale tekster har slike samtaleprega trekk.

Kjennskap til disse prinsippene som et analyseverktøy er viktig for alle da monomodale tekster omtrent ikke finnes lengre. Utviklingen av multimodal kommunikasjon har eksplodert de senere årene og ved å kjenne til disse prinsippene vil vi være i bedre stand til å både tolke tekster vi møter og skrive bedre multimodale tekster selv. Løvland sier at i møte med den multimodale tekstkulturen trenger vi en tolkningskompetanse som gjør at vi inntar et reflektert og kritisk standpunkt i møte med disse tekstene (Løvland 2010, s.4-5). Jeg mener det vil være hensiktsmessig å undersøke hvordan KRLE bøkene presenterer temaet om buddhisme gjennom en multimodal tekst.

2.3.4 Multimodal redundans

Løvland introduserer i artikkelen sin begrepet *multimodal redundans*. Hun sier følgende;" (...)at de ulike modalitetene i en tekst hovedsakelig formidler den samme informasjonen, men på forskjellige måter. Dette vil jeg kalle multimodal redundans. "(Løvland, 2010, s. 2). Redundans kan knyttes mot multimodal kohesjon, og er en form for informasjonskopling. Multimodal redundans mellom eksempelvis skrift og bilde handler ikke om identisk gjentakelse, men om at større eller mindre deler av meningsinnholdet blir uttrykt gjennom begge modalitetene.

I barnelitteraturforskningen har det vært tradisjon for å analysere ulike former for redundans i bøker for barn. Redundans i barnelitteratur blir ofte sett på som en form for tilpassing til barnelesere med mindre teksterfaring. Det kan likevel ikke sees bort i fra at for sterk redundans i en tekst kan skape passive mottakere. Sterk redundans mellom skrift og bilde, kan føre til overkommunikasjon. Overkommunikasjon gjør at leseren oppfatter samspillet som irriterende eller uinteressant. I multimodale tekster der modalitetene er funksjonelt spesialiserte, oppleves ikke en slik overlappning, men en sterkere utnyttelse av modalitetenes betydningspotensiale (Løvland 2010). Ettersom modalitetene skiller seg fra hverandre når det kommer til materialitet og organiseringsmåte, vil de også inneha ulik mulighet til å skape betydning.

2.3.5 Å lese multimodale tekster

Multimodale tekster og teksthendelser kan oppstå som et resultat av lesedidaktiske metoder, og innenfor lesedidaktikken snakker en gjerne om lesestrategier om alle de grep en leser tar for å forstå en tekst (Løvland 2011, s.18). I lesedidaktikken har lesing tradisjonelt handla om lesing av skrift, men med utvikling av multimodale læreboktekster har lesing blitt presset fra å være en ren skriftspråklig aktivitet, til å handle om lesing av multimodale uttrykk. "Ein multimodal tekst som er sett saman av modalitetar som representerer aktuelle objekt på ulike måte, aktiverer ulike resepsjonsstrategiar" (Løvland 2011, s.20). Med dette mener hun at lesing av sammensatte tekster krever ulike strategier av elever for å finne mening. For eksempel vil symbolske tegn og ikoniske tegn kreve ulike ferdigheter for forståelse.

Der er flere aktiviteter som skjer når elever leser multimodale tekster. Løvland presenterer tre ulike lesing; Lesing, inntak og samlesing. *Lesing* som strategi brukes til å lese grafiske symbolske tegn som figurer, tabeller og tegninger. Resepsjon av andre tegn kaller

hun *inntak* og er lesing som karakteriserer inntak av et fotografi. Løvland mener det krever en aktiv handling når et fotografi tas inn og analyseres. ”I ein multimodal læreboktekst vil ein etter inndelinga i lesing og inntak kunne lese skrift og ulike diagram, men ta inn dei fleste fotografa”(Løvland 2011, s.21). Skillet er der, selv om det ikke alltid er like tydelig.

Samlesing karakteriserer et begrep som det har blitt vanlig å snakke om i forbindelse med multimodale tekster. *Å lese sammen* betyr at en leser de ulike modalitetene sammen i en sammensatt tekst, og Løvland sier at etter hennes syn er dette et begrep som tydeliggjør den aktive handlingen som må til for å skape mening når flere modaliteter i en tekst spiller sammen. Spesielt mener hun aktiviteten som skjer når elever leser bilde og tekst sammen (Løvland 2001, s. 21-22).

Samlesing har også en kognitiv side, det vil si at det vi leser fører til en tankemessig forståelse hos leseren. Det er ikke mulig å få tilgang til denne forståelsen, men leseren kan blir spurt om å gjenfortelle eller gjenskape det han eller hun har forstått ut fra samlesing. Løvland siterer Kress når hun skriver om begrepene *transformasjon* og *transduksjon*. Transformasjon handler om å skape mening ut fra de modalitetene som finnes i den første teksten, mens transduksjon handler om at elever tar i bruk nye modaliteter for å gjenskape eller gjenfortelle teksten. Som et eksempel skriver hun at å svare på spørsmål til teksten er transformasjon, mens transduksjon ville være å lage en tegning til teksten (Løvland 2011, s. 23)

2.3.6 Å lese multimodale tekster i klasserommet

Løvland skriver at hun mener skolen har et ansvar for å utvikle elevenes tolkningskompetanse slik at de kan utvikle seg fra å være lesere som blindt og ureflektert går inn som aktører i den kommunikative handlingen til å bli reflekterte og kritiske lesere. ”Spekteret av multimodale tekstar som er ein del av elevanes skole- og fritidskultur er stort og knytt til varierte medium” (Løvland 2007, s. 42). Det er derfor viktig at skolen hjelper elevene til å utvikle de ferdighetene de trenger for lese multimodale tekster slik at de kan tilegne seg de informasjonen som finnes i disse type tekster.

Løvland skiller mellom fire ulike typer teksthendelser som kan skje når elever møter multimodale tekster i klasserommet. Den første teksthendelsen kaller hun *substansutvikling* og dette er en teksthendelse hvor læreren skaper en klasseromstekst som skal hjelpe elever til å forstå faglig substans. Læreren vil være i dialog med elevene hvor responsen fra elevene ofte er talt språk. Læreren veileder elevene i teksten, hjelper dem til å legge merke til spesielle detaljer, og i tillegg hjelper elevene å samle trådene på slutten av timen. ”Resepsjonsmåten for slike teksthendingar handler i stor grad om inntak av den multimodale klasseromsteksten. Her

er lite fokus på ei avkodning og forståing av symbolske modalitetar som eg ville kalle lesing” (Løvland 2011, s.29). Hun sier at substansutvikling er en teksthendelse der læreren selv regisserer teksten på grunnlag av egen kunnskap, ulike tekstelement og respons fra elevene.

Strategiutvikling er en annen teksthendelse som har som mål å utvikle lesekompetansen til elevene i tillegg til at de skal tilegne seg kunnskap. Elever retter fokus mer mot lesing av den sammensatte eller multimodale teksten enn substansen som teksten presenterer. Dette starter ofte med at læreren starter timen med å få elevene til å åpne læreboka og legge merke til overskrifter og bilder. Elever kan lese overskrifter, få spørsmål om hva de tror sida i læreboka handler om og hva bildene skal illustrere. Mer formalisert strategiutvikling tar fote utgangspunkt i læringsstrategier som blir presentert i norsk-verk. Eksempler på dette er BISON-overblikk og VØL-skjema. Disse strategiene har som hensikt å hjelpe elevene til å lese de multimodale tekstene på best mulig måte slik at de kan ta inn over seg hele tekstbilde.

På min arbeidsplass er dette et fokusområde og godt kjent blant lærerne. Læreboktekstene og fagtekstene som er utgangspunkt for disse leseprosessene er i hovedsak multimodale og den sammensatte teksten tolkes av eleven ved hjelp av valgt strategi. ”Fokus for teksthendinga er heilt klart lærebokteksten eller andre fagtekstar som læraren har valg ut” (Løvland 2011, s.31). Det blir denne type teksthendelse som blir viktig for meg i analysen av hvilke sammenhenger som finnes mellom læreverkenes sammensatte tekster om buddhisme og deres pedagogiske tilretteleggelse for kognitiv og kulturell forståelse hos elever på mellomtrinnet. Fokuset for denne teksthendelsen sier Løvland er helt klart lærebokteksten eller andre fagtekster som læreren har valgt ut og læreren har mer en rolle som tilrettelegger enn en selvselvstendig formidlerrolle (Løvland 2011, s. 31).

Svarjakt er en annen teksthendelse som karakteriseres av at elever skal løse oppgaver ved hjelp av læreboka. Det kan også være muntlige klassesamtaler. Hendelsen er i all hovedsak substansorientert som har et fokus på tekstens innhold. Elevene leter i teksten og finner frem til svar på oppgaver. Elevene tolker i liten grad den multimodale teksten, men heller komprimerer og reduserer innholdet. ”Ein jaktar på eit svar som vil bli godkjent, ikkje på heilskapleg forståing” (Løvland 2011, s. 33). Arbeidsoppgavene er som regel skriftlige, retter seg mot den skriftlige lærebokteksten og samtidig skal elevene oftest svare skriftlig. Elevene arbeider individuelt eller i gruppe og læreren er lite aktiv i svarjakta. Denne type teksthendelse er aktuelt i en analyse av arbeidsoppgaver i bøkene, noe som jeg kommenterer i kapittel fire.

Tekstskaping er relatert til aktiviteter hvor elever skaper tekster. Læreren er ikke aktiv som tekstprodusent, men legger rammene for elevers tekstskaping. Elevene tar ofte utgangspunkt i læreboktekst, men gjerne i kombinasjon med film eller andre medium. Det er ofte multimodale tekster som er involvert, men er lite prega av at læreren peker på de ulike modalitetene i teksten eller tekstdeler som skal leses sammen (Løvland 2011, s. 33-34).

Det vil i første rekke være strategiutvikling som vil være aktuelt for meg å benytte meg av i en analyse i kapittel 7. Dette er fordi det er denne strategien som på best mulig måte søker å gi elevene redskaper til å analysere og tolke lærebokteksten på egen hånd.

2.4 Elevers kognitive og kulturelle forståelse

Elever vil alltid ha en førforståelse når de møter leser tekster. Den tekstkompetansen elever utvikler og tar i bruk på skolen, vil være preget av de tekstferingene de gjør både på skolen og på fritida (Løvland 2007, s. 41). ”Elevane (...) møter leseaktiviteten med ulike føresetnader og haldningar som dels er bygde opp gjennom møte med skriftkulturen og ulike former for lesepraksis på skulen og fritida” (Løvland 2011, s. 40). I et møte mellom elev og lærebok vil det alltid være faktorer som spiller inn på hvordan elever oppfatter læreboka. I mitt tilfelle vil det være aktuelt å konsentrere seg om møtet mellom elev og lærebokteksten i den aktuelle lærebøkene i KRLE da oppgaven handler om hvilke sammenhenger det finnes mellom lærebøkene sammensatte tekster om buddhisme og deres pedagogiske tilretteleggelse for kognitiv og kulturell forståelse hos elever på mellomtrinnet. Elevenes kognitive og kulturelle forståelse i møtet med sammensatte tekster vil være avhengig av ulike forutsetninger hos eleven. Elevenes forutsetninger er betinget av erfaringer, forkunnskaper, holdninger og motivasjon som vil påvirke elevens oppfattelse av lærebøkene multimodale tekster. Elevenes erfaringer vil avhenge av hvilken tros- eller livssynstradisjon de selv tilhører og hva de møter i sin omgangskrets. Det er også geografiske forskjeller i forhold til hvor de ulike religionene og trossamfunnene er representert i Norge. Elever i en klasse i Oslo vil lettere kunne gjenkjenne de fleste religioner i Norge, enn i ei lite bygd i Vest-Agder som regner som landets mest kristelige fylke (Sødal red 2009, s.46-47).

I de følgende avsnittene vil jeg gå nærmere inn på en presentasjon av sosiokulturell læringsteori, livstolkning og utviklingsteori. Dette er teorier jeg kommer til å bruke i kapittel 7 i en oppsummering og sammenligning av læreboktekstenes pedagogiske tilrettelegge for elevene.

2.4.1 Sosiokulturell læringsteori

Det sosiokulturelle læringssynet bygger på en antakelse om at læring skjer gjennom bruk av språk og deltakelse i sosial praksis. Dette vil si at menneskelige aktiviteter foregår i kulturelle omgivelser, og kan derfor ikke forstås isolert fra disse. Våre mentale strukturer og prosesser er et resultat av vår aktivitet og stammer også disse fra samhandling med andre. Slik sett er kulturen med på å skape våre kognitive strukturer og tankeprosesser, de er ikke bare en påvirkningsfaktor (Berg 2007)

I følge Vygotsky er læring og utvikling først og fremst et resultat av samspill, fortrinnsvis sosialt samspill. Han mener at det er gjennom bruk at eleven kan tilegne seg se redskapene som ligger i språket. Han er også opptatt av at eleven skal få utfordringer og undervisningen skal ikke forsere den naturlige utviklingen, men støtte den og trekke den med seg. Hans teori om den proksimale utviklingssone beskriver hvordan utviklingen løper fra det sosiale til det individuelle. Eleven har et nivå av ferdigheter den kan klare alene og et nivå for ferdigheter eleven kan klare med hjelp. Ved hjelp vil eleven kunne nå de proksimale utviklingssone som er det nivået eleven vil komme til med rett hjelp og stimulanse. Dette vil være relevant i denne sammenheng fordi kunnskap bygges fra det kjente til det ukjente (Imsen 2001, s. 159-161). Utgangspunktet er det eleven allerede kan og mestrer fra før, her ligger også elevens bakgrunn med alle forkunnskaper eleven har tilegnet seg fra sine omgivelser. Ved å bygge på det kjente vil eleven ha noen knagger å henge det ukjente på slik at kunnskapen bygges fra det kjente til det ukjente. Ved å trekke linjer fra det eleven kan for så å knytte på ukjent kunnskap, vil eleven lære nye ting. Eleven vil da nå sin proksimale sone.

Læring kan foregå som en sosial prosess fordi det ikke skjer noen læring uten at individet er i et samspill med omgivelsene. Det kan være i klasserommet, i venneflokket eller hjemme. Den sosiokulturelle leseteorien ser ikke lesing og skriving som en kontekstløs, individuell ferdighet, men mer som sosiale praksiser. ”Det er ikkje tilstrekkeleg å kunne lese og skrive, ein må også kunne bruke lesing og skriving i ulike situasjonar” (Løvland 2011, s.13). I tillegg er sosiokulturelle teorier opptatt av folks oppfatninger av det å lese, samt hvordan ulike sosiale og kulturelle forhold påvirker hvordan vi bruker lesing. Dermed vil alle situasjonene det leses og skrives i være forskjellige. Fordi slike leseteorier er opptatt av lesing i naturlige situasjoner, vil lesing nesten alltid være meningsseekende.

2.4.2 Kognitiv utvikling

Elevenes modning og utvikling vil være av betydning for hvordan de sammensatte tekstene oppfattes. Elever på mellomtrinnet vil falle inn under to stadier av Piagets stadieteori, den konkret-operasjonelle perioden som er 7-11 år og den formal-operasjonelle perioden fra ca 11 år. Dagens 5.klassinger er eller blir 10 år før jul og elever 7.klasse blir 13 år etter jul. Det vil derfor være aktuelt å se på disse stadiene av kognitiv utvikling som vil ha relevans for hvordan lærebøkens fremstilling av buddhisme vil måtte tilpasses pedagogisk til elevens kognitive forståelse.

Den konkret-operasjonelle perioden kjennetegnes av barn som fremdeles er knyttet til ytre, konkrete eksempler i lærebøker. Tenkningen trenger visuell støtte i form av ytre handling, observasjon av fysiske fenomener eller i form av bilder og barnet tenker fortsatt ved hjelp av forestillinger av fysiske ting. Dette betyr at i en prosess det elev møter lærebok, vil det være pedagogisk av læreboka å ha bilder som underbygger det som står i teksten. Det er relevant med multimodal redundans og affordans (Imsen 2001, s.99-100).

Den formal-operasjonelle perioden kjennetegnes av at nå vil elevene klare å tenke mer abstrakt og de kan nå forestille seg det mulige, ikke bare det virkelige. Elevene vil nå klare å stille hypoteser og teste ut disse, de vil kunne utlede praktiske konsekvenser av generelle ideer og jamføre disse med det virkelige livet. Det vil si at elever nå vil være i stand til å forstå mer abstrakte tema som etikk og filosofi (Imsen 2001, s.100).

Sødal presenterer en forskning som sier noen som elevenes kognitive utvikling i tre stadier basert på alder. Det vil være aktuelt for meg å konsentrere meg om stadie 2 som varer fra omkring sjuårsalderen og opp til tenårene. Fra sjuårsalderen og oppover kan elever ofte tenke logisk, de blander sjelden sammen virkelighetsplan og mange prøver å finne sammenheng i livserfaringene sine. Dette kan de søke hjelp til gjennom religiøse og eksistensielle fortellinger. Elever i denne alderen er opptatt av om fortellinger er sanne eller ikke og mange vil ha problemer med å tolke symboler. Fortellinger som har overført betydning og tenkingen er langt på vei bundet til egne erfaringer. Dette gjør at elever vil få en begrenset forståelse av fortellinger og tekster de har lite kjennskap til. De oppfatter gjerne religiøse fortellinger konkret eller bokstavelig og det er vanskelig å lese mellom linje og oppfatte skjulte budskap. Samtidig vil de fleste være flinke til å gjengi det de har lært. Stadiet sier også at barn begynner ofte å identifisere seg med eller tar avstand fra egen eller andres tro. Elevens bakgrunn og familie og slekt vil også være av betydning for hvordan lærestoffet oppfattes. En buddhistisk elev vil lettere kunne identifisere seg med lærebøkens presentasjon av buddhismen enn en konservativ kristen elev (Sødal 2009, s. 53-54)

2.5 Sammendrag

I kommende kapittel vil jeg analysere fire læreverker i KRLE som finnes tilgjengelig i dag. Det er *Vi i verden*, *Inn i livet*, *VIVO 5-7* og *Du og jeg*. I kapittel 4 vil jeg gi en presentasjon av læreverkene samt gjennomføre en analyse av alle KRLE-bøkene som læreverkene har for mellomtrinnet basert på Skrunes sine kriterier for godkjenning av lærebøker. Disse kriteriene er som følger: språklig tilpassing til alderstrinnet, pedagogisk bruk og tilpasning av illustrasjoner, tilpasning av lærestoffet etter elevenes forutsetninger og behov, og bruk av varierte arbeidsmåter (Skrunes 2010, s.79).

I kapittel fem vil jeg bruke noen av de samme kriteriene når jeg analyserer kapitlene om buddhismen i KRLE-lærebøkene for mellomtrinnet. Jeg velger å bare analysere kapitlene ut fra språklig tilpassing til alderstrinnet, pedagogisk bruk og tilpasning av illustrasjoner og utvelging og utforming av faglig innhold i forhold til alderstrinnet. I kapittel 6 kommer jeg til å gjennomføre en multimodal analyse av noen utvalgte sider i kapitlene om buddhismen. Jeg kommer til å konsentrere meg om multimodal kohesjon(: 1) rytmisk samspill, 2) komposisjon, 3) informasjonskobling og 4) dialogisk relasjon), multimodal affordans, funksjonell spesialisering og multimodal redundans.

I kapittel 7 vil jeg bruke de kognitive og sosiokulturelle teoriene til å gjøre en analyse av sammenhengene mellom lærebøkens presentasjon av buddhisme i forhold til elevenes kognitive og kulturelle utvikling. Her vil det være aktuelt å knute teoriene opp mot pedagogikken som legges til grunn i læreverkene,

Kapittel 3.0 Metode

I denne masteroppgaven er jeg opptatt av å finne ut hvordan lærebøker i KRLE for mellomtrinnet bruker multimodalitet ved presentasjon av utvalgt tema i buddhismen. Hovedproblemstillingen er som nevnt tidligere: **Hvordan brukes multimodalitet til å presentere høytider og sentrale ritualer innenfor buddhismen i fire læreverker i KRLE-faget på mellomtrinnet og hvilke sammenhenger finnes det mellom læreverkenes sammensatte tekster om buddhisme og deres pedagogiske tilretteleggelse for kognitiv og kulturell forståelse hos elever på mellomtrinnet?** Jeg har analysert lærebøkene i KRLE som finnes på markedet for mellomtrinnet i dag og sett på hvordan lærebøkene møter ulike kriterier i forhold til lærebokgodkjenning og lærebøkene sine kapitler om buddhisme. Jeg har også gjennomført en multimodal analyse av et utvalgt mål fra læreplanen om buddhismen. Til slutt har jeg sett på om det har vært noen sammenhenger mellom de multimodale tekstene om høytider og sentrale ritualer i buddhismen og den pedagogiske tilretteleggelsen for elevers kognitive og kulturelle forståelse. I den følgende kapittelet vil jeg beskrive hvordan jeg har gått frem metodisk for å komme frem til mine resultater som finnes i konklusjonen.

3.1 Valg av metode

Metode er et redskap i møtet med noe vi vil undersøke og metoden hjelper oss til å samle inn den informasjonen vi trenger til undersøkelsen vår. I en forskningsprosess må vi velge den metoden som vi mener vil gi oss gode data og som vil belyse spørsmålet på en faglig interessant måte. Det finnes to hovedtyper av metoder – kvantitative og kvalitative metoder. (Dalland 2012, s.111-112).

Kvantitative metoder gir data i form av målbare enheter, ofte tall for gir oss mulighet til å foreta regneoperasjoner. Kvalitative metoder ønsker å fange opp mening og opplevelser som ikke lar seg tallfeste eller måle. ”Både kvalitativt og kvantitativt orienterte metoder bidrar på hver sin måte til en bedre forståelse av det samfunnet vi lever i, og av hvordan enkeltmennesker, grupper og institusjoner handler og samhandler” (Dalland 2012, s.112). I denne masteroppgaven er det lærebøkene i KRLE som er grunnlaget for fenomenet som skal undersøkes og elevene som lesere vil også være en del av forskningsgrunnlaget. Problemstillingen og forskningsspørsmålene i denne oppgaven krever at jeg bruker en kvalitativt orientert metode for å finne frem til de resultater jeg ønsker.

Kvalitativ forskning innebærer å utforske menneskelige prosesser eller problemer i en virkelig setting. Teori på ulike nivå gir retning for forskningsarbeidet, samtidig som forskerens egne opplevelser og erfaringer påvirker forskningsfokuset (Postholm 2010, s.17). En kvalitativ forsker ser på menneskers handling i sin naturlige kontekst og skal forsøke å forstå deltakernes perspektiv. Jeg har i denne oppgaven studert multimodale tekster i lærebøker i KRLE for mellomtrinnet. Målet mitt har vært å finne ut hvordan lærebøkene bruker multimodalitet for å presentere utvalgte mål i buddhismen og om det finnes noen sammenhenger mellom multimodaliteten og elevers kulturelle og kognitive forståelse av disse målene i buddhismen. Jeg har derfor måtte bruke kvalitativ metode fordi jeg ønsker å finne frem til mening og opplevelser som ikke lar seg tallfeste.

En kvalitativ forsker vil fokusere på prosesser i deres naturlige setting og problemstillinger vil utformes slik at de fanger opp pågående aktivitet. Disse studiene vil derfor få en beskrivende form og forskningsspørsmålene starter ofte med hvordan eller hva. I min oppgave ønsker jeg å finne ut av hvordan multimodalitet brukes i lærebøkene og hva en sammenligning av lærebøkene vil vise. Disse spørreordene fordrer til en beskrivende tekst som kan gi svar på spørsmålene og det innebærer at den avsluttende teksten får en fortellende form (Postholm 2010, s. 36-37).

I kvalitativ forskning tar forskeren utgangspunkt i de situasjonsbestemte betingelsene. Situasjonen er med på å forme undersøkelsen, hvilket innebærer at forskeren har en induktiv tilnærming til forskningsstedet. Å ha en induktiv tilnærming går ut på at forskeren med sine erfaringer, opplevelser og teorier prøver å forstå og skape mening i materialet som har blitt samlet inn (Postholm 2010, s. 27). Likevel vil det finne sted en interaksjon mellom induksjon og deduksjon i kvalitativ forskning, da en plan for en kvalitativ forskningsstudie aldri kan være helt fastlagt på forhånd, sier Postholm (2010).

En deduktiv tilnærming er det motsatte av induktiv. En deduktiv forskningsprosess innebærer at forskeren har utarbeidet et sett av variabler som ikke endres i løpet av forskningsprosessen. Disse variablene blir slik bestemmende for hvilket materiale som skal samles inn. Ved en induktiv tilnærming er ingen slike variabler utarbeidet på forhånd. Undersøkelsesspørsmålene gir uttrykk for forskerens antagelser og dannes med utgangspunkt i teorier som forskeren har satt seg inn i, eller erfaringer og opplevelser forskeren har gjort (Postholm 2010, s.36). I denne oppgaven har jeg som lærer en del erfaringer og opplevelser med lærebøker i KRLE og jeg har noen antagelser og meninger som jeg går inn med når jeg skal skrive analysene av lærebøkene. Det vil derfor være en induktiv prosess som gir resultater underveis i prosessen.

3.2 Metodisk teori

I denne masteroppgaven har det vært nødvendig å bruke en metode som støtter opp under en analyse av de multimodale tekstene i lærebøkene for KRLE. Analyse av multimodal tekst KRLE har den kvalitative forskningsmetoden hermeneutikk som sitt teoretiske grunnlag. Jeg kommer til å gjøre rede for denne metoden i avsnittet som kommer.

3.2.1 Hermeneutikk

Innenfor kvalitativ metode finnes den hermeneutiske metode som betyr fortolkning av meningsfulle fenomener. Begrepet ”hermeneutikk” kommer fra gresk og betyr utlegningskunst eller forklaringskunst. Forsøkene på å klargjøre hva forståelse og fortolkning er, hvordan forståelse er mulig og hvilke spesielle problemer fortolkning av meningsfulle fenomener reiser, karakteriserer hermeneutisk metode. ”Hermeneutikken i moderne varianter består av forsøk på å lage en metodelære for fortolkning av meningsfulle fenomener, og på å beskrive vilkårene for at forståelse av mening skal være mulig” (Gilje og Grimen 1993, s.143). Den hermeneutiske tilnærmingen innebærer at forskeren skal prøve å oppdage og legge frem meningsperspektivet til folkene som blir studert ved å studere talen eller språket til den som snakker eller skriver. ”I en analyse av denne teksten, en prosess som også blir kalt den hermeneutisk sirkel, eller spiralen, blir mening skapt (Postholm 2010, s.19). Postholm skriver at mening blir konstruert gjennom en prosess hvor de enkelte delene i teksten blir påvirket av helheten, eller oppfatning av hele teksten

En av grunntankene i denne metoden er at vi alltid forstår noe på grunnlag av visse forutsetninger, det vil si at vi aldri møter verden forutsetningsløst. Når en elev møter en tekst som synes uforståelig, er teksten alltid uforståelig i lys av den bakgrunn vi selv bringer med oss inn i forståelsesprosessen. Vi har alltid en førforståelse av teksten. Førforståelse er nødvendig for forståelse. Gilje og Grimen skriver at når vi skal fortolke en tekst eller et annet meningsfullt fenomen, må vi starte med visse ideer om hva vi skal se etter. Meningsfulle fenomener er også bare forståelige i den sammenheng eller kontekst de forekommer i. Det vil si at tekster må plasseres i en sammenheng for å kunne lese ut den mening de måtte ha. Det vil si at når vi leser en tekst har vi alltid en førforståelse eller en forventning til teksten vi skal lese. Når vi tolker en tekst, gjør vi det ut fra egne førforestillinger, fordommer og meninger. Når vi leser teksten gjør vi det på bakgrunn av vår etablerte førforståelse, men teksten vil også virke tilbake og forandre den førforståelsen vi har av den. *Den hermeneutiske sirkel* peker på

forbindelser mellom det vi skal fortolke, førforståelsen og den sammenhengen eller konteksten det må fortolkes i. Når vi skal begrunne en fortolkning av deler av en tekst, må vi vise til en fortolkning av hele teksten og når vi skal begrunne en fortolkning av hele teksten, må vi vise til deler (Gilje og Grimen 1993, s.152-153). I denne oppgaven blir dette aktuelt fordi elever alltid har en førforståelse når de møter en læreboktekst og elever har en forventning til teksten. Teksten skal legge til rette for elevers kulturelle og kognitive forståelse i den sammenheng den presenteres.

3.3 Valg av forskningsmateriale

Læreboktekster blir mer og mer multimodale og det har blitt en stor del av min lærerhverdag de siste årene. I løpet av de 10 årene jeg har arbeidet som lærer har den multimodale verden som elever møter i skolen og i fritida ekspandert enormt. Lærebøkene har fulgt etter i trenden og laget lærebøker som i stor grad er multimodale også. Det er stort fokus på å lære elevene å lære. Det vil si at skolen og skolens personale skal trene elevene til å klare å tolke og finne mening i de multimodale tekstene på best mulig måte. Jeg har derfor valgt å bruke KRLE-lærebøkene som finnes på markedet i dag for å finne frem til svar på min problemstilling. For å komme frem til mine resultater har jeg brukt lærebokanalyse og tekstanalyse for å komme frem til mine resultater. Jeg valgte å bruke lærebokkriterier fra Skrunes i kapittel 4 og 5 og multimodal analyseteori fra Løvland i kapittel 6. Jeg valgte å analysere lærebøker i KRLE for mellomtrinnet fordi det er her jeg selv sitter med mest erfaring fra.

3.3.1 Utvalg: Lærebøker i KRLE for mellomtrinnet

Utvalget i denne oppgaven begrenser seg til de fire læreverkene i KRLE som finnes for mellomtrinnet i dag. Det er fordi det ikke finnes andre verk på markedet enn de som er presentert i denne oppgaven. Det var ikke nødvendig å gjøre noen form for utvalg fordi materialet begrenset seg på egen hånd. Det er i dag fire læreværk i KRLE på markedet for 1.-7.trinn. *Vi i verden* fra Cappelen Damm, *Inn i livet* fra Samlaget, *VIVO* fra forlaget Gyldendal og *Du og jeg* fra Cappelen Damm. Alle læreverkene er kort presentert i kapittel 1.3.3 og de blir presentert igjen i kapittel 4 hvor det blir gitt en presentasjon av hele verket og hvilke bøker det består i helhet. Jeg mener dette vil være et representativt utvalg da det er de eneste som finnes på markedet av KRLE-læreverk per dags dato.

3.3.2 Lærebokforskning

Lærebokforskning vil ofte være styrt av en søken etter kunnskap om en bestemt side ved lærebokas tilblivelse, innhold, språklige utforming og bruk. Skrunes skriver at lærebokforskning vil stille strenge krav til problemstillinger og teoretisk plattform for analysen, noe som innebærer en betydelig avgrensning i materialet for at undersøkelsen kan få et nødvendig dybdenivå. Metoden som benyttes må svare til de problemstillinger og det teorigrunnet som legges til grunn for analysen, og hensikten er å skaffe mest mulig pålitelig kunnskap og etterprøvbare resultater om lærebøkene. Samtidig kommer vi ikke forbi at denne forskningen har et ønske om å forbedre lærebøkene og forskningen blir et ledd i kvalitetssikringen (Skrunes 2010, s. 57-58). I mitt tilfelle vil min egen forskning gjøre meg bedre rustet til å ta valg om KRLE-lærebøker på min egen arbeidsplass og gjøre meg bedre rustet til å se fordeler og ulemper med de ulike verkene.

Lærebokforskning vil alltid ha et avgrenset perspektiv. Forskningen kan gjelde lærebokas tilblivelse, innhold, tekstutforming, bruk av illustrasjoner, implementering eller bruk i klasserommet (Skrunes 2010, s.58). I denne oppgaven gjelder lærebokforskningen en avgrenset del av KRLE-lærebøkene som har fokus på buddhismen og multimodalitet. Forskningen min har en avgrensning i KRLE-bøker på mellomtrinnet, buddhismen og et dybdenivå i kapittel 6 hvor det er enkelte deler av buddhisme kapitlene som analyseres. Kapittel 7 er et kapittel hvor trådene samles og analysen fra kapittel 6 knyttes opp mot den teoretiske plattformen som er multimodalitetsteori, utviklingsteori og sosiokulturell læringsteori.

3.3.3 Multimodal tekstanalyse

Tekstanalysen utgjør hovedmetoden i mitt forskningsprosjekt. Til sammen har jeg analysert fire ulike læreverk og til sammen 10 lærebøker i KRLE for mellomtrinnet. Noen av bøkene har fått en dypere analyse av utvalgte deler i tillegg til en oversiktsanalyse. Jeg har valgt å gjennomføre denne analysen fordi jeg ønsker å finne ut mer om multimodalitet i læreboktekster og hvordan de påvirker elevenes forståelse på noen områder.

Det multimodale samspillet i multimodale tekster kommer til uttrykk på ulike måter, og vi skiller gjerne mellom to hovedformer for samspill. Den ene går ut på at de ulike modalitetene spesialiserer seg for ulike formål (funksjonell spesialisering), og den andre er ulike former for sammenheng som oppstår mellom modalitetene (multimodal kohesjon).

Ettersom at det er det multimodale samspillet i tekstene jeg ønsket å studere, var det være mest oversiktlig å løfte frem en analyse ut fra en typologisering av multimodal kohesjon i min studie. Multimodal kohesjon er de mekanismene som gjør at vi opplever sammenheng mellom modalitetene i teksten. Som jeg har nevnt før, kan vi skille mellom fire såkalte kohesjonsmekanismer, rytme, komposisjon, informasjonskopling og dialog (Løvland, 2007).

3.4 Kvalitetssikring

Det er viktig å være bevisst på rollen som forsker når jeg skriver en oppgave hvor jeg selv gjennomfører analysene. I følgende avsnitt vil jeg diskutere hvordan jeg på best mulig måte kan kvalitetssikre denne masteroppgaven slik at jeg får resultater som vil være mest mulig riktige. For å sikre kvaliteten i en kvalitativ studie, er det flere måter en kvalitativ forsker kan gå frem på. Det å kunne beskrive og synliggjøre prosessene i forskningsforløpet, som igjen vil bygge opp under de funn en gjør i analysen, er viktig. Begrepene reliabilitet og validitet er sentrale her. Begrepene blir redegjort for i 3.4.2 og 3.4.3.

3.4.1 Forskerrollen

Ifølge Postholm (2010, s.127) er forskeren det viktigste forskningsinstrumentet i all kvalitativ forskning. Forskeren bør av den grunn presentere sin subjektive, individuelle teori som omfatter hans eller hennes erfaringer og opplevelser, og forskeren bør presentere sitt teoretiske ståsted, utgangspunkt og erfaringsbakgrunn. Det er viktig at forskeren er bevisst sin egen rolle og trer frem på en tydelig måte gjennom hele forskningsprosessen. Jeg har selv arbeidet 10 år i skolen og arbeidet etter flere læreplaner i religion, og deltatt på flere møter og diskusjoner om valg av lærebøker i religion. Jeg har også sett hvordan multimodale tekster har kommet for fullt inn i skolen og det har blitt et stort fokus på læringsstrategier og lesing i utvidet form. Dette gjør at jeg selv har en interesse for forskningen og erfaringer med feltet.

Det er også viktig å være klar over sin subjektivitet slik at det er mulig å legge til side dette og klare å være objektiv når det er behov for det. Postholm skriver at forskeren skal ha sett for seg noen problemstillinger før forskningen starter, men forskeren skal likevel ha et åpent sinn (Postholm 2010, s.128). I kapittel 4 og 5 er beskrivende kapitler hvor jeg lager meg noen oversikter over lærebøkene og kapitlene om buddhismen. Her vil det være mulig å være objektiv og beskrive sannhet og fakta om bøkene. I kapittel 6 og 7 er det mer analyse og sammenligninger, noe som gjør at jeg må være klar over min subjektivitet i oppgaver. I disse kapitlene er det en mulighet for at min subjektivitet kan komme frem. En forsker vil alltid ha

med seg en førforståelse som vil virke inn på forskningen, dette er noe jeg hele tiden må være klar over og ikke la dette styre forskningen. Fordi jeg selv har arbeidet med flere av lærebøkene som jeg analyserer har jeg nok på forhånd gjort meg opp en mening om hvilke lærebøker som fenger elevene best, det er viktig at jeg likevel klarer å se på analysen med en objektivitet som får frem alle sider i analysen.

3.4.2 Reliabilitet

Begrepet reliabilitet brukes om konsistens eller stabilitet i målinger. Pålitelighet kan også være et ord for reliabilitet og det menes her vurdering av forskningens pålitelighet. Vil en annen forsker som anvender samme metode og analyseredskap få de samme resultatene som meg i denne analysen? Dette er et spørsmål hvor reliabiliteten blir viktig. Resultatene skal kunne etterprøves av andre og gi samme resultat (Tønnessen 2017). I denne oppgaven vil jeg ivareta reliabiliteten innenfor forskningen ved å gi detaljerte beskrivelser av lærebøkene jeg har analysert, og ved å gå ut fra gitte vurderingskriterier innenfor multimodal analyse og kriterier for lærebokgodkjenning, mener jeg det er mulig å oppnå.

3.4.3 Validitet

Validitet oversettes gjerne med gyldighet eller holdbarhet. Med dette menes hvor gyldig forskningen faktisk er og i hvilken grad man ut fra resultatene av et [forsøk](#) eller en studie kan trekke gyldige [slutninger](#) om det man har satt seg som formål å undersøke. Det er et skille mellom indre og ytre validitet. Indre validitet handler om årsakssammenhenger innenfor studiet, mens ytre validitet betegner det at resultatene fra en studie med begrenset omfang kan generaliseres. Det handler også om hvorvidt den forståelsen som utvikles innenfor en studie også kan gjelde utenfor forskningens rammer (Dahlum 2015).

I forhold til min rolle som forsker er det flere faktorer jeg må være oppmerksom på slik at det ikke truer den indre validiteten av oppgaven. Mine erfaringer med lærebøker i KRLE gjør at jeg har noen førforestillinger som kan være med på å farge mine analyser underveis. Hadde en utenforstående forsker som ikke var lærer i utgangspunktet kanskje kommet med andre analyser og forskerspørsmål for å finne svar på problemstillingen?

Samtidig som mine erfaringer skaper en førforståelse av problemstillingen, kan mine erfaringer være en styrke i analysene. Fordi jeg har erfaring med bruk av noen av bøkene, er det mulig for meg å vite noe om fordeler og ulemper ved bøkens oppbygging. For å sikre validiteten av mine analyser har jeg benyttet andre personers analysemodeller. Ved å gjøre

dette vil jeg kunne bruke Skrunes og Løvlands modeller som utgangspunkt og mine egne vurderinger vil komme som resultat av disse modellene.

I forhold til materialet er det ikke så veldig mange KRLE bøker å velge mellom på mellomtrinnet. Det er fire bøker og det kan diskuteres om dette er et godt nok grunnlag for generalisering. Mine analyser er i utgangspunktet knyttet til et bestemt fag og et bestemt mål i læreplanen som gjør feltet snevert. Likevel vil det være mulig å overføre noen av mine analyser til andre KRLE-bøker fordi det blir gjort flere sammenligninger i kapittel 7 som vil kunne overføres til andre KRLE-bøker og læreverk. Postholm skriver at kontekstuell kunnskap vil være til nytte og vil kunne overføres til andre liknende settinger. Dette kalles naturalistisk generalisering. ”Leseren av teksten kan kjenne igjen sin egen situasjon i beskrivelsen, og erfaringer og funn som er beskrevet i teksten, kan dermed også oppleves som nyttige for egen situasjon” (Postholm 2010, s. 131). Jeg vil selv kunne benytte meg av denne kunnskapen neste gang min arbeidsplass skal skifte ut KRLE-verkene sine eller andre læreverk hvor tekstene er multimodale. De aller fleste lærebøker har et fokus på sammensatte tekster, noe som gjør at erfaringene med denne oppgaven vil kunne gi meg verdifulle kunnskaper til vurdering og valg av flere andre læreverk.

Kapittel 4.0 En oversiktsanalyse over fire KRLE-verkene

Denne oppgaven har fokus på lærebøker og multimodale tekster og det vil derfor være aktuelt å gi en pedagogisk oversiktsanalyse over lærebøkene. Dette kapittelet vil presentere en kort beskrivelse av KRLE-bokseriene i helhet hvor alt som inngår i læreverket redegjøres for. Jeg mener det er viktig å vite hva som inngår i serien i et overordnet perspektiv før jeg går i ned på lavere nivå. Deretter kommer en analyse av hvert KRLE-læreverk basert på Skrunes sine kriterier ut fra et pedagogisk analyseperspektiv. Disse kriteriene er presentert i større detalj i kapittel 2 av oppgaven. Forskningsspørsmålet i dette kapittelet der: **Hvordan er læreverkene i KRLE bygget opp i forhold til kriterier for lærebokgodkjenning?** Jeg mener disse kriteriene vil gi en god oversikt over hvordan KRLE-lærebøkene legger til rette pedagogisk for elevenes kognitive og kulturelle utvikling. Analyse-kriteriene av KRLE-læreboka er; Språklig tilpassing til alderstrinnet, pedagogisk bruk og tilpasning av illustrasjoner, tilpasning av lærestoffet etter elevenes forutsetninger og behov, utvelging og utforming av faglig innhold i forhold til alderstrinnet og bruk av varierte arbeidsmåter (Skrunes 2010, s.79).

Vurderingen starter med den første boken som kom ut etter at Kunnskapsløftet ble utgitt i 2006 og følger så på med bøkene som ble utgitt i årene som kom. *Vi i verden* kom i 2008 og var det første læreverket som ble utgitt etter den nye læreplanen kom. Deretter kom *Inn i livet* i 2009, *VIVO* i 2010 og sist *Du og jeg* i 2011. Dette vil være rekkefølgen i mine analyser.

4.1 *Vi i verden*

Dette avsnittet inneholder en oversikt over læreverket *Vi i verden* og deretter kommer en analyse av *Vi i verden* 5-7. *Vi i verden* er et av Cappelen Damms læreverk som består av 7 grunnbøker, en til hvert klassetrinn. Forlaget sier dette om *Vi i verden* 1-4: ”Vi har valgt å presentere alle tradisjoner på hvert trinn i tillegg til filosofi og etikk” (<http://viiverden.cappelendamm.no>). Forlaget legger også vekt på at elevene skal kunne tilegne seg kunnskap gjennom tekster de kan mestre og at elevene får erfaring og øvelse i å vurdere og å ta stilling. Elevene blir bevisstgjort ulike måter å lære på og får øve på dialog og aktiv refleksjon. Elevebøkene er organisert etter læreplanens hovedområder (<http://viiverden.cappelendamm.no>).

Forlaget skriver at verket har valgt å presentere alle tradisjoner på hvert trinn i tillegg til filosofi og etikk. De mener også at verket ivaretar læreplanens intensjoner og kompetansemål (<http://viiverden.cappelendamm.no>). Bøkene er skrevet etter læreplanen av 2008 og legger vekt på at alle elever uansett tradisjon skal finne noe av sitt i bøkene. Læreren gis stor valgfrihet i sin undervisning og forlaget sier at *Vi i verden* gir elevene et bredt grunnlag for refleksjon og kompetansebygging (<https://www.cappelendammundervisning.no>).

Vi i verden var det første læreverket som ble utgitt etter Kunnskapsløftet kom i 2006 og Geir Winje har uttalt i sin artikkel "Lærebøkene i KRL – hva har skjedd på ti år", at hans gjennomgang av verket viste etter hans syn at faget hadde lagt bak seg en del barnesykdommer. Med dette kan han ha ment at kunst og fortellinger har blitt bedre integrert som lærestoff og at det er stadig vanskeligere å finne eksempler på skjult diskriminering i verket. Han skriver også at *Vi i verden* bøkene preges av et til dels nytt pedagogisk grep ved at de legger opp til filosofisk samtale (Winje 2008, s.4). Dette viser at verket var tidlig ute med å publisere nye bøker og verket var enerådende i starten.

Oversiktsanalyse av *Vi i verden* 5-7

I følgende avsnitt vil jeg ta en oversiktsanalyse over bøkene til *Vi i verden* på mellomtrinnet, det vil da gjelde bok 5, 6 og 7. Jeg vil bruke kriteriene overfor i oversiktsanalysen.

Språklig tilpassing: *Vi i verden* oppleves som lærebøker med ganske mye tekst på alle de tre årstrinnene. Det er ganske lange ord jevnt over i teksten, men korte setninger. Bøkene mangler ordforklaringer til vanskelige ord og uttrykk, og forutsetter at elevene kan en del uttrykk på forhånd. En del ord kan finnes bak i boka hvor det er noen sider med ordforklaringer. Alle sidene har samme oppsett og oppleves som oversiktlige og gjenkjennelige. Det er satt av mye plass ved siden av hovedteksten til korte stikkord og oppsummeringssetninger til alle avsnittene. Hovedteksten har korte avsnitt som deles opp med et tomt rom mellom avsnittene. Dette gjør at sidene for det meste ser luftige ut til tross for mye tekst. Det er egne tekstbokser til illustrasjonsfotoene som forteller hva som er på selve bildet. Det er også små tekstbokser med overskriften *Visste du det* som inneholder som korte faktasetninger til om temaet.

Det er egne sider med fortellinger som inneholder en historie til kapittelets tema, disse sidene har tegninger og tekst og har en annen struktur enn fakta-sidene. Siden er delt inn i to kolonner med bilder inne i tekste. Fortellingssidene har et mer skjønnlitterært språk og oppleves mindre tungt. Mengden av tekst kanskje være avskrekkene for noen, spesielt i boka

Vi i verden 5. Denne boka starter opp med temaet ”Kristendommens historie” og har mye tekst og en del vanskelige ord allerede fra starten av. For elever som kommer fra 4.klasse og opp i 5.klasse, vil dette være en ganske stor overgang, og boka vil virke tung og vanskelig hvis de skal arbeide selvstendig. *Vi i verden 6* har samme mengde språk og det samme har *Vi i verden 7*. *Vi i verden 5* har færre sider enn *Vi i verden 6*, og *Vi i verden 7* har flere sider enn 5 og 6, ellers ser bøkene like ut i forhold til mengde språk og vanskegrad. Elever i 7.klasse vil bedre kunne takle tekstmengden fremfor elever i 5.klasse som vil synes det virker mye.

Pedagogisk bruk av bilder og illustrasjoner: Bøkene har illustrasjoner både som tegninger og fotografier. Det er også avbildet malerier. Fotografiene blir brukt til å illustrere tema i teksten, foto blir spesielt brukt til å illustrere verdensreligionenes gudshus, kunst, guder og tradisjonelle handlinger. Hvert kapittel starter med en side med bilder fra kapittelet som vil være fin til å bruke som en innledende samtale.

Det er god variasjon i bruken av både tegninger og bilder og det brukes i hovedsak til å tydeliggjøre tema i teksten. Noen sider har flere bilder enn andre, og størrelsen på bildene varierer veldig. Noen sider har flere små bilder, mens andre har et stort fotografi. Det er ofte oversiktsbildene som er større. Det er egne tekstbokser til de fleste bildene og illustrasjonene som forteller hva som er på bildet. I noen tilfeller kommer bilder og illustrasjoner midt i brødteksten og brødteksten fungerer da som forklaring på hva som avbildes. Dette gjør det lettere for elever å forstå bildet i sammenheng med teksten. Bilder som brukes til å illustrere fortellinger er oftest blyanttegninger eller malerier. Grunnen er nok at det ikke finnes foto som kan illustrere handlingen og da blir tegninger alternativet. Det er lite forklaringer til disse tegningene. Bare noen få ganger er det en tekstboks som forteller hva tegningene skal illustrere i motsetning til fotografiene. Jeg synes bruken av illustrasjonen passer til teksten, og bøkene varierer bruken av ulike type illustrasjoner.

Vi i verden 5-7 har en liten marg ytterst på hver venstre side som har en farge og et symbol som viser hvilken religion eller livssyn eller tema siden handler om. Slik er fargene fordelt: Kristendom har blå farge, Jødedom, islam, hinduisme, buddhisme og livssyn har en turkis farge, og Filosofi og etikk har rød farge. Hver religion og livssyn har sitt eget symbol som skiller dem fra de andre. Filosofi og etikk har ingen symbol, bare rød farge på den venstre siden i kapitlene. Dette vil hjelpe elever som er usikre på tema eller religion til å holde tråden gjennom hele kapittelet. Dette blir gjennomført likt i de tre KRLE-lærebøkene for mellomtrinnet.

Tilpasset opplæring: *Vi i verden 5-7* har lite tilpassing etter elevers ulike behov. Det er ingen forenkling utover teksten i læreboka og dette vil kreve mye av svakere elever. Det som

kan være en hjelp til elever som trenger tilpassing, vil være stikkordene i margen ellers vil disse være avhengige av mye hjelp til å lese og forstå teksten. Sterkere elever vil fint takle tekstmengden, mens svakere elever vil oppleve mengde og lengden på mange ord som vanskelig.

Utvalg av fagstoff: *Vi i verden 5-7* har allerede gjort et utvalg av hvilke tema og emner boka presenterer for de ulike årstrinnene, noe begrenser læreren i forhold til utvelging og tilpassing av fagstoffet. Jødedommen, islam, hinduisme, buddhisme og livssyn er samlet i et kapittel og atskilt med underoverskrifter i de tre lærebøkene. Det er tydelig at *Vi i verden 5* har fokus på de grunnleggende ferdighetene om andre religioner, *Vi i verden 6* konsentrerer seg om høytider og livet som muslim, jøde, buddhist, hindu eller humanetiker, mens *Vi i verden 7* går dypere inn i hellige tekster og lover og regler. Jeg tenker at dette er en hensiktsmessig måte å bygge opp læreverkene i forhold til årstrinn. Kristendommen presenteres i egne kapitler og har i bok 5 og 6 to hele kapitler som handler bare om kristendommen. Filosofi og etikk er samlet i et kapittel for seg selv i alle tre bøkene.

Arbeidsmåter: *Vi i verden 5-7* har en dobbeltside etter hvert tema med oppgaver som har overskriftene; studieoppgaver, samtaleoppgaver, samarbeidsoppgaver og nettoppgaver. Det er også et ”filosofisk hjørne” jevnlig som oppfordrer til samtale og diskusjon. Oppgavetekstene spør elevene om gjengivelse av teksten eller bruk av bildene i boka. Det er varierte arbeidsmåter i selve boka og i nettressursen selv de tre bøkene bruker samme mønster etter alle kapitlene.

Oppsummering: *Vi i verden* har en bok for hvert årstrinn på mellomtrinnet totalt tre bøker. *Vi i verden 5-7* har relativt mye tekst på sidene sine og lite ordforklaring lett tilgjengelig for elever. Det er tydelig oppdelte avsnitt, bred marg med nøkkelsetninger og god støtte i bilder og illustrasjoner som gir et bilde av hva brødteksten handler om. Det er tydelig markering med fargekoder og symbol for hvilke emnes bøkene deles inn i. Det er dessverre lite tilpassing til svakere elever som vil trenge en del lesehjelp og støtte av lærer og andre elever. Lærebøkene for mellomtrinnet er hensiktsmessig bygget opp etter vanskegrad tenker jeg og har god progresjon fra det oversikt til detaljnivå. Lærebøkene har god variasjon i oppgaver og oppfordrer til ulike arbeidsmåter.

4.2 Inn i livet

Dette avsnittet inneholder en oversikt over læreverket *Inn i livet* i helhet og deretter kommer en analyse av *Inn i livet 5-7*. *Inn i livet* er Samlagets verk i KRLE og består av sju Master i religion ved UIA våren 2017, Kristine Egeli Sikveland

grunnbøker, en for hvert trinn. Alle bøkene er organisert i tema hvor hver religion og livssyn bli representert på en likeverdig måte hevder forlaget. Forlaget sier følgende om bøkene: ”RLE-faget er stort og omfattende, men ”*Inn i livet*” gir faget struktur og oversikt. Ved å gå fra det nære til det fjerne vil elevene møte kunnskapsstoffet med deres egen hverdag som utgangspunkt” (<https://www.fagbokforlaget.no>). Dette er begrunnelsen for oppsettet i bøkene deres hvor de organiserer alt under tema.

Oversiktsanalyse av *Inn i livet* 5,6 og 7

Språklig tilpassing: *Inn i livet* 5-7 er bøker i A4 format og relativt mye tekst i alle sine tre lærebøker for mellomtrinnet. *Inn i livet 5* har omtrent 128 sider, *Inn i livet 6* har cirka 154 sider og *Inn i livet 7* har cirka 190 sider. Sidene rommer mye informasjon. Det er god plass i margen til nøkkelord og mellomrom mellom hvert avsnitt som gjør sidene luftige selv om de er tett skrevne flere steder i bøkene. Det er tydelige overskrifter i fet og større skrift og underoverskrifter i større skrift. Det er et nøkkelord i margen for hvert avsnitt som gir leseren tips om avsnittets innhold. Margen inneholder også ordforklaringer enkelte sider, men ikke så mange. Det er helt tydelig at KRLE-lærebøkene inneholder mer informasjon etter hvert som elevene blir eldre selv om læreboka for 5.trinn også har mye tekst. Da det ikke er så mye ordforklaringer, forutsettes det at elevene husker mye fra tidligere, eller kan en del fra før. De ordforklaringene som finnes i margen, er merket med et lite rødt kvadrat eller er satt inn i en egen ramme med ulik fargebakgrunn enn resten av teksten.

Det er sider med skjønnlitterære fortellinger og religiøse fortellinger hentet fra de ulike religionene boka. Disse er rammet inne i teksten slik at de tydelig skiller seg fra brødteksten. Noen steder er de skjønnlitterære fortellingene skrevet på nynorsk, noe som kan være vanskelig for noen elever. Boka bruker ofte fortellinger fra barn på samme alder som boka i forbindelse med ulike religioner. Disse fortellingene er skrevet i jeg-form i et enkelt språk og gir inntrykk av å henvende seg direkte til eleven som leser. Dette er noe som skiller *Inn i livet* bøkene fra de andre læreverkene i KRLE.

Pedagogisk bruk av bilder og illustrasjoner: *Inn i livet* har ulike typer bilder og illustrasjoner i sine tre lærebøker for mellomtrinnet. Det er fotografier, diagrammer, tidslinjer, tegninger, kunst og kollasjer. Bildene viser oversiktsbilder og nærbilder og knyttes til brødteksten på den siden eller dobbeltsiden der bildet er plassert. Bilder og illustrasjoner blir brukt til å formidle følelser og stemninger noen steder og til å illustrere de ulike religiøse fortellingene som presenteres. Noen bilder og store, mens andre er mindre. Det er bildetekst til noen av bildene. Vanligvis kommer bildene som illustrasjoner i forbindelse til brødteksten, og brødteksten gir hint til hva bildet skal vise. Det blir opp til leseren å tolke hva bildet skal si

i forhold til teksten, eller lærer og elev i samtale om bildene i læreboka. Malerier som er avbildet, er representert med navn ved siden av.

De tre lærebøkene i KRLE for mellomtrinnet starter alle kapitlene sine etter samme mønster. Det kommer først ei side med bilder som finnes senere i kapitlet, og så ei side med kapittelets overskrift, mål og en liten tekst eller dikt. Denne bildekollasjen gir rom for samtale og førlesing før kapitlet starter opp.

Inn i livet bøkene bruker symboler for de ulike verdensreligionene og livssynshumanismen for å signalisere for leseren hvilken religion eller livssyn siden handler om. Nederst på flere av sidene i bøkene, står alle symbolene (kristendom, islam, livssynshumanismen, buddhisme, hinduisme og jødedom) hvor av den aktuelle religionen eller livssynet er uthevet med farge fremfor de andre som er svakt grå. Slik vil boka bruke illustrasjoner til å minne leseren om hvilket emne siden dreier seg om.

Tilpasset opplæring: Lærebøkene fra *Inn i livet* legger seg på en linje i lærebøkene og gir lite rom for tilpassing. Fagstoffet er valgt ut til hvert trinn og hvert kapittel inneholder mye tekst som kan gjøre det vanskelig for svakere elever. Da det ikke er bildetekst til illustrasjonene, kan dette også være vanskelig å tolke bildene. Svakere elever vil være avhengig av en del lesehjelp, selv om de kan benytte seg av stikkordene i margin til hjelp. Stikkordene kan være en måte å lete seg frem til avsnittet som være relevant å lese. Det er heller ingen sammendrag til kapitlene.

Utvalg av fagstoff: *Inn i livet 5-7* inneholder mye tekst og de presenterer lærestoffet sitt i tema. Eksempel på tema er følgende fra *Inn i livet 7*; Kapittel 3 ”Gjennom livet i religioner og livssyn”, underoverskrifter; Livsløp og overganger s.96, livet i kristendommen s.98, livet i islam s.108, livet i livssynshumanismen s.118, livet i buddhismen s.128, livet i hinduismen s.138, livet i jødedommen s.148. *Inn i livet 5-7* konsentrerer seg om et tema og presenterer alle verdensreligionenes fakta under samme hoved-overskrift i stedet for at hver religion blir presentert og utdypet innenfor alle aspekter i et kapittel. Lærestoffer er dermed organisert etter temamodellen (jf. 2.2.1). Dette kan virke samlende da all lærestoff om dette tema kommer på samme sted, men det kan også være forvirrende og for noen kan det være lett å blande fakta om de ulike religionene ved denne type presentasjon.

I forhold til tema i bøkene, har *Inn i livet 5* inkludert de store verdensreligionene i hele tre kapitler. Det er et kapittel om tidsregning innenfor de ulike religionene, et kapittel om høytider og merkedager og en kapittel om hellige tekster. Kristendommen inngår også i disse kapitlene. I *Inn i livet 6* har bare et kapittel om religioner og livssyn som inkluderer alle verdensreligionene og det er her snakk om hvordan disse praktiseres i Norge. Kristendommen

har et eget stort kapittel. *Inn i livet 7* har to kapittel hvor alle religioner og livssyn er representert hvor det handler om å leve i religioner og livssyn og gjennom livet i religioner og livssyn. Kristendommen har også her et eget kapittel. *Inn i livet 5-7* bygger opp kunnskapen uten noe bestemt mønster på de ulike årstrinnene, men passer på å gi like mye plass til religionene i de ulike kapitlene. Kristendommen har fått mest plass slik det står i læreplanen. For meg ser det ikke ut til at kunnskapen er valgt spesielt ut i forhold til årstrinnet, og at det ikke er noe mønster i hvordan lærebøkene for mellomtrinnet er bygget opp.

Arbeidsmåter: *Inn i livet 5-7* har oppgaver til teksten jevnlig i løpet av de ulike kapitlene i læreboka. Det kommer oppgaver etter hvert underkapittel som er let og finn oppgaver, skrive sammendrag, lage illustrasjoner, skriv fortelling, lag intervju, samtale oppgaver, dramatisering og refleksjonsoppgaver. Disse oppgavene er rammet inn i rammer med ulik fargebakgrunn. Det forekommer også oppsummerende oppgaver til et helt hovedkapittel. Det er stor variasjon i oppgaveformuleringen som gjør muligheten til variasjon i arbeidsmåter tilgjengelig.

Oppsummering:

Inn i livet har en lærebok for hvert årstrinn for mellomtrinnet, totalt tre lærebøker. *Inn i livet* er organisert etter temamodellen som betyr at bøkene presenterer religionene parallelt under tema i stede for å samle alt om en religion i et kapittel. Bøkene har relativt mye tekst og nøkkelord og ordforklaringer i marginen. Det er fortellinger parallelt med fakta-teksten som er rammet inne slik at de skiller seg fra teksten. Det er mye fotografier som viser mennesker og tegninger som illustrerer fortellingene. Det er også tegninger og bilder som illustrerer følelser og sinnsstemning i denne boka mer enn i de andre læreverkene. Det er veldig få bildetekster, noe som gjør det opp til leseren å tolke bildene samt sette dem i forbindelse med lærebokteksten. Det er også brukt symboler for å vise hvilken religion de ulike sidene handler om.

Bøkene er liten grad av tilpassing til svakere elever. Det er tydelig at etter hvert som elevene blir eldre er temaene vanskeligere og bøkene lengre og tykkere. Det er altså mer informasjon og ord i boka for 7.trinn enn boka for 5.trinn. Bøkene har varierte arbeidsoppgaver i løpet av boka og som avslutning til hvert tema og hvert kapittel.

4.3 *VIVO* 5-7

Dette avsnittet inneholder en oversikt over læreverket *VIVO* og deretter kommer en analyse av læreverket *VIVO* 5-7. *VIVO* er Gyldendahls læreverk i KRLE. For mellomtrinnet består *VIVO* av en bok grunnbok som gjelder for de tre trinnene 5, 6 og 7.trinn. Dette verket skiller seg fra de andre tre verkene med å bare ha en felles bok for hele mellomtrinnet. Forlaget skriver på sine nettsider at ”flertrinnsbøker gir en stor fleksibilitet i undervisningen, og kan brukes uansett hvordan temaer er fordelt på trinn i lokale læreplaner. I tillegg får elevene bedre overblikk over stoffet og det blir enklere å repetere” (<http://www.gyldendal.no>) Forlaget er bevisst sitt valg av denne måten å legge opp lærestoffet på. *VIVO* er likevel det eneste av verkene som velger dette oppsettet.

Oversiktsanalyse av *VIVO* 5-7

Språklig tilpassing: *VIVO* 5-7 er en lærebok som har relativt lite tekst og mye bilder på de fleste sidene. Alle kapitlene er delt inn i tre deler A, B og C. Hver del innledes med *Her skal du lære om* som er kapittelets læringsmål. Disse punktene er rammet inne og tydelig avskilt fra teksten. Sidene er luftige med bred marg med plass til små tekstbokser og ordforklaringer. Tekstboksene er merket med ! og inneholder supplerende fakta til brødteksten. Vanskelige ord er skrevet med kursiv i brødteksten og forklart i marginen. Språket gir inntrykk av å være relativt enkelt, men det kan ha en naturlig forklaring. Da *VIVO* 5-7 er en lærebok i KRLE som både elever fra 5., 6. og 7.klasse skal kunne benytte seg av, vil det kanskje være mest naturlig å legge seg på en vanskegrad for språket i hele boka. De ukjente og vanskelige ordene elever møter i teksten blir kort og presist forklart rett ved siden av brødteksten, noe som gjør det enkelt for eleven. Setningene bærer ikke preg av å være spesielt korte, men ordene er enkle og forståelige. Sidene er oversiktlige og har samme mønster gjennom hele boka. Det er tydelige avsnitt med innrykk og underoverskrifter.

Pedagogisk bruk av bilder og illustrasjoner: Boka inneholder mye bilder og det er stor variasjon i bildebruken. Det er fotografier i ulike størrelser, tegninger, malerier, naturfoto, kart og tegneserier. Det er stor variasjon i bildebruken, i størrelse, uttrykk og fargebruk. Det er oversiktsbilder og nærbilder og bildene blir brukt til å illustrere temaene boka. For eksempel blir et buddhistisk tempelområde illustrert med et oversiktsbilde oven ifra og ned av et tempelområde, og i tillegg er det små nærbilder som viser detaljer. Disse oversiktsbildene går over en hel side. Det er ulik størrelse på bildene, og ulikt perspektiv alt etter hva som passer best til teksten. Det er ordforklaringer til alle bildene rett i nærheten av bildet. De aller fleste

steder blir bildene brukt til å understreke poeng i teksten eller illustrere temaet. Det er også en del uttrykks bilder som skal illustrere en følelse. *VIVO 5-7* bruker symboler øverst i hjørnet på sidene sine til å signalisere hvilket tema eller hvilken religion sidene handler om. Jødedom, kristendom, islam, livssynshumanisme, hinduismen og buddhismen har alle et eget symbol. Andre sider som handler om etikk et symbol hvor to ansikter ser på hverandre. Symbolene gir elever en pekepinn på hvilket tema sidene handler om ved bruk av en illustrasjon.

Det som skiller *VIVO 5-7* fra de andre KRLE-verkene er at hvert kapittel innleder med en dobbeltside med bare bilder. Denne dobbeltsida har bare en overskrift og masse bilder. Boka kaller det en kollasj. Forlaget skriver i bokas forord at disse sidene skal brukes til å samtale om bilde før og etter elever begynner å arbeide med kapittelet. Disse sidene er satt sammen av bilder som kommer senere i kapitlet og oppleves som uttrykksfulle og engasjerende. Generelt er det mye bilder, farger og aktivitet på sidene i denne boka, og bildene er et godt utgangspunkt for samtaler rundt temaer.

Tilpasset opplæring: Med tanke på at *VIVO 5-7* er ei KRLE-bok som skal kunne brukes over tre år, vil læreren kunne tilpasse lærestoffet til en viss grad. Det er tydelig at A delen av kapitlene har et enklere tema enn B og C delene av kapitlene. A delen inneholder også det helt generelle og viktigste innenfor hvert tema, og det vil være mulig for læreren å tilpasse teksten alt etter hvilket årstrinn som bruker boka. Læreren kan også velge å gjennomføre alle A-deler av hvert kapittel på 5.trinn, B-delen av kapitlene på 6.trinn og C-delen av kapitlet på 7.trinn som en regel. *VIVO 5-7* er derimot ei bok som blir mye kortere enn de andre verkene og dermed vil inneholde mindre informasjon.

Utvalg av fagstoff: Det er stor valgmulighet for læreren år det gjelder utvelging og utforming av faglig innhold i *VIVO 5-7*. Da alt står i samme bok, er det fullt mulig for læreren å velge ut kapitler og tema som passer til de elevene læreren jobber med. Dette henger sammen med at alt lærestoff som elever skal gjennomgå på mellomtrinnet, finnes i ei bok og læreren vil da kunne velge ut det som passer for trinnet elevene læreren underviser er på. Det er også tydelig i kapitlene om religioner og livssyn at disse bygges opp på samme måte. A-delen har fått tittelen ”Å leve som ... ” og handler om grunnleggende tro og regler, høytider og ritualer og hverdagslivet. B-delen handler om fortellingene til religionene og går nærmere inn i historier og hellige skrifter. C-delen presenterer gudshus og kunst. Dette er likt for jødedom, islam, livssynshumanismen, hinduismen og buddhismen. Kristendommens kapittel er en del lengre og har flere underoverskrifter. Dette kapittelet har også deler fra A-F. Samme struktur i kapitlene gjør at elevene kjenner igjen mønsteret og vil kunne sammenligne

religionene om nødvendig. Det vil være opp til den som underviser hvordan han/hun tilpasser fagstoffet etter sin elevgruppe.

Arbeidsmåter: *VIVO 5-7* avslutter hver A, B eller C del av kapitlene med en dobbeltside som inneholder et kort sammendrag, husker du det? som er spørsmål fra teksten og en hel side med ulike oppgaver. Oppgave-siden oppfordrer til forskjellige arbeidsmåter som å skrive setninger til bilde, lage nøkkelord, lage lister, samtale oppgaver, lage fortelling, dramatisering og nettsøk for å nevne noen.

Oppsummering:

VIVO 5-7 er en lærebok som gjelder for alle tre årstrinn. Dette gjør at boka er forholdsvis stor både i format og tykkelse. Læreboka er delt inn i kapitler og kapitlene er delt inn i tre deler kalt A, B og C. Disse tre delene starter alle med læringsmål, noe som gjør det tydelig for eleven hva som skal læres i denne delen. Det er ganske lite tekst, og læreboka har bred marg med ordforklaringer. Det er mye bilder og illustrasjoner som er store og ofte fargerike. Det er mye som skjer på hver side av bilder, symboler, tekstbokser og overskrifter med ulike størrelse. Underviseren vil kunne tilpasse sin undervisning ved å velge de enkleste emnene til elever som trenger tilpassing og eventuelt utelukke det vanskeligste når alt er samlet i en bok. Det vil også være mulig å tilpasse det faglige innholdet til ønskelig årstrinn da min oppfatning er at A-delen av kapitlene er det enkleste og C-delen den vanskeligste. Læreboka har varierte arbeidsmåter og ulike typer oppgaver.

4.4 Du og jeg

Dette avsnittet inneholder en oversikt over læreverket *Du og jeg* i helhet og deretter kommer en analyse av *Du og jeg 5-7*. *Du og jeg* var tidligere et verk utgitt av Høyskoleforlaget, men utgis nå av Cappelen Damm og blir da dette forlagets andre KRLE-verk. Forlaget sier følgende om *Du og jeg 5-7*: ”Du og jeg er et læreverk som tar hensyn til skiftende metodikk og nye undervisningsplaner. Elevbøkene tilbyr et solid faglig fundament for din undervisning, (...)” (<https://www.cappelendammundervisning.no>). CappelenDamm mener at *Du og jeg* legger vekt på å fortelle tydelig og klart om vanskelige tema, de er oversiktlige og har en oversiktlig temainndeling (<https://www.cappelendammundervisning.no>).

Oversiktsanalyse av *Du og jeg 5-7*

I følgende avsnitt vil jeg ta en oversiktsanalyse over bøkene til *Du og jeg* på mellomtrinnet, det vil da gjelde bok 5, 6 og 7. Jeg vil bruke kriteriene i innledningen i oversiktsanalysen.

Språklig tilpassing: *Du og jeg 5, 6 og 7* er tekstbøker ganske mye tekst. *Du og jeg 5-7* er ganske liten i format, og kan derfor gi inntrykk av å ha litt tettpakkede sider selv om det ofte er bilder og oppgaver innimellom brødteksten. Det er ofte avbrekk i teksten av bilder og illustrasjoner og en tydelig marg på hver side av teksten. På høyre side av teksten er det en brei marg som brukes til blant annet tekstbokser til ordforklaringer av vanskelige ord fra teksten. Nye kapitler innledes med en tekstboks med overskriften ”Her skal du lære” om som angir læringsmål for kapitlet. Dette er en tydelig markert tekstboks. Tekstene og temaene er delt opp i avsnitt med underoverskrifter som gjør det enkelt å følge med i teksten. Avsnittene markeres med et mellomrom og bilder og illustrasjoner har en bildetekst. Noen kapittel inneholder mye tekst og mye informasjon, mens andre har mindre. Til hvert kapittel er det et intervju som knytter en person til temaet. Disse sidene er spesielt tettpakket med skrift og har et intervjuobjekt som forteller i jeg-form. Dette kan skape nærhet til teksten for noen.

Brødteksten forutsetter at elevene kan en del begreper fra før da det ikke er mange ordforklaringer. Språket kan virke noe tungt i noen kapitler og det er lange setninger og en del vanskelige ord som vil kreve forklaring av underviseren. Som nevnt tidligere, kan det være det lille formatet på boka som gjør at den ser fullere ut enn de andre tre KRLE-verkene. Samtaleoppgavene og oppgaver som kommer innimellom i brødteksten er innrammet tydelig skilt fra resten av teksten. Sidene er oversiktlige og det er tydelige overskrifter og underoverskrifter som gjør det enkelt for elever å følge tråden i kapitlet. Det er også mye informasjon i hver bok, noe som kan være utfordrende for svakere elever.

Pedagogisk bruk av bilder og illustrasjoner: *Du og jeg 5-7* har ulike type bilder og illustrasjoner som de andre læreverkene i KRLE. Det er fotografier, tegninger, malerier og små symboler. Noen bilder blir brukt som bakgrunn for tekst, spesielt på oppsummeringssidene på slutten av kapitlet. Illustrasjonene er plassert innimellom brødteksten for å gi leseren en illustrasjon av hva teksten handler om. Det er tekst til de aller fleste bilder og illustrasjoner som forklarer hva det skal vise. I de tilfellene det ikke er en liten bildetekst, er bildet eller illustrasjonen så nært knyttet til brødteksten at brødteksten selv fungerer som bildetekst. Noen få steder blir bilder brukt uten bildetekst for å gi et stemningsbilde som passer til brødteksten. Bildene er ofte duse og enkle og konsentrert mot en ting i stedet for fargerike og aktive.

Dette verket bruker symboler øverst på side til å illustrere for leseren hvilken religion eller livssyn det dreier seg om, eller hva kapittelet handler om. Dette verket bruker en jordklode til symbol når kapittelet handler om etikk og bruker ellers symboler for kristendom, islam, buddhisme, jødedom, hinduisme og livssynshumanisme. Dette gjør det lettere for elever å orientere seg i bøkene.

Tilpasset opplæring: KRLE-verket *Du og jeg* bok 5-7 har lite tilpassing-mulighet i lærebøkene og legger seg på ganske lik linje i alle bøkene i forhold til dette. Innholdet i bøkene er valgt av forfatterne og brødteksten er ganske omfattende i alle tre lærebøkene i KRLE for mellomtrinnet. Det er ingen nøkkelord i margen, men et ganske utfyllende sammendrag på slutten som kan være til hjelp for svakere elever. Det er ganske mye informasjon i hver bok, noe som gjør at læreren må hjelpe og tilrettelegge for elever som ikke klarer å lese så mye. *Du og jeg* 5-7 har små tekstbokser i margen som forklarer vanskelige ord i teksten, noe som gjør det enklere for eleven å forstå. Det er også noen egne sider bak i boka til ordforklaringer. Dette vil kunne være til hjelp for elever.

Utvalg av fagstoff: I *Du og jeg* bøkene for mellomtrinnet har læreverket allerede valgt ut tema og læremål i sine tre lærebøker og på den måten valgt hvilket faglig innhold som passet for dette trinnet. Læreverket presenterer tema fra de ulike verdensreligionene på hvert årstrinn, men velger å konsentrere seg om avskilte kunnskapsmål og tema i hvert årstrinn. Det er bare kristendommen av verdensreligionene som presenteres i flere kapitler i hver bok, mens alt om hinduismen, buddhismen, islam, jødedom og livssynshumanismen er samlet i et kapittel hver. Dette kan virke oversiktlig og samlende for elevene og skaper lite som for forvirring. Det er tydelig at kristendommen har fått mer plass enn andre religioner, da denne religionen har flere kapitler i hver bok.

Du og jeg 5-7 velger også å konsentrere seg om ulike tema i de forskjellige bøkene. *Du og jeg* 5-7 har atskilte kapitler for de ulike religionene og livssyn, men konsentrerer seg om samme tema innenfor religionene i hver av lærebøkene. *Du og jeg* 5 konsentrerer seg om fortellinger og gudshus, *Du og jeg* 6 forteller om tro og lære, tidsregning, kalender og høytider, mens *Du og jeg* 7 presenterer hellige skrifter innenfor religioner og livssyn og etikk. Læreverket bygger også opp sin kunnskap ved å ha fokus på samme tema innenfor de ulike religionene og livssyn i hver bok. Dette vil være et mønster som noen elever vil trives med og finne trygghet i. Lærebøkene begynner også med grunnleggende ferdigheter om religioner som er fortellinger og gudshus, utvider så med lære og høytider og på 7.trinn presenteres hellige skrifter og etikk. Dette vil nok være noe av de vanskeligste temaene som kommer til

slutt. Selv om dette er en fin måte å bygge opp lærestoffet om religioner og livssyn, har underviseren liten valgfrihet til å selv velge hva og hvordan han/hun vil undervise.

Arbeidsmåter: På slutten av hvert kapittel er det en kort oppsummering og flere typer oppgaver til kapittelet. ”Kan du dette”- oppgaver er av typen let og finn i teksten oppgaver og ber elever om å gjengi noe av det som står i teksten. Det er også flere typer oppgaver som refleksjonsoppgaver, samtaleoppgaver, skrive lister, nøkkelord, jobbe med intervju, digitale oppgaver, gruppe-oppgaver og matematikk oppgaver knyttet til kapittelets tema. Disse oppgavene kommer i tillegg til oppgavene som kommer jevnt gjennom hele kapittelet. Jeg vil si at KRLE-verket *Du og jeg 5-7* har varierte oppgaver og utfordrer elever på ulike måter i løpet av lærebøkene sine.

Oppsummering: *Du og jeg* har en bok for hvert årstrinn for mellomtrinnet, totalt tre lærebøker. *Du og jeg 5-7* gir inntrykk av å ha mye tekst på hver side i bøkene, men tydelige læringsmål for nye kapitler, avskilte avsnitt og bred marg til ordforklaringer. Bøkene har fine bilder og illustrasjoner som lett kan knyttes til teksten. Bildene og illustrasjonene varierer mellom fotografier, malerier og tegninger. Det er jevnt over bilder med duse farger og mye nærbilder fremfor fargerike oversiktsbilder. Bildene er konkrete uten for mye ekstra forstyrrelser.

Bøkene har liten tilpassing til elever som trenger mindre og enklere tekst. *Du og jeg 5-7* bygger opp lærebøkene sine på en fin måte ved å starte med oversikter for så å gå ned på detaljnivå. Det skapes en fin progresjon som elever vil klare å følge, samtidig som det er vanskelige tema. Det er oppgaver og sammendrag i slutten av hvert kapittel, det er også samtaleoppgaver underveis i teksten.

4.5 Sammenligning av resultatene

Etter å ha analysert de fire læreverkene har jeg kommet frem til at der er noen likheter og ulikheter mellom verkene. Tre av de fire læreverkene i KRLE er bygget opp etter systemmodellen, mens et av læreverkene er bygget opp etter temamodellen. Det gjør at *Inn i livet* bøkene som er bygget opp etter temamodellen lett kan se og virke rotete fremfor de andre bøkene. Dette fordi lærestoffet om religioner og livssyn ikke er samlet på et sted, men organisert under tema. Det kan også være en hjelp for noen elever da de har en knagg å henge kunnskap fra flere religioner på.

VIVO 5-7 er en bok som skiller seg fra de andre tre læreverkene fordi den har alt lærestoffet som skal brukes for mellomtrinnet i en og samme bok. *Inn i livet*, *Vi i verden* og

Du og jeg har tre lærebøker på mellomtrinnet, en for hvert årstrinn. Det blir naturligvis mindre plass til informasjon i ei bok fremfor 3. Samtidig vil denne måten å organisere lærestoffet gi læreren større muligheter til selv å vurdere hvilke tema som passer best på de ulike årstrinnene. Dette kan være en styrke for noen, mens andre vil synes det er litt vanskelig.

I neste kapittel vil jeg gjennomføre en analyse av lærebøkene kapitler om buddhismen da dette er en masteroppgaven som har fokus på buddhismen og presentasjoner av lærestoff fra buddhismen. Jeg kommer til å benytte tre av kriteriene til Skrunes i dette kapitlet: språklig tilpassing til alderstrinnet, pedagogisk bruk og tilpassing av illustrasjoner og utvelgning og utforming av faglig innhold i forhold til alderstrinnet da jeg mener det er på disse punktene lærebøkene skiller seg fra hverandre mest

Kapittel 5.0 En oversiktsanalyse av hva de fire KRLE-verkene sier om buddhisme på mellomtrinnet.

Formålet med dette kapittelet er å gå mer i dybden i buddhismen i KRLE-lærebøkene for mellomtrinnet. Forskningsspørsmålet er: **Hva forteller en oversiktsanalyse av de ulike verkene om buddhismen på mellomtrinnet?** Jeg kommer til å fortsette å bruke Skrunes sine kriterier for lærebøker i analysen da jeg mener disse punktene får frem mange viktige trekk ved det multimodale aspektet ved tekstene om buddhisme. Jeg vil likevel legge mest vekt på språklig tilpassing til alderstrinnet, pedagogisk bruk og tilpassing av illustrasjoner og utvelging og utforming av faglig innhold i forhold til alderstrinnet da jeg mener det er på disse punktene lærebøkene skiller seg fra hverandre mest. Det er også de kriteriene jeg mener belyser multimodaliteten til læreverkene på best mulig måte. Da denne masteroppgaven har fokus på multimodalitet i forhold til presentasjon av buddhismen i lærebøkene, vil det være sidene som handler om buddhismen jeg presenterer her.

5.1 *Vi i verden* – analyse av presentasjon av buddhisme i læreverkene for mellomtrinnet.

Vi i verden har lærestoff om buddhismen i alle sine tre bøker. Buddhismen presenteres på følgende sider i KRLE-lærebøkene for mellomtrinnet: *Vi i verden 5* s. 64-72, *Vi i verden 6* s. 68-79 og *Vi i verden 7* s. 34-45. *Vi i verden 5* handler om buddhas lære (s. 64-68) og tilbedelse hjemme og i tempelet (s. 69-72). *Vi i verden 6* handler om Buddha og sannheten om livet (s. 68-71), Vesak og Vulcan – to buddhistiske høytider (s. 72-73), buddhaer og bodhisattvaer (s. 74-77) og gjennom livet som buddhist (s. 78-79). *Vi i verden 7* handler om de tre juvelene (s. 34-35), leveregler og hellige tekster (s. 36-39) og buddhismen i Norge og i verden (s. 40-45). *Vi i verden 5-7* bygger opp sitt lærestoff etter systemmodellen (jf. kapittel 2.2.1) hvor alt som handler om buddhismen i den ene læreboka er samlet på et sted som et helhetlig kapittel i hver bok. Det er ulike tema som blir presentert i hver, men temaene er atskilt fra de andre religionene.

Språklig tilpassing til alderstrinnet.

Vi i verden 5-7 markerer tydelig overskriften **Buddhisme** i de tre KRLE-lærebøkene for mellomtrinnet. Det er en hovedoverskrift: ”**Buddhismen**”, som er uthevet med fet skrift og

som er vesentlig større enn de andre overskriftene. Elever er derfor ikke i tvil om hvilken religion de nå skal lære om. Det følger så underoverskrifter som også er i fet skrift, og litt større enn brødteksten, men ikke så stor som hovedoverskriften. Alle nye underkapitler begynner med en intro i fet skrift som har en kort oppsummering av hva sidene handler om. Underoverskriftene hjelper elever med å orientere seg i teksten og gir hint om hva som kommer nedenfor. Det er også en setning i margin til nesten hvert avsnitt som oppsummerer hva avsnittet handler om. Denne setningen er uthevet med fet skrift og ses tydelig med første øyekast på sidene. Det er relativt mange ulike typer tekster på sidene, og disse er skilt fra hverandre med skrifttype, farge og størrelse.

Overskriftene og nøkkelordene er tydelig lesehjelp til leseren, henter til hva teksten handler om og forteller hva som er det viktigste i teksten. Det er ordforklaringer inne i brødteksten som forklarer nye begrep som for eksempel bodhisattva og nirvana. Mange nye ord blir introdusert på denne måten. Det er også sider helt bakerst i alle tre lærebøkene som forklarer ord som kan virke fremmede og vanskelige. Det er likevel ingen markering av de ordene som faktisk finnes bak i ordforklaringen. Ellers forutsetter teksten at elever har et visst ordforråd når de leser.

Avsnittene i kapitlene om buddhisme i *Vi i verden 5-7* er oppdelt med mellomrom, og gjør at sidene ser luftige ut. Det er utgangspunktet ikke spesielt korte setninger slik tendensen i lærebøker er i følge Skrunes (Skrunes 2010, s.90), men lengre setninger som kan virke kompliserte til tider. Språket er relativt vanskelig. Brødteksten har et forklarende språk, mens fortellingene har et enklere beskrivende språk og legger mer vekt på underholdning etter min mening. I *Vi i verden 5, 6 og 7* er det tradisjonelle fortellinger fra buddhismen som har et litt annet utseende enn brødteksten. Fortellingene er innrammet og har en litt større skrift enn brødteksten. Noen av fortellingene har et annen komposisjon enn faktasidene. Dette gjør at det er flere sjangre i kapitlene om buddhismen som stiller ulike krav til leseren i forhold til å skille mellom fiksjon og fakta.

I *Vi i verden 5-7* er det relativt mye informasjon på sidene om buddhismen. Noen sider har mer tekst enn andre, og selv om det er luftig med god plass i margin og tydelige avsnitt, kan det virke overveldende. Det er absolutt stor hjelp i det innledende avsnittet etter overskrift som gir en kort forklaring av hva sidene handler om. Nøkkelsetningene i margin vil også være til stor hjelp for svakere elever da setningene oppsummerer hele avsnittet kort og konsist. Det er mye lange ord som kan virke forvirrende, spesielt i *Vi i verden 7* hvor lærestoffet handler om blant annet theravada og mahayana.

Illustrasjoner og bilde

På sidene som handler om buddhismen i *Vi i verden 5-7*, er det minst et bilde eller en illustrasjon på hver side. Det er bare to sider i *Vi i verden 7* som ikke har noen form for illustrasjon. Symbolet som *Vi i verden* har satt for buddhismen finnes i en grønnaktig marg på den venstre siden av hver dobbeltside utenom siden med fortelling. Symbolet viser ”den åttedelte vei” i et veldig lite format. Det er mye fotografier som illustrerer og gir et bilde på hva teksten handler om. Det er en del fotografier av buddhister som utfører handlinger teksten forteller om. Dette gjelder spesielt på sidene som handler om tilbedelse, vesak og vulan, gjennom livet som buddhist, buddhismen i Norge og i verden, og templer. Ellers er det mye avbildet malerier eller tegninger for å illustrere andre tema som buddhismens lære og fortellingssidene.

Fotografiene på sidene om buddhisme har ulik størrelse og har forskjellig plassering på lærebokside. Generelt synes jeg at det er mye fargerike fotografier med mye oransje og rødt og det vises mye handling på fotografiene som tydelig illustrerer det som omtales i brødteksten. Bildene er konkrete og hentet fra religiøse tradisjoner. Det er fotografier av munkene flere steder med sine tradisjonelle oransje kapper og oransje og rødt er tydelig på flere fotoer og bilder. Det er også mye detaljer både på fotoene og de andre illustrasjonene bortsett fra tegningene. Fotografiene som illustrerer kapitlet kalt ”Tilbedelse hjemme og i templet” (*Vi i verden 5 s. 69-72*), viser detaljrike oversiktsbilder av et alter hjemme og en person til tilber, et alter i et tempel, to oversiktsbilder av ulike templer og en staupa. De andre illustrasjonene er også stort sett veldig fargerike og viser bilder eller avbilder malerier som er forskjellige fra de bildene elever generelt vil treffe i den kristne kulturen. Buddha som person er avbildet som statue opptil flere ganger på sidene og i malt form. Det er mye informasjon å hente ut av bildene og de vil være til stor hjelp for elever. Det vil også være gode muligheter for å få til gode læresamtaler med utgangspunkt i bildene.

Tegningene som blir brukt til å illustrere handlingen i fortellingen i *Vi i verden 7* ”Buddha og den syke munken” (*Vi i verden 7 s.38-39*), har tre handlingsbilder som er knyttet til tekstens handling. Det er enkle tegninger som er dusere i fargen enn flere av de andre bildene og illustrasjonene i kapitlene om buddhismen og viser kun helt enkelt noen utvalgte deler av teksten. Tegningene er likevel nyttige som hjelp til å forstå teksten.

Forklaringene til bildene på sidene om buddhismen er rammet inne i en gul tekstboks. Dette markerer også tydelig at denne teksten ikke er en del av brødteksten, men hører til bildet. Det er også en prikket linje som går fra bildeforklaringsboksen bort til bildet slik at det ikke er mulig å ta feil. På sidene om buddhismen har samtlige av bildene en

tekstforklaringsboks med unntak av bildene og illustrasjonene som er på fortellingssidene. På fortellingssidene er det tydelig at illustrasjonene og bildene utdyper teksten og gir fortellingen et uttrykk i tillegg til skrift. Bildeforklaringene er også detaljerte vil jeg si. I *Vi i verden 5* side 70 og 71 er det tre bildetekster hvor alle er 3 setninger.

Det er tydelig forskjell på illustrasjonene i forhold til hvilket emne læreboka handler om. Sidene om buddhismens lære har mest avbildet malerier og tegninger og lite foto. Sidene som handler om tilbedelse, høytider, livsløp og annen praktisering i buddhismen har fotografier som viser aktuelle bilder av hva siden handler om. Disse sidene blir mer fargerike og levende da de viser faktiske personer som utfører en handling kontra malerier og bilder som ikke blir like spennende.

Faglig innhold og tilpassing til alderstrinn

Vi i verden 5-7 presenterer ulike tema om buddhismen i de forskjellige lærebøkene. I de tre lærebøkene konsentrerer hver bok seg om et tema og har fullt fokus på bare buddhismen. Det blandes ikke inn andre religioner i kapitlet om buddhismen. Jeg har tidligere nevnt hvilke tema lærebøkene skriver om på de ulike trinnene. *Vi i verden 5* konsentrerer seg om lære og tilbedelse, *Vi i verden 6* har en fortsettelse av læren og høytider og buddhaer og bodhisattvaer, mens *Vi i verden 7* utdyper læren ytterligere og presenterer tilbedelse hjemme og i tempelet. Det er tydelig at læren i buddhismen er viktig da den finnes i alle de tre lærebøkene for mellomtrinnet. Jeg vil si at læreverkene *Vi i verden 5* starter opp med en viktig oversikt over læren i buddhismen for så å gå dypere i materien i *Vi i verden 6* og *Vi i verden 7*. Dette vil være rett i forhold til spiralprinsippet i didaktikken hvor det startes med en oversikt for så å gå dypere og dypere ned i emnet.

Kapitlet om buddhisme i *Vi i verden 5* starter med en generell oversikt over hva buddhismen handler om og hvordan buddhismen startet. Det er også mye informasjon om hovedpersonen i buddhismen Siddhartha Gautama som er Buddha. Fortellingen på s.68 er en fortelling om hvordan Buddha mente hans disipler kunne nå nirvana. Deretter kommer det fire sider som handler om tilbedelse i hjemmet og i tempelet. Sidene handler om hvor og hvordan buddhistene tilber Buddha og har flere fem fotografier som illustrerer tilbedelse og templer. Det vil være reelt for elever på mellomtrinnet å starte opp med dette lærestoffet da det er informasjon om hvordan det hele startet opp og en sentral del av buddhismen. Tilbedelse er også et tema som er sentralt i buddhismen og som kjennetegner buddhismen som religion i stor grad. Jeg mener dette er to hovedtemaer innenfor buddhismen som er et godt utgangspunkt til å bygge videre på for mellomtrinnet.

Vi i verden 6 starter sitt kapittel om buddhismen med liten oppsummering av Buddhas lære. Læreboka presenterer gjenfødelse og de fire edle sannheter som bygger videre på læren om buddhismens opprinnelse. Læreboka forteller om noen av de viktigste aspektene ved buddhismen som er gjenfødelse, karma, de fire edle sannheter og den åttedelte vei. Det kommer videre to sider om vesak og vulan – to buddhistiske høytider og buddhaer og bodhisattvaer. Det er også en generell oversikt over utføring av viktige ritualer i buddhismen. Disse overskriftene vil ta et skritt videre i forhold til læreboka for 5. trinn og vil være et naturlig skritt opp i vanskegrad før lærebok 7.

Vi i verden 7 starter opp med læren om de tre juvelene i buddhismen som følges av leveregler og hellige tekster. Etikk er generelt et vanskelig tema da det ikke er noe håndfast, men en tanke eller handlinger. Det vil være rett å legge denne informasjonen på høyere trinn da elever som er 12 og 13 år i 7. klasse vil ha et bedre utgangspunkt for å forstå hva brødteksten sier. Det er dog ikke viet mer enn en to sider til dette temaet. Det lille avsnittet om hellige tekster er heller ikke langt, men inneholder mye vanskelige ord som ikke er forklart.

Det er en fortelling på side 38 og 39 som skal illustrere en etisk handling. Fortellingen handler om en munk og hvordan munkene skal ta vare på hverandre. Den gjør et viktig poeng av at det er viktig å hjelpe hverandre fordi munkene bare har hverandre. Fortellingen vil gi elever et konkret bilde på hva som er viktig i buddhismens etikk på en skjønnlitterær måte. Fortellingen er lett leselig og inneholder bilder som illustrerer handlingen. Videre i kapittelet er det fem sider som handler om buddhismen i Norge og i verden. Underoverskriften er Theravada og Mahayana, begreper som er forklart i brødteksten. De neste 5 sidene er sider som handler om de ulike retningene innenfor buddhismen, dette tenker jeg også er lærestoff som er relativt vanskelig. Jeg mener *Vi i verden 7* er en bok som holder et ganske høyt nivå på lærestoffet sitt selv om den bygger på de andre KRLE-lærebøkene for mellomtrinnet. Jeg tror flere av de svakeste elevene vil synes dette er veldig vanskelig selv om *Vi i verden 5-7* har vært flinke til å bygge opp vanskegraden i sine lærebøker.

Oppsummering

Vi i verden 5-7 har en god progresjon i sine KRLE-lærebøker for mellomtrinnet. *Vi i verden 5* starter opp med basis lærestoff om buddhismen, og de vanskelige emnene spares til 7. trinn. Det er god og hyppig bruk av ulike overskrifter og språklige virkemidler som er gode hjelpemidler for elever. Samtidig er det mye tekst og til tider mye lange og vanskelige ord som krever en del av elevene. Det brukes mye bilder til å illustrere hva teksten handler om, mye farger med blått, rødt, oransje og gult som er typiske buddhistiske farger og fotografier

med mye detaljer. Sidene om buddhisme oppleves som fargerike i forhold til flere av de andre emnene i bøkene.

5.2 *Inn i livet* – analyse av presentasjon av buddhisme-kapittelet på hvert trinn

Inn i livet har tre lærebøker i KRLE for mellomtrinnet, *Inn i livet 5*, *6* og *7*. *Inn i livet* er bygget opp etter temamodellen (jf. kap 2.2.1). Det vil si at den presenterer ulike tema i kapitler som tid, høytider og merkedager og hellige tekster og inkluderer alle religioner og livssyn under samme tema. Dette vil si at buddhismen som religion er representert i tre kapitler i *Inn i livet 5*, en gang i *Inn i livet 6* og to ganger i *Inn i livet 7*. Temaene for kapitlene i *Inn i livet 5* er tid s. 36-37, høytider og merkedager s. 84-93 og hellige tekster s. 115-116. I *Inn i livet 6* er temaet buddhismen i Norge s. 84-93. I *Inn i livet 7* er temaet å leve i buddhismen s. 62-72 og gjennom livet som buddhist s. 128-137.

Ved å bygge opp lærestoffet etter temamodellen kan det for noen elever bli vanskelig å skille religioner og livssyn fra hverandre når alt kommer under ett og samme tema. Samtidig vil dette være en mulighet til å sammenligne og finne likhetstrekk mellom religioner og livssyn. Alle nye kapitler innledes med en dobbeltside med bilder på venstre side og overskrift, mål og en kort tekst av ulik sjanger. Læringsmålene for hvert kapittel er rammet inne og tydelig atskilt fra den andre teksten på sida. Den første overskriften er temaet som kapittelet handler om. Det er valgt ut fire ulike temaer i hver lærebok det vil si at hver *Inn i livet 5-7* har fire kapitler hver.

Språklig tilpassing til alderstrinnet

Inn i livet 5-7 har ulik mengde tekst på sidene som handler om buddhismen. Da læreboka er organisert slik den er, kommer det ulikt antall sider som handler om buddhisme i de tre lærebøkene for mellomtrinnet. Hovedkapitlene innledes med en dobbeltside hvor en av sidene har en bildekollasje og den andre siden har en stor overskrift i blokkbokstaver med fet skrift over en liten tekst av noe slag. Bildekollasjen vil være et fint utgangspunkt for en samtale før kapittelet leses. Det er også en tekstboks med farge i ulik størrelse som inneholder kapittelets læringsmål. Dette vil også hjelpe elever med å holde fokus på hvilket tema som kommer og hva elever skal holde fokus på i det kommende kapittelet. Overskriftene som kommer midt i kapittelet er større og uthevet med fet skrift. Det er også flere små overskrifter over avsnitt, disse har en annen skrifttype og størrelse enn brødteksten. Margen er bred og den Master i religion ved UIA våren 2017, Kristine Egeli Sikveland

inneholder nøkkelord til avsnittene og ordforklaringer. Nøkkelordene er uthevet med fet skrift og kommer ved siden av hvert avsnitt. Det er også forklaringer av vanskelige ord og uttrykk i marginen, her er den en liten rød forkant foran forklaringer som gjør at setningen skilles fra nøkkelordene. Både nøkkelordene og ordforklaringene er til hjelp for elevene når de skal lese teksten.

Det er veldig ulik mengde på hvor mye *Inn i livet 5-7* skriver om buddhismen i tema-kapitlene. Temaet ”Tid” i *Inn i livet 5* har presentert buddhistisk og hinduistisk tidsregning på en og samme side, mens *Inn i livet 7* har to store underkapitler om buddhismen med 10 sider i hvert kapittel. Språket er relativt enkelt og avsnittene er delt inn med mellomrom i teksten. Det er noe mer tekst på sidene i *Inn i livet 6* enn i *Inn i livet 5*, og det ser ut til å øke ytterligere i *Inn i livet 7*. Her har lærestoffet økt i mengde med årstrinn.

Det er innslag av andre typer tekster på siden om buddhismen, disse er satt i tekstbokser som har en annen bakgrunnsfarge enn resten av sida eller som har en farget ramme. Det betyr at det er ulike sjangre. Det er faktatekst, intervju og fortellinger. Fortellingene om buddhismen er rammet inne og slik atskilt fra brødteksten. Stort sett ser fortellingene like ut i forhold til overskrift og tekststørrelse som annen tekst på sida. Intervjuene er også rammet inne, men ser ellers like ut som teksten også.

Stort sett så har *Inn i livet 5-7* inkludert buddhismen i flere av sine temakapitler og det er mye informasjon for elever på mellomtrinnet. Språket øker i vanskegrad og også mengden økes fra 5. til 7. -trinn. Dette vil nok være en naturlig prosess med tanke på at elever blir mer modne for abstrakt tanke etter hvert som de blir eldre. De vil også kunne lese bedre og være i stand til å prosessere vanskeligere lærestoff.

Illustrasjoner og bilder

Inn i livet 5-7 har stor variasjon i bildebruken sin i de tre lærebøkene i KRLE. Det brukes tegninger, fotografier, malerier, nærbilder og oversiktsbilder. Det som er likt i de tre lærebøkene er at fortellinger illustreres med tegninger og andre tema som templer, høytider og kloster er illustrert med fotografier. I de tilfellene hvor det er mulig å vise eleven hvordan det ser ut i det virkelige livet, er det avbildet. Det er også brukt mye illustrasjonsbilder og tegninger i etikk-kapittelet i *Inn i livet 7*. Her brukes bilder til å illustrere en følelse eller tanke på en annen måte enn i kapittelet som heter gjennom livet som buddhist. Her avbildes det ritualer, munk og en gravferd. Lærebøkene tar i bruk fotografier når det er mulig og bruker tegninger når skal illustreres til etikk, fortellinger og andre tema som det ikke er mulig å finne et fotografi til. Bildene har ulik størrelse og er plassert på forskjellige steder på lærebokside.

Inn i livet 5-7 har bildetekst til noen av bildene og illustrasjonene. I de tilfelle det ikke er bildetekst, er bildet plassert tett opp til teksten og det vil være mulig for leseren å forstå hva bildet skal illustrere ut fra brødteksten. Bildebruken er veldig variert og det er jevnt over bilder, illustrasjoner eller fotografier på hvert bilde. Nederst på alle sidene er det en rekke med alle symbolene som *Inn i livet 5-7* bruker for de forskjellige religioner og livssyn. På sidene om buddhismen er buddhismesymbolet farget rødt, mens de andre er knapt synlige. Symbolet viser den åttedelte vei.

Det er tydelig at fotografiene i lærebøkene er fargerike og detaljrike. Bakgrunnen kommer tydelig frem og setter en stemning på fotografiene. Sidene som handler om enkelt deler som symboler og templer, har mer konsentrert bilder som bare viser det aktuelle symbolet eller bygningen. Jeg vil si at illustrasjonene er godt tilpasset til temaene de skal illustrere.

Faglig innhold og tilpassing til alderstrinnet

Det er tydelig at *Inn i livet* bøkene øker i mengden lærestoff etter hvert som elevene blir eldre. Det er noe som er tydelig når vi ser på mengde lærestoff i hele lærebøkene blant annet. *Inn i livet 5* har 128 sider, *Inn i livet 6* har 156 sider og *Inn i livet 7* har 192 sider. I forhold til buddhismen som er det til sammen 10 sider i *Inn i livet 5*. Her er lærestoffet om buddhismen fordelt på tre kapitler; Tid eller tidsregning, høytider og hellige tekster. I *Inn i livet 6* står det 10 sider om buddhismen i Norge, mens *Inn i livet 7* har til sammen 20 sider fordelt på to kapitler; ”Å leve som buddhist” og ”Gjennom livet som buddhist”. Lærestoffet øker også innenfor buddhismen som religion fra 5. -7. årstrinn.

I læreboka i KRLE for 5. trinn er kapittel 2 første gang vi møter buddhismen. Her er temaet tid og det står en side om hvordan buddhister og hinduer tenker om tidsregning. I kapittel 3 handler det om høytider i buddhismen; Buddhas fødselsdag, fullmånedager, fest eller regntida, alle sjelers fest og nyttårsfeiring. Sidene innledes med en tekst av Hai på 10 år som forteller om Buddhas fødselsdag. Boka vil her treffe elever på samme alder som Hai ved å la en 10-åring fortelle om sine opplevelser. Teksten er ikke lang. Det er mye fotografier som viser buddhister som utfører ritualer i forbindelse med feiring. Det er også en fortelling om en av Buddhas disipler. Kapittel 4 handler om buddhismens hellige tekster og det er en kort tekst hvor det redegjøres kort om buddhismens hellige tekster etterfulgt av en fortelling på 1,5 side.

I *Inn i livet 6* handler det bare om buddhismen under temaet religioner og livssyn i Norge. Aller først står det tre læringsmål om hva elever skal lære om i det følgende kapittel. Buddhismen i Norge innledes videre med en tekst hvor Magnus på 11 år forteller sitt liv som Master i religion ved UIA våren 2017, Kristine Egeli Sikveland

buddhist. I denne boka er det også en gutt på samme alder som boka er beregnet for som forteller. Slik vil elever identifisere seg med fortelleren. Magnus forteller også om tempel senere i kapittelet. Kapittelet handler videre om buddhismens historie i Norge, buddhisttempler, kloster, arkitektur, bilder og statuer og musikk i tempelet. Det er også en fortelling som heter ”De blinde mennene og elefanten”. Det er ganske mye tekst på hver side selv om alt som beskrives er relativt enkelt å forstå. Det er mye lærestoff som er konkret og billedlig, noe som en elev på 6. trinn ville være i stand til å forstå.

Inn i livet 7 har buddhismen i to av sine kapitler og det utgjør 10 sider i hvert kapittel. Kapittel 2 heter ”Å leve i buddhismen” og dette kapittelet konsentrerer seg om menneskesyn, læren, de fire edle sannheter, den åttedelte vei og forbilder. Dette kapittelet innledes med 4 læringsmål og så en kort tekst fortalt av Daniel som er buddhist. Han er nok på samme alder som elever som er målgruppen for *Inn i livet 7*. Menneskesynet handler om gjenfødelse på relativt detaljert nivå og læren som kommer på de neste kapitlene er beskrevet nøyaktig tydelig i utfyllende avsnitt. Det er mye tekst i dette kapittelet og lærestoffet er ikke overflatisk behandlet, men mer nøyaktig. Det er et ganske omfattende lærestoff og det er nok helt rett av dette kommer i en bok for 7. trinn fremfor 5. trinn. På side 68 er det en fortelling som har et budskap om hvordan buddhister skal oppføre seg overfor andre. Det hadde vært vanskelig for yngre elever å forstå denne fortellingen fordi det kreves ferdigheter og modenhet for å klare å finne meningen som du må lese mellom linjene. Dette kapittelet avsluttes med en oppsummering av Buddhas lære hvor det er laget en bildeserie med tekst om Buddhas lære til menneske. Den siste sida er spørsmål og oppgaver til kapittelet.

Det er veldig tydelig at *Inn i livet* lærebøkene krever mer av 7. trinn enn av 5. og 6. trinn. Det er tekst mengden øker med alder og også vanskegrad. De mest konkrete emnene er plassert på 5. trinn, mens læren og det abstrakte som krever en viss form for modning hos eleven er plassert på 7. trinn. Det vil nok kreve ganske mye av elever som er seine i modning. Temamodellen kan virke rotete for noen og elever vil stå i fare for å blande sammen religionene. Spesielt på sider hvor buddhismen og hinduismen står side om side i teksten. Samtidig kan noen finne støtte i denne modellen da det gir elevene et tema som de kan sammenligne alle religioner og livssyn ut fra.

Oppsummering:

Inn i livet-bøkene har en økende mengde lærestoff og vanskegrad etter hvert som elevene blir eldre. Det er ulik mengde vanskegrad på språket og det brukes ulike skriftstørrelser, farger og skrift til å tilpasse språket. Det er god oversikt i bøkene og gode virkemidler, men relativt mye tekst spesielt på 7. trinn. Bildebruken er variert og henger godt

sammen med teksten. Det brukes mye bilder som viser mennesker og som illustrerer følelser og tanker. Likevel er det få bildetekster og dette krever at elevene som lesere tolker og klarer å se sammenhengen mellom bilde og brødtekst. Vanskegraden og mengde skriftspråk øker etter hvert som elevene blir eldre. Det er tydelig at det er mer kompliserte tema på 7. trinn enn på 5. trinn. Temamodellen som brukes kan være til fordel og ulempe for leseren, det er opp til elever å klare å sortere lærestoffet slik at de kan nyttiggjøre seg av det ut fra temaene.

5.3 VIVO 5-7 analyse av buddhisme-kapittelet

Læreboka *VIVO 5-7* har et kapittel om buddhismen som går fra side 268 til og med side 301 og dette er beregnet til å være det som elevene skal være igjennom i løpet av 5. -7. - klasse. Lærestoffet om buddhismen er samlet under ett kapittel og har derfor en oppbygging etter systemmodellen. Boka innleder kapittelet med en dobbeltside med illustrasjoner fra buddhismen. Det er bilde av en staupa, en sovende Buddha, tradisjonelle munk og andre illustrasjoner av emner som blir presentert på de følgende sidene. Deretter deles kapittelet inn i A, B og C. A-delen som er på s. 270-280 har fått overskriften "Å leve som buddhist". Etter hovedoverskriften kommer det flere underoverskrifter som: "Buddhas lære", "Veien mot nirvana", "Hverdag og høytid" og "Skikkene er ikke like". B-delen går fra s. 282 til s. 291 har overskriften "Buddhismens fortellinger". Underoverskriftene er "Buddhismens hellige tekster", "Siddharta Gautama blir født", "Prinsen møter verden", "Siddharta blir munk", "Oppvåkning under treet", "Buddha dør" og "Buddhaer og bodhisattvaer". C-delen går fra side 292 til side 301 og har hovedoverskrift "Tempelet og kunsten". Underoverskriftene er; "Kloster og tempel", "Buddhastatuer", "Symboler i buddhismen" og "Buddhistisk musikk-hellig lyd". De tre kapitlene er omtrent like lange.

Språklig tilpassing til alderstrinnet

VIVO 5-7 har ikke mye tekst på hver side. Det er mye bilder, illustrasjoner, tekstbokser og symboler på sidene om buddhismen. Hver del innledes med et tekst-boks med læringsmål som gir elever læringsmål for det kommende kapittelet. Slik vet elever akkurat hva læreboka kommer til å fokusere på i kommende kapittel. Hovedoverskriftene over de tre delene A, B og C er innrammet og uthevet med fet, stor skrift øverst på sida. Underoverskriftene er også har også relativt stor skrift, og den er fet og blå gjennom hele kapittelet. Det er små overskrifter over en del avsnitt i brødteksten, denne er også skrevet med større og fet skrift.

Selve brødteksten har korte setninger og språket oppleves som relativt enkelt. Avsnittene er markert med innrykk eller et åpent mellomrom mellom teksten når det nye avsnittet har en underoverskrift. Margen er bred og har god plass til ordforklaringer av vanskelige ord i teksten. Det er ordforklaringer i marginen opptil flere steder på hver side. Margen brukes også til bilder, bildeforklaringer eller små tekstbokser som oppfordrer til muntlig samtale.

Alle sidene om buddhismen har korte konsise tekster under de små overskriftene. Det er ikke brukt unødvendig mange ord på å forklare begreper innenfor buddhismen og avsnittene er som regel korte med få setninger før det kommer et innrykk eller en ny underoverskrift. Ordforklaringene i marginen markerer ordet som forklares med en annen farge, dette gjør det enkelt for leseren å fange opp. Ordforklaringene er også korte og konsise. Det er små bokser med spørsmål i marginen som oppfordrer til tanke og kanskje samtale om det som står i brødteksten. Noen tekstbokser er merket med et utropstegn og rammen har en lys turkis farge. Her står det små fakta som kan knyttes til brødteksten. Sidene avgrenser tydelig hva som er overskrift, vanskelige ord, fakta, spørsmål eller bildetekst ved å variere størrelse på skriften, farge på skriften, tekstboks og farge på tekstboks.

Det er flere sjangre i kapitlet; fakta, intervju og fortelling. På side 294 og 295 som er i C-delen, er det en dobbeltside som er utformet som et intervju i et magasin. Disse to sidene har rød overskrift og er tydelig annerledes enn de andre sidene i kapitlet. Sidene er bygget opp som en tradisjonell artikkel med ingress, bilde, spørsmål og svar. Hovedoverskriften ”Prøver å være vennlig” er stor og rød, og ingressen er skrevet med fet skrift. Spørsmålene er skrevet i kursiv og svarene med vanlig skrift. På side 295 er det en rød lang tekstboks med en rød mindre underoverskrift og flere punkter med fakta om stupa og om fredstupaen på Bjørndal. Som ellers i kapitlet er bildeforklaringen skrevet med kursiv. Det er kolonner med tekst på hver side, som også skiller seg fra resten av kapitlet. Et nytt intervju spørsmål markeres med mellomrom i teksten, men avsnittene ellers er markert med innrykk. Det er veldig tydelig på farger og oppsett at dette er en side som er annerledes enn teksten i kapitlet ellers.

Illustrasjoner og bilder

Det er mye bilder i kapitlet om buddhismen i *VIVO* 5-7. Kapitlet starter med en fargerik kollasj som er på en dobbeltside. Her er det stort sett bilder som elever møter igjen senere i kapitlet. Det er ingen tekst annet enn overskriften ”Buddhismen” på denne sida. Det gjør sida til et godt utgangspunkt for idemyldring blant elevene. Kapitlet har minst et bilde

eller illustrasjon eller symbol på hver side, de aller fleste sider har flere bilder eller illustrasjoner. Det er avbildet et kart som viser hvor majoriteten av buddhister bor, foto av Buddha, bilder som viser ritualer og høytider, tegninger, malerier og symboler. Symbolet som læreverket *VIVO 5-7* har valgt til å symbolisere buddhismen er plassert ved siden av tittelen på underkapittel som er uthevet i stor og blå skrift. Det er bare symbol ved siden underoverskrifter på venstre side av en dobbeltside. Symbolet viser den åttedelte vei.

Bildene og illustrasjonene har ulik størrelse, mange av bildene er store og noen fyller hele sider. De fleste bildene er plassert nederst på sida under teksten og gir et bilde på hva sidas tekst handler om. I kapitlet om tempel er det en hel side som viser et oversiktsbilde av et tempelområde hvor de ulike delene er navngitt. I tillegg til oversiktsbildet, er det små detaljbilder som er dratt ut av oversikten. Disse viser nærbilder av deler av tempelet. På de siste sidene av hver del hvor kapitlets sammendrag står, er det fem ulike bilder som er hentet fra tidligere i den delen som oppsummeres. Dette er til hjelp for eleven når sammendraget skal leses.

Det er generelt mye farger på de fleste bildene. Fargen som dominerer er rødt og oransje. Det er naturlig da det er oransje som er buddhistiske munkers klesfarge. Bilder av Buddha eller statuer viser også somregel Buddha i munkeklær som er oransje eller rødt. B-delen har noen avbildninger av malerier med noe dusere farger. Maleriene brukes til å illustrere hendelser i buddhistiske fortellinger. Denne delen av kapitlet som har hovedoverskriften ”Buddhismens fortellinger”, har lite fotografier i forhold til de to andre delene.

Alle bildene i kapitlet er knyttet til teksten og stort sett alle bildene har bildeforklaring. Bildetekster er skrevet med kursiv konsekvent gjennom hele kapitlet. Dette vil gjøre det enklere for elever å forstå sammenhengen mellom bilde og tekst uten å måtte tolke bildet selv.

Faglig innhold og tilpassing til alderstrinnet

VIVO 5-7 skal kunne brukes for alle elever fra 5. til og med 7. trinn, noe som betyr at læreren selv kan velge ut hvilke tema som skal gjennomgås på de ulike årstrinnene. Det skaper en frihet for læreren som selv kan velge ut hvilke sider som passer på trinnet. Temaene som er de enkleste vil kunne velges først i 5. klasse, mens de mer abstrakte og vanskelige temaene kan utsettes til 7. klasse når elevene er mer modne for slik lærestoff. Det kan kanskje være skummelt for lærere å ha denne friheten fordi mange finner trygghet i å kunne følge et læreverk fra perm til perm, mens det for andre vil være nyttig å kunne tilpasse fagstoffet til

elevgruppen. Det er også til hjelp for elevene at læreverket har valgt ut læringsmål som presenteres ved begynnelsen av hver del. Elever vil kunne gå tilbake hit og bli minnet om hvilke mål som skulle oppnås.

Kapittelet om buddhismen i *VIVO 5-7* går fra side 268 til side 301 som er cirka 30 sider. Disse sidene er som jeg har skrevet tidligere delt inn i en A, B og C-del. A-delen som har overskrift ”Å leve som buddhist” og handler om læren, nirvana, hverdag og høytid og skikker. A-delen avsluttes med et sammendrag, spørsmål til teksten og oppgaver. Delen starter med en et kort historisk tilbakeblikk og presentasjon av Siddharta Gautama i et lite avsnitt og forteller kort om dharma, gjenfødelse og nirvana. Videre er det et litt mer komplisert tema som har overskriften ”Veien mot nirvana”. Her er teksten delt opp i punkter som kan hjelpe elever til å få oversikten bedre. Resten av A-delen handler om pudsja, kalender, høytider og ulike skikker. Disse sidene viser mye bilder og har innhold som vil virke håndfast og ekte for elever.

B-delen har hovedoverskriften ”Buddhismens fortellinger” og handler i hovedsak om fortellinger om Buddha og hans liv. Den siste sida i delen handler om buddhaer og bodhisattvaer som er etterfulgt av oppsummering, spørsmål og oppgaver. Denne delen kan virke mer abstrakt for elever da det i hovedsak er fortellinger fra buddhismen som er skrevet som skjønnlitterære fortellinger. Det kan være vanskelig for noen å forstå disse fortellingene fordi de er fortellinger og ikke faktatekster som kan være mer konkrete for noen.

C-delen har hovedoverskrift ”Tempellet og kunsten” og handler om kloster og tempel, en artikkel om Arvind som er buddhist, buddhastatuer, symboler og buddhistisk musikk. Det er tydelige bilder og oversikter som illustrerer et tempelområde, buddhastatuene er tydelig avbildet og forklart og symbolene er nøye forklart og illustrert med bilde. Temaet buddhistisk musikk vil være litt vanskeligere å forstå i skrevet form uten faktisk musikk. C-delen inneholder også en dobbeltside som er utformet som en artikkel og her leser vi om 11 år gamle Arvind som er buddhist. Læreboka kan treffe elevene med å bruke en jevnaldrende gutt i denne artikkelen slik at elevene har mulighet til å identifisere seg med han og derfor lettere forstå det som står i teksten. Det er bilder av Arvind hvor han mediterer og foran en stupa og et tre med bønneflagg. Ved å bruke en artikkel, vil elever få erfaring med andre teksttyper i læreboka. Generelt vil C-delen også ha relativt håndfaste tema som ikke vil være så vanskelige å forstå.

Fordelen med *VIVO 5-7* er at læreren kan velge og tilpasse lærestoffet selv. Det er muligens litt lite informasjon på sidene til å tilfredsstille alle målene i læreplanen og *VIVO 5-7* legger seg på den enkle side når den utformer lærestoffet. A-delen starter også opp med

begynnelsen og læren vil buddhismen, mens de påfølgende delene har andre enkeltstående tema innenfor buddhismen. Jeg har inntrykk av at temaene presenteres og så avsluttes gjennom hele kapittelet.

Oppsummering

Helhetsinntrykket av språket på alle sidene er at det er enkelt og lett forståelig og det er brukt lite unødvendige ord. De ordene som antas å være vanskelige er forklart i margin på enkel måte. Det er mye farger og ulike typer skriftstørrelser gjennom alle kapitlene og sider som er utenom den vanlige brødteksten er tydelig markert. Det er mye bilder, mange av bildene er fargerike og store. Illustrasjonene brukes som tydelig lesehjelp slik at elever har flere knagger å henge lærestoffet på. Fagstoffet kan enkelt tilrettelegges av lærer når alt lærestoff er samlet i en bok og temaene er presentert uavhengig av hverandre og uten noen spesiell oppbygning.

5.4 *Du og jeg*– analyse av presentasjon av buddhisme-kapittelet på hvert trinn

Læreverket *Du og jeg* har tre lærebøker for mellomtrinnet, *Du og jeg 5*, *6* og *7*. Buddhismen som religion er representert i alle de lærebøkene med et kapittel i hver bok. *Du og jeg 5* har et kapittel som heter ”Buddhismen – fortellinger og bygninger” og går fra side 18 til side 29. I tillegg handler kapittelet Buddha-fortellingene, stupa og buddhisttempler. *Du og jeg 6* handler om Buddhas lære, klosterlivet og kalender og høytider og går fra side 116 til 127. *Du og jeg 7* har et kapittel med overskriftene ”Hellige skrifter og etikk” og går fra side 86 til 95. Lærebøkene er bygget opp etter systemmodellen som presenterer buddhismen alene og tar opp tema innenfor buddhismen uavhengig av andre religioner. Kapitlene om hver religion er nokså like i størrelse på cirka 10 sider hver.

Språklig tilpassing

Du og jeg har relativt mye tekst i alle kapitlene om buddhismen. Boka er forholdsvis liten i format og sidene kan muligens virke tettpakket av den grunn. Avsnittene er markert med et mellomrom og det er tydelig marg som har en lys oransje farge. Det er en del vanskelige ord jevnt over i alle kapitler om buddhismen. Eksempel på en setning fra *Du og jeg 5*: ”Tempelet kan ha et forsamlingshus for vanlige folk, en hall der munkene og nonnene utfører ritualer sammen med andre som kommer til tempelet, og en meditasjonshall” (*Du og*

jeg 5 s. 26). Jeg vil velge å påstå at dette er en lang setning med mange ukjente ord på en gang.

Du og jeg 5-7 starter alle sine kapitler om buddhismen med en stor overskrift i fete, blokkbokstaver hvor det står buddhismen og læringsmål rett under hovedoverskriften. Rett under er det en tekstboks med overskriften; Her skal du lære om. Der står læringsmålene for kapitlet. Det er tre læringsmål for hvert kapittel. Det er underoverskrifter i teksten, noen er mer overordnet enn andre. De overordnede overskriftene har en oransje farge som viser hvilket tema som kommer. De små overskriftene som er plassert rett over avsnittene kommer hyppig og gir leseren en god oversikt over hva som kommer i avsnittet. Det er noen steder små tekstbokser ved siden av brødteksten, disse samme farge som marginen og har mindre skriftstørrelse enn den andre teksten. Det er noen ordforklaringer i marginen, og også noen sider bak i boka med forklaringer av vanskelig ord og begreper. Det er relativt få ordforklaringer i marginen, noen som kan ha sammenheng med at de er samlet på avskilte sider bak i boka. Noen av ordforklaringene er veldig lange som for eksempel ordet ”lindring” som er forklart med 41 ord.

Brødteksten er plassert i en kolonne, men innslag av andre typer tekster har to kolonner. Det er innslag av ulike sjangre i kapitlene om buddhisme; fakta, fortelling og intervju. Det er et intervju av en praktiserende buddhist i *Du og jeg 6 og 7* og denne sida har to kolonner med tekst. Det er også bilde av personen intervjuet handler om. Disse sidene er bygget opp som en tradisjonell artikkel med ingress og hovedtekst. De ulike typer tekst som finnes i *Du og jeg 5-7* er tydelig markert med endring i form, størrelse eller bakgrunn i forhold til brødteksten. Skriften er uthevet, kursiv, større eller mindre, og dette gir leseren tydelig signal om at dette skiller seg ut.

Illustrasjoner og bilder

Det er jevnlig bilder og illustrasjoner på sidene i kapitlene om buddhismen. Det er fotografier, tegninger, malerier, detaljbilder og symboler. Det er bilder eller symboler på hver side, og stort sett har alle bildene bildetekst. Noen steder er det tydelig at bilde hører til brødteksten og det er da ingen bildeforklaring. Fotografiene har stort sett alltid bildetekst med bare noen få unntak. Noen sider har flere bilder, men jevnt over er det mer tekst enn bilder på alle sidene. Generelt sett har *Du og jeg* lærebøkene tegninger fremfor fotografier. Der hvor det er benyttet fotografier er det mye enkle bilder uten for mye som skjer. Det er også avbildet ulike templer og stupa.

Det som utmerker seg i dette verket er at de benytter mye illustrasjoner i form av tegnet informasjon som en støtte til teksten. I *Du og jeg 5* brukes tegninger til å illustrere hendelser fra Buddhas liv mens det er et foto av en Buddha statue og ulike templer. I *Du og jeg 6* er det tegninger og malerier som illustrerer temaet Buddhas lære, mens fotografier brukes til å vise bilder av buddhistiske munkere i forbindelse med temaet kloster. Fotografiene er mye nærbilder og her er bakgrunnen redigert bort slik at fokus er på selve munkene som personer og ikke omgivelsene. I *Du og jeg 7* er det også mye tegninger og lite fotografier. Det er også her illustrasjoner som viser hendelser fra Buddhas tidligere liv og symboler. Det er bare to fotografier i hele kapittelet, et av ulike Buddha figurer og et nærbilde av intervjuobjektet i artikkelen.

På stort sett hver side i kapitlene om buddhisme finner vi symbolet som *Du og jeg* har gitt til buddhismen i sine lærebøker. Dette er plassert oppe i hjørnet av hver side. Det illustrerer den åttedelte vei og har en oransje farge. Margen er også markert med en lysere oransje farge, noe som gjør at den skiller seg fra resten av sida. Fargen gjør det også enklere å finne frem til sidene når boka er lukket da du kan lete etter fargekoden. Generelt sett er bildene i *Du og jeg* duse og rolige bilder. Det er en del oransje, gult og brun-farger og lite sterke farger. Dette gjør at bildene glir fint inn i teksten, men ikke blir noe blikkfang når du åpner boka.

Faglig innhold og tilpassing til alderstrinn

Du og jeg 5-7 har alle kapitler som handler om buddhismen, og alle kapitlene har noen lunde like lange sider. De tre lærebøkene for mellomtrinnet har alle "Buddhisme" overskriften, men ulike emner i løpet av kapittelet. Det er allerede valgt ut hvilke emner som tas opp på hvert årstrinn. Lærere som liker å følge læreboka, vil derfor ha målene klare med disse lærebøkene. Det er også en fordel at alle kapitlene starter med læringsmål slik at elevene har en forforståelse av hva de skal lære i kapittelet som kommer. Det kan også være et utgangspunkt for en samtale om hva elever kan fra før og hente inn kjent kunnskap som ny kunnskap kan knyttes opp mot.

Du og jeg 5 har som læringsmål fortellinger om Buddha, buddhisttempel og stupa og templer i Norge. Kapittelet strekker seg fra side 18 til side 29. Det er flere fortellinger om Buddha og hans liv. Det starter med Siddharta Gautamas fødsel og oppvekst og fortellingen om hans fire reiser. Fortellingene er utformet som skjønnlitterære tekster og har tegninger som illustrerer de fire personene han møter på sine reiser. Etter denne fortellinger følger fortellingen om når Buddha forlot slottet og valgte å bli eneboer. Den neste fortellingen er

heter Buddha, den våkne og handler om Buddhas oppvåkning. Videre forteller boka historien om Buddha i kloster, og Buddhas død. Det vil være lett for en elev å trekke tråder til eventyr da dette handler om en prins og hans reiser og opplevelser. Det vil kanskje være vanskelig å holde tråden i forhold til buddhismen som religion. Fortellingene kan være vanskelige for en 5.klassing å forstå selv om de er enkelt skrevet. Vanskelige ord og begreper er forklart i teksten ellers forventes det at elever har en viss forkunnskap når de leser fortellingene.

Etter fortellingene i *Du og jeg 5* kommer det tre sider om stupa og templer i Norge. Disse sidene har fotografier som illustrerer de konkrete bygningene. Det er lite tekst på disse sidene og vanskelige ord er forklart i teksten. Ved å se bilde av en stupa og andre buddhisttemper, vil elevene lettere kunne knytte sammen ord og bilde for å få økt forståelse av brødteksten.

Du og jeg 6 har som læringsmål at elevene skal lære Buddhas lære, klosterlivet og kalender og høytider. Kapitlet starter på side 116 og varer til side 127. Kapitlet starter med fem sider med deler av buddhismens lære som gjenfødelse, den åttedelte vei og nirvana. Det er ganske mye tekst om hvert emne og læreboka går dypt i emnet for å få frem lærestoffet. Dette er et relativt komplisert tema for 6. trinn og jeg vil anta at lærebokas forfattere skriver mye og utdyper emnene fordi det skal bli lettere for elever å forstå. Temaet klosterlivet er presentert på de fem neste sidene hvor det blir brukt mye fotografier av munkene i ulike settinger. Det er også et intervju med en person om meditasjon. Intervjuet er utformet som en artikkel og vil gi elever erfaring med andre typer tekster enn ren læreboketekst. Jeg vil si at artikkelen er veldig tettpakket med skrift og relativt vanskelig lærestoff. Til slutt er det en side om kalender og høytider. Her står det veldig kort om buddhisters kalender og det er ramset opp noen av de viktigste høytidene i buddhismen.

Du og jeg 7 sitt kapittel om buddhisme går fra side 86 til side 95 og har læringsmålene hellige skrifter, buddhistisk etikk og buddhistiske fortellinger. Side 86 begynner med de hellige skriftene Tripitaka og går så videre til Dhammapada. Videre er det en fortelling fra Buddhas liv som hare. Buddhismens etikk er temaet i resten av kapitlet. Det er relativt detaljerte beskrivelser om middelveien og leveregler. Bokas forfattere går også her i dybden på et vanskelig tema, mest sannsynlig med et mål at elever skal forstå lærestoffet. Det er likevel mye og vanskelig tekst på disse sidene. Noen leveregler er beskrevet i fortellinger. På side 94 er det et intervju med en dame fra USA som ble buddhist. Hun svarer på spørsmål om etikk og leveregler. Denne siden er ganske tettpakket med skrift i to kolonner og har også en ordforklaring: lama.

Både *Du og jeg* 6 og 7 har relativt vanskelige og abstrakte temaer som presenteres i lærebøkene. Det er mye skrift og ikke fullt så mye bilder. Mye av lærestoffet er beskrevet i detalj og *Du og jeg* verket for mellomtrinnet legger vekt på læren om selve buddhismen, kloster og tempel fremfor livet som buddhist og høytider. Dette er emner som vil være relativt vanskelige for elever å forstå da det er såpass abstrakt.

Oppsummering:

Du og jeg 5-7 har relativt mye tekst i alle sine lærebøker for mellomtrinnet. Nye kapitler og avsnitt er tydelig merket med overskrifter og flere nye og vanskelige ord er forklart i teksten. Det er mye tegninger som er brukt som illustrasjoner og lite fotografier. Tegningene illustrerer i hovedsak fortellinger. Bildene er duse og mange har få detaljer og er enkelt fremstilt. Fotografiene er konkrete og tydelige. Det er egne kapitler i bøkene om buddhismen, her er det ikke så mange tema som er presentert. Læreverket velger en del vanskelige læremål om buddhismen og legger større vekt på dette fremfor ritualer og høytider. Det kan fort bli vanskelig for elever som ikke vil forstå den abstrakte delen av læren.

5.5 Sammenligning av resultater

Denne analysen har vist at det er ulikheter og likheter mellom de fire læreverkene i KRLE for mellomtrinnet. Jeg presenterer her en kort sammenligning av resultatene for de ulike verkene. Jeg kommenterer i samsvar med de kriteriene som jeg har anvendt her.

Språklig tilpassing

Det er ulik mengde og vanskegrad på språket i KRLE-lærebøkene i kapitlene om buddhisme. *VIVO* 5-7 er læreverket som har de enkleste tekstene, kanskje fordi det skal kunne brukes over tre år. En elev på 5. trinn vil stort sett ikke ha samme forståelse av en tekst som en elev i 7. trinn og boka må derfor kanskje legge seg på et lavt nivå. *Inn i livet* 5-7, *Vi i verden* 5-7 og *Du og jeg* 5-7 har varierende mengde med skrift i sine bøker, men det er et vanskeligere nivå i bok 7 av læreverkene sammenlignet med bok 5.

Alle de fire læreverkene i KRLE er flinke til å bruke overskrifter til å signalisere overskrifter og underoverskrifter. Bøkene bruker ulik størrelse, farger, fet skrift, og kursiv for å skille tekstene fra hverandre. Dette er noe som gjøres i alle lærebøkene.

Illustrasjoner og bilder

Det brukes ulike typer illustrasjoner og bilder i alle bøkene. Bildene brukes i alle bøkene til å utdype teksten og vise eksempler på hva som står i teksten i billedlig form. Alle bøkene bruker mye fotografier når de illustrerer det som skjer i buddhismen av blant annet ritualer og høytider, mens de bruker tegninger når de skal illustrere fortellinger og etikk.

En av bøkene, *VIVO 5-7*, er tydelig mer fargerik enn de andre bøkene. *Vi i verden 5-7* og *Inn i livet 5-7* ser nokså like ut, mens *Du og jeg 5-7* har minst farger og detaljer i sine bøker. Alle bøkene har bilder som passer til teksten, men *Du og jeg* har bilder som er mest duse og konkrete (spesifikke i forhold til det bildet skal illustrere) i forhold til de tre andre læreverkene.

Faglig innhold og tilpassing til alderstrinn

Det er noen forskjeller i forhold til faglig innhold og tilpassing til alderstrinn mellom læreverkene i KRLE. *VIVO 5-7* vil på mange måter egne seg bedre til tilpassing fordi alt lærestoffet om buddhismen er samlet i en bok så læreren selv kan velge ut hva som passer for alderstrinnet. De tre andre verkene har en bok for hvert årstrinn hvor lærestoffet allerede er valgt i boka. Når vi vet at mange lærere lar læreboka styre undervisningen (Winje 2008, s.4) vil dette gjøre at lærerne velger å presentere det som står i den læreboka skolen har valgt.

Inn i livet 5-7 er også annerledes ved at verket er bygget opp etter temamodellen og ikke systemmodellen slik *VIVO 5-7*, *Vi i verden 5-7* og *Du og jeg 5-7*. Her er buddhismen som religion spredt ut over flere kapitler etter hvilket tema kapitlet handler om. *VIVO*, *Vi i verden* og *Du og jeg* legger opp bøkene etter systemmodellen hvor buddhismen har et atskilt kapittel i hver bok.

Du og jeg skiller seg fra de andre bøkene på detaljnivå. Disse lærebøkene går i detalj i lærestoffet om religionen i forhold til de andre bøkene som ofte snakker ganske overflatisk om temaene. Lærestoffet i *Du og jeg* bøkene er beskrivende i teksten og går i dybden på sine temaer. Bøkene velger relativt få temaer, og går heller i dybden på dem fremfor å omtale dem kort. Dette kan virke bra fordi elevene vil ha større mulighet forståelse på et dypere nivå, samtidig som det kan bli forvirrende fordi de mister litt oversikten i alle detaljene. Lærebøkene til *Du og jeg* inneholder også å skrive mindre om noen læringsmål og mer om annet.

Flere av de andre bøkene er ganske forenklete og forsøker å legge opp til et enkelt språk, kanskje dette er for å gjøre det enklere for elevene å forstå temaene. Det blir da kanskje ikke en så detaljert og helhetlig forståelse. Mye bilder og en eksotisk fremstilling av andre

religioner enn kristendommen kan også skape reaksjoner hos elever, dette er noe som vil bli drøftet i kapittel 7 i tillegg.

I neste kapittel kommer jeg til å analysere utvalgte sider av de fire læreverkene for mellomtrinnet som dekker følgende læringsmål fra Kunnskapsløftet: Målet for opplæringen er at elevene skal kunne: ”forklare en buddhistisk høytidskalender og beskrive buddhistiske høytider og sentrale ritualer” (Kunnskapsløftet 2006). Jeg kommer til å analysere sidene på grunnlag av deres multimodale samspill og forsøke å kartlegge de multimodale særtrekkene som jeg finner.

Kapittel 6.0 Multimodal analyse

I dette kapittelet skal jeg gå i dybden på utvalgte tema om buddhismen og gjennomføre en multimodal analyse. Denne masteroppgavens problemstilling er knyttet opp mot et mål i læreplan som fokuserer på buddhistiske høytider og sentrale ritualer på mellomtrinnet og det er disse sidene i KRLE-læreverkene jeg kommer til å gjennomføre en analyse av. Forskningsspørsmålet for denne delen er : **Hvordan brukes multimodalitet til å presentere høytider og sentrale ritualer innenfor buddhismen fra fire læreverker i KRLE-faget på mellomtrinnet?**

Jeg har valgt å ta utgangspunkt i følgende læringsmål fra læreplanen: Etter 7.årstrinn står det i læreplanen at elevene skal kunne følgende om buddhismen: ”Målet for opplæringen er at elevene skal kunne: forklare en buddhistisk høytidskalender og beskrive buddhistiske høytider og sentrale ritualer” (Kunnskapsløftet 2006). Dette måler mener jeg dekker buddhistiske høytider, livsritualer og ritualer knyttet til munk og nonner i kloster. Ut fra dette målet skal jeg analysere følgende sider i KRLE-læreverkene som jeg mener dekker dette målet: *Vi i verden 5* s. 69-70, *Vi i verden 6* s. 72-73 og s. 78-79, *Inn i livet 5*, s. 66-70, *Inn i livet 7*, s. 128-135, *VIVO 5-7* s. 274-279 og *Du og jeg 6* s. 121-126.

Jeg kommer til å analysere disse sidene ut fra en multimodal analysemodell som konsentrerer seg om 1) rytmisk samspill, 2) komposisjon, 3) informasjonskobling og 4) dialog ut fra to kriterier fra Skrunes som er språklig tilpassing til alderstrinnet og bruken av illustrasjoner og bilder. Rytmisk samspill fokuserer på en rytme i teksten som krever en form for gjentakelse. Komposisjonen er relatert til den romlige organiseringa i teksten. Informasjonskobling handler om kobling mellom modalitetene og dialog er den samtaleprega spørsmål-svar dialogen som vi ofte ser i multimodale tekster. Det vil også være aktuelt å se på tekstens multimodale affordans og redundans og funksjonell spesialisering. Multimodal affordans dreier seg om betydningspotensialet til modalitetene i teksten og multimodal redundans handler om at innholdet som bilde og tekst i den multimodale teksten uttrykker samme mening på ulik måte. Funksjonell spesialisering viser til hvordan de ulike modalitetene i teksten blir spesialisert til å formidle ulik informasjon i teksten. Ikke alle modalitetene har like stor rolle på ei lærebokside, men alle er viktige i en sammenheng. Dette er alle multimodale kjennetrekke ved tekster som jeg mener det er viktig å kartlegge for å finne svar på mitt forskerspørsmål.

6.1 Vi i verden

I *Vi i verden* bøkene er det i bøkene for 5. trinn og 6. trinn at målet om buddhistisk høytidskalender og høytider og ritualer blir omtalt. *Vi i verden 5* s. 69-70 handler om tilbedelse hjemme og i tempelet og meditasjon. Dette er sentrale ritualer i buddhismen. *Vi i verden 6* s. 72-73 beskriver vesak og vulan, to buddhistiske høytider og s. 78-79 har en gjennomgang av livsritualer for buddhister. Dette vil være sidene som jeg mener dekker målet jeg har valgt ut fra Kunnskapsløftet. I det følgende avsnittet skal jeg analysere sidene ut fra hvordan lærebøkene bruker multimodalitet i forhold til språklig tilpassing og bruk av illustrasjoner og bilder til å presentere høytider og sentrale ritualer innenfor buddhismen

6.1.1 Multimodal analyse

I forhold til den multimodale analysen er det først aktuelt å se på det rytmiske samspillet på sidene i *Vi i verden 5* og *Vi i verden 6*. I *Vi i verden 5* er det en fet, større overskrift på toppen av side 69 som sier: "Tilbedelse hjemme i tempelet". Overskriften er også skrevet med en annen skrift enn den andre teksten på sida. Dette markerer at denne sida starter med et nytt emne. Det er to avsnitt under overskriften som har skriftstørrelse resten av brødteksten, men skriften er fet. Dette gjør også at disse avsnittene skiller seg fra resten av teksten. Elever forstår at det kommer noe nytt og at de første to avsnittene er innledning til et nytt tema. Rymisk samspill dreier seg om forskjeller mellom sterk og svak og stor og liten. Ved å variere overskrifter i størrelse og uthevet fet skrift viser teksten forskjeller og gjør leseren oppmerksom når noe av teksten er uthevet.

Det kommer et bilde under innledningsavsnittet hvor det er en bildetekst. Denne bildeteksten er lenket sammen med bildet med en prikket linje. Bildeteksten er rammet inne i en tekstboks med gul bakgrunn. Tekstboksen og bakgrunnsfargen markerer at dette også er en annerledes tekst som må leses i sammenheng med bildet. Det er også et bilde på side 70, denne bildeteksten ser lik ut som på side 69.

Under overskriften og innledning på side 69 kommer det en underoverskrift "Tilbedelse". Underoverskriften har en større skriftstørrelse og en annen skrifttype enn brødteksten. Denne lille overskriften er ikke fet, men fordi den er litt større og har en annen skrifttype, vil elever legge merke til den. Det er også en lik underoverskrift på neste side "Meditasjon". Overskriftenes variasjon fra resten av teksten, gjør at elever legger merke til den og ser at den skiller seg fra resten av teksten. Det er også setninger i marginen på begge

sidene som er uthevet med fet type. Dette gjør at de blir lett synlige for leseren. Selve teksten er skrevet i vanlig skrift uten noen spesiell formatering. Denne rytmen skaper en forventning hos elevene og jeg mener at elever som lesere vil dra fordel av å ha denne rytmen i forhold til at de vet hva som kommer videre og at hver side i boka følger den samme rytmen. Etter hvert vil elevene lære seg å gjenkjenne rytmen og dette vil gjøre dem kjent med bokas pedagogiske læringsstil.

I *Vi i verden 6* finner vi den samme rytmen i teksten. Side 78 har overskriften ”Gjennom livet som buddhist”, og også har overskriften en annen skrifttype og størrelse enn brødteksten, og andre underoverskrifter. Den er uthevet med fet type. Underoverskriftene har en annen skrift og størrelse enn brødteksten også her og underoverskriftene over avsnitt når det startes opp et nytt emne. Dette skaper den samme rytmen i teksten som i *Vi i verden 5*. Det er lenker mellom bildetekst og bilde, og bildeteksten er rammet inne i en tekstboks med gul bakgrunnsfarge. Det er en tydelig rytme i teksten i begge bøkens presentasjon at utvalgte mål i buddhismen som elever tydelig vil kunne gjenkjenne.

I forhold til komposisjon i boksiden er det helt klart at komposisjonen skaper sammenheng mellom bilde og bildetekst, overskrift og brødtekst på måter som gjør at elever oppmerksomhet trekkes mot akkurat dette forholdet. Overskriftene trekker oppmerksomhet fordi de er større og har en annen skrifttype. Bildene er plassert i midten til høyre av sida i *Vi i verden 5* og nederst til høyre i *Vi i verden 6*. Bildeteksten er lenket til bildet med en prikket linje og er innrammet med en annen bakgrunnsfarge enn ellers på sida. Andre deler av teksten som er uthevet slik som ingressen på sida og nøkkelordene, vil elevene også kunne legge merke til tidlig i teksten. Det er helt klart at overskrift, ingress, nøkkelord og bilde med bildetekst er det som krever mest oppmerksomhet og at brødteksten ellers er utfyllende opplysninger i forhold til overskriftene. Dette betyr at teksten har modal affordans, som vil si at de ulike modalitetene arbeider sammen og skaper en helhet i teksten.

Komposisjonen viser hva som er viktig å legge merke til i teksten. Overskriften som er på toppen av siden gir en kort beskrivelse av hva som kommer. Ingressen rett under overskriften sier kort hva som er det viktigste i teksten, den er også uthevet med fet skrift. Bildet og bildeteksten er plassert på midten av sida og helt til slutt kommer brødteksten. Det vil i prinsippet si at svakere elever kan lese overskrift, ingress, bildetekst, stikkord i margen samt studere bildet, og få en god forståelse av hva sida handler om uten at de leser brødteksten.

Vi i verden har mange av bildene sine sentrale på læreboksida, dette gjør at det er et blikkfang når elevene starter å lese. Kapitlet om buddhismen i *Vi i verden 5* på side 69-72

har alle bildene sine øverst eller midt på sida i læreboka. Disse bildene illustrerer tydelig det som fortelles i brødteksten. I *Vi i verden 6* s.72 og 73 er også bildene plassert midt på sida, og på side 73 er bildet veldig stort. Det dekker nesten hele sida. Bildet viser munk som ofrer blomster i en tempel. Det er tydelig at dette bildet er viktig i og med at det står i sentrum og dekker nesten læreboksida. På side 78 og 79 i *Vi i verden 6* er bildene plassert nederst på sida, her er det tydelig at brødteksten skal være det viktigste. Bildene er ikke kjempestore og viser få elementer fra brødteksten.

Informasjonskoblingen på sidene med de utvalgte målene fra buddhismen er sentrert i koblingen mellom overskrift, bilde og bildetekst. *Vi i verden 5* s.69 har overskriften ”Tilbedelse hjemme og i tempelet”, bildet på samme side viser en mann som tilber hjemme og bildeteksten forteller hva bildet viser. Det betyr at det er multimodal redundans hvor overskrift og bilde presenterer det samme, men på ulik måte. Multimodal redundans mellom skrift og bilde handler ikke om identisk gjentakelse, men om at større eller mindre deler av meningsinnholdet blir uttrykt gjennom begge modalitetene. Dette vil være tilfelle her når overskriften sier en handling med ord, og bildet viser selve handlingen.

Den neste underoverskriften er ”Tilbedelse” og på neste side er det et bilde av en buddhistmunk som tilber i tempelet. Bildeteksten forteller hva munken gjør mens han tilber. Her ser vi at overskrift, bilde og bildetekst henger sammen og utfyller hverandre. De ulike modalitetene på side utfyller hverandre og tilfører ulik betydning til temaet. Det betyr at teksten har modal affordans jevnt over hele tida. Det betyr også at de ulike modalitetene er funksjonelt spesialiserte til å formidle forskjellig informasjon om samme tema. *Vi i verden 6* har overskriften ”Gjennom livet som buddhist”, og underoverskriftene på s.78 og 79 er ”fødsel, ungdom, ekteskap og døden”. Det er et bilde av unge gutter som tilber med en bildetekst, og et bilde av en familie som sørger. Her er det slik at underoverskrifter og bilde utdyper overskriften. Overskriften angir tema, mens underoverskrifter og bilder og bildetekst utdyper hva hovedoverskriften får fram.

Oppsummering

Vi i verden 5 og *6* benytter seg av flere multimodale trekk ved presentasjon av utvalgt mål for buddhismen. I analysen finner jeg at det er rytme i sidene som jeg analyserer ved at overskrifter er større og fet, underoverskrifter er større og har en annen skrift type og nøkkelord og bildetekst er fet. Rytme gir elevene et mønster som de kan forholde seg til når de leser, det gir dem tegn til hva som er viktig og hva som er mindre viktig i teksten. Elever liker

generelt når de kjenner igjen mønster i bøkene og dette vil gi dem en rytme som gjør at vi vil gjenkjenne lærebokas pedagogiske struktur til sin fordel.

Komposisjonen av sidene viser at bilder er plassert til høyre og i midten eller sist og det er tydelig informasjonskobling mellom bilde, bildetekst og selve brødteksten noe som betyr multimodal redundans. Det er høy grad av affordans, og de ulike modalitetene er funksjonelt spesialiserte på sidene og skaper en helhet om temaene.

Vi i verden bøkene har tydelige sammensatte tekster som gir elevene mange elementer å holde styr på de utvalgte sidene jeg har gått i dybden på. Hvordan læreboka har en pedagogisk egnethet overfor elever vil bli drøftet i kapittel 7.

6.2 Inn i livet

Inn i livet læreverket er bygget opp etter temamodellen og derfor vil målene om høytider og ritualer komme på ulike steder i lærebøkene. *Inn i livet 5*, s. 66-70 handler om høytider i buddhismen nærmere bestemt Buddhas fødselsdag, fullmånedager, fest etter regntida, alle sjelers fest og nyttårsfeiring. *Inn i livet 7*, s. 129 har overskriften ”Forskjellige ritualer” og handler om tradisjoner for ritualer og fødsel. Litt senere i kapittelet på s. 134-135 handler det om bryllup og ritualer ved døden. Disse sidene kommer jeg til å analysere når jeg skal finne ut hvordan læreverket benytter seg av multimodalitet for å presentere høytider og sentrale ritualer innenfor buddhismen. Også her er det aktuelt å se på språklig tilpassing og bruk av illustrasjoner og bilder.

6.2.1 Multimodal analyse

Inn i livet 5 har en stor overskrift på s. 66 som er fet, stor og har en annen skrifttype enn resten av brødteksten. Overskriften er ”Høytider i buddhismen”. Det er underoverskrifter på de neste sidene og disse er også større og har en annen skrifttype enn annen tekst. Dette skaper en rytme og forventning til organisering og oversikt for elever som lesere. Forskjeller som blir tydelig mellom størrelse på skrift og enkel og fet type skaper en rytme i teksten. Dette gjør at elevene fort kan orientere seg i teksten og finne frem til det som er viktigst å lese. Det skaper et mønster som elevene kan gjenkjenne og elevene vil føle at det er greit å orientere seg etter dette mønsteret når de har lært seg rytmen.

Det er nøkkelord i margin, disse er uthevet med fet skrift. Det er ordforklaringer i margin i tillegg til nøkkelordene, disse er merket med en rød liten firkant. Den røde firkanten

finnes ingen andre steder enn foran ordforklaringer, og dette skaper et brudd i rytmen på sida. Dette gjør eleven oppmerksom på bruddet og leseren vil trekkes mot den røde firkanten og forhåpentligvis lese det som står. Ordforklaringene har ikke fet skrift, men en annen skrift type enn brødteksten. Det er slike ordforklaringer på side 67, 68 og 69.

Det er to fortellinger på disse sidene i *Inn i livet 5*. På side 66 er det Hai på 10 år som forteller om vesak og på side 69 er det en fortelling om en av Buddhas disipler Magallana. Begge fortellingene har en blå ramme rundt bilde og fortelling slik at fortellingen er tydelig atskilt fra teksten ellers. Bildet som hører sammen med fortellingen er også innlemmet i rammen slik at det er tydelig at fortelling og bilde hører sammen. Dette kjennetegner multimodal redundans hvor meningsinnholdet i større eller mindre grad blir formidlet gjennom begge modalitetene. Dette skaper en forsterket forståelse av fortellingen at elevene kan se noe av handlingen i tegnet form.

Inn i livet 7 har samme rytmer med sine overskrifter som *Inn i livet 5*. Overskrifter er annerledes i størrelse, form og type enn brødteksten. Kapittelet starter med en stor overskrift og en fortelling med overskriften "Espan forteller". Det er også en fortelling på side 132-133 og en på side 135. Disse fortellingene eller tekstene er skilt ut fra brødteksten med en blå ramme likt som i *Inn i livet 5*. Rammen skaper en kontrast fra resten av sidene og gjør leseren oppmerksom på at dette er en annerledes tekst enn brødteksten. Bilder som hører til teksten er innlemmet i rammen. På side 135 har siden rundt rammen blå bakgrunnsfarge, noe som gjør at siden skiller seg ytterligere ut fra de andre aktuelle sidene. Leseren fanger fort opp at dette dreier seg om noe spesielt på grunn at rammen og bakgrunnsfargen.

Det er noen få bildetekster på de aktuelle sidene. Det er flere bilder, men flere av dem har ingen bildetekst. Bildetekstene er skrevet med en annen skrifttype enn den andre teksten og i kursiv slik at de skiller seg ut. Bildetekstene på de aktuelle sidene er stort sett korte og enkle. Bildetekstene innlemmes i teksten rytme med at de er like hele tida.

I forhold til komposisjonen på sidene i *Inn i livet 5* s.66-70, er det flere bilder på sidene. Det er et bilde av Hai på 10 år som er innlemmet i hans beretning om høytiden vesak. Dette bilde viser ikke bare Hai, men blomster i bakgrunnen som kan ha sammenheng med det han forteller. På side 67 er bildet midt mellom noen avsnitt i brødteksten og bildet har ingen bildetekst annet enn en mulig forklaring i brødteksten. Her må elever selv tolke bildet i sammenheng med det de har lest, men jeg mener at bildet hører godt sammen med teksten. I dette tilfellet har bildet har siden multimodal redundans når bildet og teksten forteller noen av det samme. Dette bildet er plassert midt på sida og er et blikkfang. Det er mørkt og viser

lysene som barna tenner i forbindelse med høytiden. Elever vil bli interessert i hva som skjer og vil lese teksten over.

På side 68 er det bilde av fire meget unge munkere som kjører med elektriske biler. Overskriften under er "Fest etter regntida" og elever vil ikke umiddelbart forstå sammenhengen med bildet. Ved å lese lærebokteksten vil de kunne trekke en slutning selv. På denne siden handler brødteksten om årtider og været i asiatiske land, samt fakta om munkere og nonner. Bildet illustrerer unge gutter som er munkere, noe teksten også forteller er vanlig i Thailand. Her er bilde og tekst funksjonelt spesialiserte ved at de presenterer ulike felt av samme tema. Det er ingen bildetekst, så her blir det opp til eleven som leser å skape en kobling mellom tekst og bilde. På siden 70 er det et veldig stort bilde som viser en gutt og en dame som tilber, overskriften over teksten er "Nyttårsfeiring". Også her er det ingen bildetekst og det er opp til leseren å finne koblingen mellom tekst og bilde.

Bildene i kapittelet i *Inn i livet 7* har lite forklaring. Bildet på side 129 og side 134 er det en liten forklaring, ellers er det ingen til andre bilder. Bildene har god relevans til teksten i begge bøkene, de viser munkere og seremonier. Bilde og tekst har multimodal redundans fordi de spiller sammen og presenterer det samme, men gjennom ulike modaliteter. Likevel vil elever kunne lage sin egen tolkning av hvorfor flere av bildene er plassert der hvor de er. På side 134 er det et bilde av et gravfølge hvor det er tydelig av gravfølge og ritualer er plassert helt nede i bunnen av bildet og på lærebok sida, og det er mye bakgrunn som vises. Det er flere nærbilder i *Inn i livet 7* og mye følelser som illustreres spesielt av yngre gutter som er munkere. Bildet av Espen på side 128 er et lite mørkt bilde som viser en tankefull Espen. Teksten forteller at Espen nettopp har blitt novise, kanskje bildet skal illustrere at Espen fremdeles er ny og usikker på hvordan det er å være munk. Jeg har inntrykk av at bildene i *Inn i livet* forsøker å få frem følelser hos elever og dermed bruker mye nærbilder, eller bilder som viser følelser, eller hendelser som vekker følelser.

De ulike modalitetene på sidene som jeg har analysert fra *Inn i livet 5* og *7* begrenser seg til bilde og skrift da dette er læreboksider. Det er en informasjonskobling mellom bilde og skrift. *Inn i livet 5* har bare en bildetekst og det er bildet av Hai som henger sammen med teksten han forteller. Ellers i kapittelet er det bilde inne i teksten eller øverst på sida. Det er en god sammenheng mellom overskrift og brødtekst og også mellom nøkkelordene i marginen. Det betyr at sidene har multimodal redundans og bilder og tekst forteller stort sett det samme igjennom ulike modaliteter. Bildene brukes til å utdype teksten jevnt over, ved at bildene viser det som teksten forteller. På side 67 i *Inn i livet 5* er det et bilde av buddhister som tenner lys, og teksten forteller rett over at mange besøker templene under vesak hvor de tenner lys. På

side 70 er det et stort bilde av en gutt og ei dame som tenner røkelse og tilber i noe som likner et tempel. Teksten under har overskriften ”Nyttårsfeiring” og forteller av buddhistene ber og ofret til forfedrene i tempelet under nyttårsfeiringen. Dette er eksempler på utdyping.

Det er også tilfeller av at bildene brukes som en utviding av teksten. Nærmere bestemt vil utviding bety er informasjon som er uttrykt gjennom ulike modaliteter er omskrivninger av hverandre, kontraster av hverandre eller utfyller hverandre fordi de representerer ulike deler av den samla informasjonen. Utdjuping er at informasjon som er uttrykt gjennom en modalitet gjør en informasjon som er uttrykt gjennom en annen modalitet mer spesifikk eller tolker informasjonen som er uttrykt gjennom en annen modalitet. I *Inn i livet 7* handler teksten på side 131 om unge munk og nonner og hva som skjer under ordinasjon og regler de lover å følge. Bildet viser en ung munk som bærer på ei krukke. Mest sannsynlig er dette et bilde av en munk som samler inn matgaver. Dette nevnes i fortellingen om Buddha på neste side. På side 131 vil bilde bli en utviding av teksten og elever kan samtale om bildet og hva det viser. Stort sett brukes bildene og overskrifter til å utdype teksten, men i noen tilfeller brukes det til utviding. Det brukes mye fotografier på disse sidene og det benyttes bare tegninger i tilfeller hvor det er fortellinger om Buddha eller hans disipler.

Oppsummering

Inn i livet 5 og *Inn i livet 7* sine sider om ritualer og høytider i buddhismen har lik rytme på sidene sine. Overskrift, nøkkelord, bildeforklaringer og ordforklaringer blir tydelig skilt ut ved ulike skrifttype, størrelse og fet/kursiv formatering. Dette skaper en rytme som gjør at elever enklere klarer å orientere seg i teksten og de svakere elever kan sortere ut hva som er det viktigste i teksten.

Komposisjonen viser at det er stort sett god kobling mellom bilde og skrift. Det vil si at teksten har multimodal redundans og at bilder illustrerer deler av teksten gjennom en annen modalitet. Noen steder er det bildetekst, og andre steder er det selv opp til elevene å lage en kobling mellom tekst og bilde. Informasjonskoblingen viser at kobling mellom bilde og tekst både utdyper og utvider teksten. Noen bilder illustrerer elementer fra teksten, mens andre steder vil bilder vise det samme. Det er også sider hvor bilde og tekst-modalitetene er funksjonelt spesialiserte. For eksempel på siden ”Espan forteller” hvor bildet er veldig lite, overskriften stor og det er mye tekst å lese.

Inn i livet er organisert etter temamodellen, og deler inn sidene om buddhismen tema fremfor alt fra samme religion i samme kapittel. Dette vil bli ytterligere drøftet i kapittel 7. Det er den eneste lærebokserien i denne analysen som er organisert på denne måten.

6.3 *VIVO* 5-7

I læreboka *VIVO* 5-7 er det et kapittel om buddhismen hvor s. 274-277 har ”Hverdag og høytid” til overskrift og side 278-279 har ”Skikker er ikke lite” til overskrift. Det er flere underoverskrifter på sidene. Side 274 har overskriften ”En buddhist kan gjøre pudsja hjemme, s. 275 har overskriften ”En buddhist kan gjøre pudsja i tempelet”. Side 276-277 handler om buddhistisk kalender, høytidene vesak og vulan. Side 278- 279 som har hovedoverskriften ”Skikkene er ikke like” handler om munk og nonner, familie og ritualer ved døden. Jeg mener at disse sidene vil være aktuelle i analysen av høytider og ritualer.

6.3.1 Multimodal analyse

VIVO 5-7 starter temaet om ”Hverdag og høytid” med en stor, fet og turkis overskrift. Det er hovedoverskriften som har farge på seg. Under den fargede overskriften kommer flere underoverskrifter, disse er uthevet med fet type og større skrift enn brødteksten. Den turkise fargen finner vi igjen i margin hvor ord som blir forklart er skrevet med turkis skriftfarge og forklaringen med vanlig skrift men har mindre skriftstørrelse. Vanskelige ord som blir forklart er merket med kursiv i selve teksten og forklaringen står rett ved siden av setningen i margin.

Det er også flere underoverskrifter i teksten, disse er større enn brødteksten og har fet skrift. Overskriftene og forskjeller mellom svart og turkis, fet og enkel, kursiv og størrelse skaler en rytme som gjør det enklere for elever å orientere seg i teksten. Rytmen på sidene med overskrifter og teksttyper gjør at elever ser et mønster på sidene som gir dem en forventning og en hjelp til å vite hva de kan forvente når de blar om til nye sider. Det er tydelig at det brukes både farge, størrelse, annen skrifttype og

Det er bildetekst til alle bildene på sidene, bildetekstene er skrevet med mindre og kursiv skrift. Bildetekstene er utfyllende og forklarer med flere setninger hva bildet viser. Bildeteksten er også et tillegg til teksten flere steder og gir utfyllende opplysninger om temaet. Det betyr at modalitetene er funksjonelt spesialiserte til å belyse ulike elementer ved temaet.

Det er små innrammede tekstbokser på noen av sidene. På side 274 er det et spørsmål til ettertanke som vil kunne være utgangspunkt for en samtale. Denne tekstboksen er plassert i margin og har en annen skrifttype og størrelse enn brødteksten. På side 275 er det en lang tekstboks som kommer under brødteksten og den er merket med et !. Den har en turkis

bakgrunnsfarge. Samme tekstboks type er det i margin på side 276. Disse tekstboksene representerer noe annet og det er tydelig markert med ramme, skrift og bakgrunnsfarge.

Det er et eller flere bilder på alle sidene fra 274-279. Noen av bildene har en ramme rundt bildet, noen er større, noen er plassert øverst på sida og på side 277 er bildet plassert helt til høyre og dekker hele margin. I forhold til komposisjonen er bildene ulikt plassert, men alle er fotografier. Det er fotografier som er tydelige og de har mye farge. På side 274 er det et relativt lite innrammet bilde av en buddhist som gjør pudja i hjemmet. På side 275 er det et større bilde som viser en mor som bærer barnet sitt på ryggen, bildet er dekker hele den øverste delen av sida. Side 276 har et bilde nederst på sida igjen og det er et fargerikt bilde fra feiringen av vesak. Bildet er fra et opptog, og viser utklede damer som holder papirlykter i hendene. På side 277 dekker bildet hele margin og er et bilde av et barn som holder et glass over en bukett røde roser. Dette bildet er plassert helt til høyre og dette er et virkemiddel for å fange interessen til elever. Side 278 har to små innrammede bilder nederst på sida, det er bilder av unge munkar. På side 279 er det et stort bilde av en buddhistisk familie.

Komposisjonen på disse seks sidene viser at siden til venstre i en dobbeltside har bildet nederst og i en ramme, mens bildet på høyre sida har bildet til høyre eller øverst på sida. Alle bildene er uttrykksfulle og har mye farger og mye detaljer og informasjon. Det er god sammenheng mellom bilde og tekst, som betyr at teksten er multimodal affordans. Bildene både utvider og utdyper teksten, dette kommer mer utfyllende i kommende avsnitt.

Det er mye informasjonskobling mellom bilder og tekst, og også mellom tekstbokser og brødteksten. De små tekstboksene med ! gir fakta som kommer i tillegg til brødteksten, de er en utviding av teksten. Det er god sammenheng mellom bildet og overskrifter på alle sidene. Alle bilder har en kobling til en overskrift enten som utvider eller utdyping.

Bildet på side 274 fungerer som en utdyping av overskriften ”En buddhist kan gjøre pudja hjemme” når bildet viser og illustrerer en buddhist som gjør pudja hjemme. De andre bildene på side 275, 276, 277, 278 og 279 fungerer som utvidere. Her forteller bildet og bildeteksten mer om temaet enn det som er skrevet i brødteksten. Bildeteksten står under eller over bildet og henger gir en tydelig og utdypet forklaring av hva vi ser på bildet. Det er enkelt å finne sammenhenger for hvordan bildet kan fungere som utviding av det som teksten ellers på sida handler om.

Oppsummering

VIVO 5-7 er den eneste av lærebøkene som skal fungere som bok for tre trinn, 5.- 6.- og 7.trinn og dette gjør at alt som presenteres om buddhismen er samlet i et kapittel. Jeg har

inntrykk av at teksten er gjort enkel slik at elever på 5.trinn skal kunne mestre dem og det er mye bilder og ikke altfor mye tekst.

VIVO 5-7 har tydelige overskrifter som er varierte i forhold til hvilken rolle de har i teksten. Her ser vi rytmen i teksten. Komposisjonen viser at det er tydelige forskjeller på de ulike tekstene som finnes i kapittelet og de er skilt ut fra brødteksten med størrelse, form og type. Det er enkelt å se at noen deler av teksten skiller seg fra den andre. Bildene har kursiv bildetekst og de henger godt sammen med teksten og har ulike funksjoner i forhold til tekst og overskrifter. Det er multimodal affordans hvor bilde og tekst presenterer det samme gjennom ulike modaliteter Det er også tilfeller av funksjonell spesialisering ulike modaliteter vektlegger forskjellige ting ved temaene. Noen av bildene i teksten er utvidere mens andre er utdypere.

Sidene i *VIVO 5-7* er generelt fargerike og det er mange elementer i den sammensatte teksten som gjør at elever må ha kunnskaper for å klare å fange opp alt som den multimodale teksten inneholder. Det er derimot ikke så mye tekst og teksten er stor og tydelig, dette vil gjøre at elever kanskje ikke blir så avskrekket. Det er boka som har størst format og det er mye og fargerike bilder som skaper bevegelsen og som vil engasjere leseren. Dette vil bli ytterligere drøftet i kapittel 7.

6.4 Du og jeg

Høytider og ritualer er plassert i *Du og jeg 6* fra side 121 til 126. Temaet starter med en overskrift som er "Klosterlivet" og side 121, 122 og 123 handler om ritualer knyttet til livet i kloster og side 124 viser en oversikt over dagsrytmen i et kloster utenfor Oslo. Side 125 er et intervju med Xuan-Thoi om meditasjon som også er et viktig ritual i buddhismen. Side 126 har overskriften kalender og høytider. Her er det skrevet et avsnitt om buddhistisk kalender og to korte avsnitt om høytider.

6.4.1 Multimodal analyse

Du og jeg 6 sin start på kapittelet har en overskrift som er større, uthevet i fet type og skriften er i en oransje farge. Den oransje fargen finner vi igjen i hele kapittelet om buddhismen. Det er en underoverskrift på side 124; "Dagen i et norsk kloster", og denne er også større og i fet type, men den har ingen farge. På side 126 kommer en ny overskrift som

er større, fet, og har oransje farge. Det er noen bildeforklaringer i forbindelse med bildene på sidene, de er skrevet med mindre skriftstørrelse slik at de skiller seg fra brødteksten.

Det er også oppgaver på sidene, disse er skilt ut fra teksten med en tekstramme og en annen bakgrunnsfarge. Oppgavens bakgrunnsfarge er den samme oransje fargen som overskriften har. Overskrifter og bildetekst er tydelig skilt ut fra brødteksten i formatering. Forskjellene som skiller ut overskrifter og bildetekst skaper en forskjell som skaper rytmen. Rytmen gir elevene tegn til hva som er viktig i teksten og hva som er mindre viktig, samt gir dem hint om hva som kommer i brødteksten. Som jeg har skrevet tidligere er rytme fordi det skaper en forventning til leseren. Forventningen gjør at elevene ser et mønster i teksten og barn liker forutsigbarhet og rytmen skaper akkurat dette.

Side 125 er et intervju med en buddhist fra Vietnam. Denne siden er delt opp i to kolonner istedenfor en slik som lærebokteksten ellers. Overskriften er skrevet i blokkbokstaver, den er større og i fet type. Det kommer en ingress under overskriften som er skrevet med fet type før selve spørsmålene og intervjuet kommer under. Spørsmålene er skrevet med kursiv skrift mens svarene i artikkelen har vanlig skrift. Hele artikkelen skiller seg tydelig ut fra resten av kapittelet med komposisjon og bakgrunnsfarge. Dette gjør at det skapes brudd i forhold til de andre sidene og elevene forstår at denne teksten er annerledes enn de andre sidene. Elevene vil derfor klare å forholde seg annerledes til denne sida. Det er en lys oransje farge på hele sida og tegnet av den åttedelte vei i hvitt bak teksten. Det er et bilde av intervju personen også øverst på sida.

Det er flere bilder på sidene. Side 121 har flere bilder av munk, også side 122 og 123. Felles for disse bildene er at de stort sett bare viser munkene og lite bakgrunn. På side 121 er det bilde av to munk som sitter foran et tempel, men ellers er det lite bakgrunn. Det ser ut til at de fleste bildene har fått redigert bort bakgrunnen sin slik at munken eller nonnen skal være hovedfokus på bildet. Bildene og tekst har god multimodal redundans da bildet og tekst presenterer det samme eller elementer av det samme i ulike modaliteter. Dette fører til at teksten blir illustrert og mest sannsynlig mer forståelig for elevene.

Komposisjonen av sidene viser at det er stort fokus på enkeltelementer på bildene og ikke så travle bilder. Det er enkle, tydelige bilder som har duse farger og ikke så mye aktivitet. Noen bilder er større, noen mindre, noen lange og noen breie. Generelt sett er bildene enkelt utformet uten for mye ”dill” som forstyrrer. Det vil føre til at elevene får enkelt presentert illustrasjoner som hjelper de med å forstå teksten, men verken mer eller mindre i tillegg.

På de analyserte sidene er det ingen bilder som er øverst på sidene, bare i midten eller nederst på sida. På side 124 er det et oversiktsbilde av et tempel. Her vises det bilde av en bygning. På side 126 er det et mørkt bilde som viser månefasene, dette er også veldig enkelt. Det er en tydelig marg på alle sider bortsett fra intervjusiden. Komposisjonen viser at det er en oransje marg på hver ytterkant av sidene som markerer at læreboka fremdeles befinner seg i kapittelet om buddhismen. Noen av bildene fungerer som utvidere og andre som utdyper.

Det er tydelig informasjonskobling mellom bilde, bildetekst og tekst i *Du og jeg 6*. Det er bildetekst som flere av bildene og bildeteksten er skrevet i kursiv rett under bildet. Bildene fungerer som utdyping av teksten noen steder og utviding andre steder i kapittelet. Det betyr at det er multimodal redundans fordi ulike modaliteter presenterer det samme gjennom ulike modaliteter. På side 121 er det ingen bildetekst, men brødteksten handler om munk og nonne og det er bilde av munk og nonne midt på sida. Det er logisk å tenke at selv om det er ikke er en bildetekst, så er dette bilde av munk og nonne i buddhismen. På side 122 og 123 er det bildetekst som forklarer at bildene er munk, nonne og noviser. Her er bildet nederst på side 122 et eksempel på at bildene er utvidere også. I teksten står det at munk og nonne får gaver fra folk, blant annet mat. Under teksten er det noen flere munke fang og henger og bilde av tiggerskålen. Bildeteksten forteller at tiggerskål er noen av de få tingene munkene og nonnene kan eie. Her vil det være stor grad av multimodal affordans hvor bilder og tekst arbeider sammen for å få frem ulike elementer om samme tema. Bilder og bildetekst presenterer fakta og informasjon, men overskrifter og brødtekster kommer med annen informasjon. Sammen skaper modalitetene en helhet om munk og nonne og klosterliv.

På side 124 er det tydelig at modalitetene er funksjonelt spesialiserte. Her er overskriften "Dagen i et norsk kloster" og det er en liten tekst som forteller av kloster har forskjellig dagsrytme og så følger det en tabell over en dagsplan som er innrammet og satt opp med klokkeslett og aktiviteter. Under tabellen er det et bilde av tempel og det er en bildetekst. Her står det at bak tempelet er det et kloster. Her ser jeg at de ulike modalitetene er funksjonelt spesialiserte til å belyse ulike elementer av dagen i et norsk kloster. Overskrift, tekst, tabell, bilde og bildetekst sier alle noe om et kloster, men på ulike måter.

På side 126 er overskriften kalender og høytider. Her er det bilde av en månesekvens som kan kobles til første avsnitt av sida. Avsnittene som handler om buddhistiske høytider, har ingen bilde knyttet til seg. Denne siste sida er veldig kort utformet og i motsetning til de tre andre bøkene, så sier Du og jeg veldig lite om høytider i buddhismen. Jeg reflekterer over dette i kapittel 7.

Oppsummering

Du og jeg 6 har tydelig skilt de ulike typer tekster fra hverandre med størrelse, farge og formatering av skriften. Den oransje fargen går igjen i tekst farge, tekstbokser og i margen. Det skaper en rytme i teksten som gjør at elevene vil kjenne seg igjen på de ulike sidene og vite hvordan de skal orientere seg på sidene for å få med seg mest mulig informasjon.

Bildene er tydelige og enkle i forhold til komposisjonen og viser lite annet enn fokuspunktet på bildet. Det gjør at det er lite som skjer på bildene og de er ikke like spennende som bilder i de andre bøkene. Bildene er ofte utdypere av teksten, men også utvidere som sier det samme som teksten. Det er det multimodal redundans hvor bilde og teksten sier noen lunde det samme gjennom ulike modaliteter.

Det er også multimodal affordans på sidene. Brødtekst, bilde og bildetekst kobles godt sammen og utfyller hverandre i en helhet som presenterer temaene som tas opp på sidene. Det er god informasjonkobling mellom overskrift og bilde og tekst. Modalitetene er funksjonelt spesialiserte på noen av sidene og belyser ulike elementer ved temaene gjennom de forskjellige modalitetene.

Du og jeg har mye informasjon om noen tema og mye mindre om andre tema, boka går langt ned i dybden på noe, og ikke på andre tema. Det sies veldig lite om høytider i buddhismen og veldig mye om klosterliv og sentrale ritualer knyttet til dette. Det gjør at dette verket skiller seg veldig ut i forhold til de andre verkene som presenterer mye om høytider, tilbedelse og sentrale ritualer. Det kan diskuteres om verket ønsker å holde seg borte fra høytider og ritualer slik at religionen ikke oppleves som eksotisk og fremmed, samtidig så blir noen av målene veldig kortfattet. Dette vil jeg gå nærmere inn på i kapittel 7.

6.5 Sammenligning av lærebøkene

Dette kapittelet har vist at alle sidene i lærebøkene som presenterer høytider og sentrale ritualer fra buddhismen for mellomtrinnet varieres skriften for å lage en rytme i teksten. *Vi i verden 5* og *6*, *Inn i livet 5* og *7*, *VIVO 5-7* og *Du og jeg 6* har alle større skrift og fet skrift på sine hovedoverskrifter. *VIVO 5-7* og *Du og jeg 6* har også en annen farge på sine største overskrifter, mens *Vi i verden 5* og *6* og *Inn i livet 5* og *7* har en annen skrift enn brødteksten. Alle bøkene skiller også ut underoverskriftene med å ha dem i fet type. *Vi i verden* og *Inn i livet* har en annen skrifttype også på disse overskriftene. Ved å presentere

overskriftene i større og annerledes form enn brødteksten, vil elevene få fokus på dem og få en forforståelse av hva teksten under handler om.

Lærebøkene i KRLE har alle bildetekster, ordforklaringer, små faktakunnskaper og oppgaver som er skilt ut fra teksten på ulike måter. Tekstene som er utenom brødteksten er satt i tekstbokser, har annerledes bakgrunnsfarge, ulike skriftfarge, forskjellig skrift og mindre eller kursiv skrift. Alle lærebøkene i denne analysen skiller disse små tekstene ut fra brødteksten på en eller annen måte som gjør elever oppmerksom på at det er noe annet enn lærebokteksten de leser. Det gjør at alle bøkene har en viss form for rytme som gjennomføres gjennom hele kapittelet.

Lærebøkene i KRLE har alle en komposisjon som gir sidene særpreg. Alle lærebøkene har store overskrifter som tiltrekker seg oppmerksomhet fra leseren, og også underoverskriftene er skrevet slik at de fort blir sett ved at de er skrevet i fet og større skrift i alle lærebøkene. *Vi i verden*, *Inn i livet* og *VIVO 5-7* bruker margen i bøkene til ordforklaringer og nøkkelord. Dette gjør at disse setningene blir veldig synlige i komposisjonen når de står alene og atskilt fra teksten. Bildene i lærebøkene er også forskjellige. Det er mye bilder og illustrasjoner i alle bøkene, og alle bøkene har illustrasjoner som er i ulik størrelse, form i perspektiv. Noen av bøkene bruker bilder som har mye farger og detaljer, dette gjelder spesielt *VIVO 5-7*. *Du og jeg 6* bruker bilder som er beskåret og fokusert på enkelte ting og bakgrunnen viser lite. *Vi i verden* og *Inn i livet* er har varierende typer bilder, men felles for dem er at de inkluderer en del fortellinger i kapitlet som illustreres av tegninger. Noen bilder utdyper teksten og gir elever mer informasjon om emnet gjennom bilde og bildetekst, mens andre bilder forsterker det som står i teksten.

Generelt sett passer overskriftene til brødteksten. Det er multimodal affordans som betyr at det er ulike modaliteter som belyser ulik informasjon om samme tema. Dette er noe jeg finner i alle lærebøkene. Noen steder er modalitetene funksjonelt spesialiserte som vil si at modalitetene viser ulike elementer på en spesialisert måte i en sammenheng på lærebokside.

I forhold til oversiktsanalysen av alle lærebøkene fra hvert læreverk, og analysen av sidene som presenterer buddhismen seg jeg at sidene som presenterer buddhismen og utvalgte mål fra buddhismen ligner på de andre sidene i bøkene. *VIVO 5-7* har bare en bok og der er det vanskelig å gjøre sammenligninger av bøkene, da blir det et sammenligning av kapitlene som er relevant. Bøkene viser alle at de er multimodale i sin helhet og de har mange av de samme multimodale kjennetegnene gjennom hele bøkene. Det er likevel tydelig at bøkene er ulike i forhold til lærebokas stil.

Selv om alle lærebøkene er multimodale og jeg har i en analyse vist at alle bøkene har de ulike trekkene som multimodalitet kjennetegnes av, er det forskjeller på bøkene. Lærebøkene er ikke bare ulike i format og størrelse, de er ulike i fargebruk, bildetyper, farge og størrelse på overskrifter for å nevne noen. Dette er noen av trådene jeg kommer til å ta opp igjen i kapittel 7.

Kapittel 7.0 Sammenheng mellom tekstene om buddhismen og læreverkenes pedagogiske tilretteleggelse.

Kapittel 7 vil være mitt siste analysekapittel hvor jeg vil forsøke å finne og til en viss grad vurdere sammenhenger mellom bruk av multimodalitet i tekstene om høytider og ritualer i buddhismen og læreverkenes evne til pedagogisk tilrettelegging for kognitiv og kulturell forståelse. Jeg kommer også til å inkludere tekstene om buddhisme generelt i bøkene der hvor det passer seg. Forskningsspørsmålet mitt vil være: **Hvilke sammenhenger finnes det mellom læreverkenes sammensatte tekster om buddhismen og deres pedagogiske tilretteleggelse for kognitiv og kulturell forståelse?**

For å belyse forskerspørsmålet mitt på best mulig måte, vil jeg trekke frem resultatene dra den multimodale analysen jeg gjennomførte i kapittel 6 og knytte den opp mot ulike teorier. Det vil være aktuelt å benytte meg av Skrunes sine kriterier for lærebokgodkjenning, Løvlands multimodalitetsteori og sosiokulturell læringsteori for å komme frem til gode svar på hvordan multimodaliteten i lærebøkene er tilrettelagt pedagogisk for elever. Dette er også i tråd med lærebokforskningen som hevder å måtte ha en forankring i en teori når det gjennomføres en tekstanalyse. Mitt mål vil være å finne frem til sammenhenger mellom læreverkenes pedagogiske egnethet overfor elever som lesere, og se på hvordan læreverkene tilrettelegger for at elevene skal få en god og helhetlig forståelse av buddhismen. Jeg kommer også i noen grad til å sammenligne det eventuelle samsvaret mellom bruk av multimodalitet og læreverkenes pedagogiske tilretteleggelse. Det vil være aktuelt å se på hvordan multimodalitet vil kunne virke inn på elevenes læring og forståelse av buddhismen og utvalgte læremål for buddhismen.

7.1 Multimodalt samspill

Når elever skal lese multimodale tekster, må de ta i bruk ulike strategier for å klare å få med seg all informasjon som de ulike modalitetene gir. I boka ”På mange måtar – samansette tekstar i skolen”, skriver Anne Løvland at multimodale tekster kan være en utfordring for elevene å lese (Løvland 2007, s.47). Dette er fordi multimodale tekster viser et mangfold av modaliteter som presenterer ulike forhold ved temaet. Dette gjelder også når elever møter multimodale læreboktekster.

Alle KRLE-lærebøkene har læreboktekster om buddhismen som er multimodale. Mine analyser har vist at alle tekstene om buddhismen har gjort bruk av multimodal redundans,

funksjonell spesialisering, multimodal kohesjon og multimodal affordans. I de kommende avsnittene vil jeg diskutere hvilke sammenhenger det finnes mellom multimodal koherens, affordans, redundans, funksjonell spesialisering og elevers mulighet for kognitive og kulturelle forståelse.

7.1.1 Multimodal affordans og pedagogisk tilretteleggelse

En sakssvarende bruk av multimodal affordans finnes også i alle lærebøkene i analysen. De forskjellige modalitetene har grenser for hva den ene kan uttrykke og det er derfor nødvendig å ha flere modaliteter som arbeider sammen for å uttrykke læremålene. Dette er noe alle læreboktekstene gjør. *VIVO 5-7* bruker et verdenskart på side 270 for å illustrere hvor i verden vi finner buddhismen. Det er ulike farger på de forskjellige landene og verbalspråket forklarer hva fargene betyr. Dette er en enklere måte enn å skrive ned alle landene i en liste i teksten. Her ser vi et eksempel på hvordan det er enklere å uttrykke informasjonen gjennom en modalitet fremfor en annen. Løvdal 2007 sier at dette skaper en rask kontakt med leseren fordi den romlig organiserte modaliteten blir oppfattet mer eller mindre samtidig. Hun skriver også i samme avsnitt at skriftspråket står så sterkt i skolen at elever selv velger å beskrive for eksempel blomster og dyr med ord heller enn med bilder (Løvdal 2007, s. 25-26) .

Det kan ses på som en treningssak for elever når de møter multimodal affordans i tekstene, og de vil se at de ulike modalitetene kan ha større eller mindre effektivitet når det kommer til å uttrykke forskjellig informasjon. Det er helt klart at plasseringer på verdenskartet illustreres best med en kart enn en liste med land som elever ikke sikkert vet hvor de skulle ha plassert i en sammenheng. Det vil være en fordel for elever om lærebøkene klarer å velge rett modalitet til rett informasjon i lærebøkene fordi det som Løvland sier vil nå raskere frem til leseren.

Mange spennende og aktive bilder kan føre til at brødteksten blir litt glemmt. Min erfaring er at buddhismen som religion er relativt ukjent for elever i hvert fall i området jeg bor i. Fargerike og til en viss grad eksotiske bilder har jeg erfart fører til at elevene henger seg opp i det som er på bildene og glemmer litt bort hvilke rolle bildet har i forhold til brødteksten. Eidhamar har skrevet om eksotismer i sin artikkel om religions-og livssyns undervisning som sier at det er elementer i noen trostradisjoner som kan oppfattes som eksotiske at elever. Dette kan dreie seg om klesdrakter, skikker, ritualer, fortellinger og folkelige forestillinger. Dette blir ofte kalt eksotismer og disse har en stor pedagogisk fordel i følge Eidhamar. De fanger elevene og gjør elevene interessert og gjør inntrykk. Ulempen er at

Master i religion ved UIA våren 2017, Kristine Egeli Sikveland

religionen kan fremstå som fremmed og det kan føre til at elevene opplever religionen som rar og sær (Eidhamar i Sødal 2009, s.109).

VIVO 5-7 har bilder som kan oppfattes på denne måten. På side 276 er det et bilde fra høytiden vesak som viser ei dame i en fargerik drakt og hatt som holder en blomst i hver hånd. Blomsten er en papirlykt Leser jeg ut av bildeteksten. Dette er et bilde som mest sannsynlig vil få mye oppmerksomhet fordi det er fargerikt og annerledes enn det elevene ser til vanlig. I slike tilfeller er det viktig at bildeteksten er tilstede og kan formidle korrekt informasjon om hva bildet faktisk viser. På denne sida mener jeg et fravær av bildetekst ville forvirre elevene og de ville ikke forstå meningen med bildet i det hele tatt. Her blir det en nødvendig bruk av multimodal affordans og mangel på modalitet som forklarer bildet vil skape forvirring og uklarhet.

Winje skriver i sin artikkel (Winje 2006) at det er viktig at noen religioner ikke fremstilles som førmoderne og fjerne av hensyn til hvordan elevene oppfatter dem. For at elevene skal få kjennskap til det som er viktig med buddhismens sentrale høytider og ritualer er det viktig at bilde og tekst arbeider sammen og skaper en moderne og oppdatert fremstilling slik at elevene får rett informasjon. Med rett informasjon mener jeg bilder og tekst som er beskrivende og korrekt, men ikke eksotifiserende og utydelig.

7.1.2 Funksjonell spesialisering og pedagogisk tilretteleggelse

I forrige analysekapittel fant jeg at alle læreboktekstene hadde modaliteter som var funksjonelt spesialiserte ut fra en hensikt. Det er alltid slik at noen modaliteter passer bedre enn andre til å formidle spesifikk informasjon. Det vil derfor være hensiktsmessig å bruke funksjonelt spesialiserte modaliteter i sammensatte tekster. Det er ikke alltid at alle modalitetene har like stort informasjonsansvar. Begrepet funksjonell tyngde brukes om hvor stor det av informasjonen i den multimodale teksten som ligger hos den enkelte modalitet. Løvland (2007) skriver at i bildebøker med verbaltekst og bilde vil begge modalitetene ha stort sett like stor tyngde mens en illustrert tekst med spredde illustrasjoner vil legge den funksjonelle hovedtyngden til teksten.

Inn i livet 6 har en fortelling som blir fortalt av Magnus på side 84. Magnus sin historie inneholder et portrettbilde av Magnus, det er lite og plassert nede i venstre hjørne. Dette gjør at vi legger merke til bildet, men vi er mer opptatt av teksten og historien som Magnus forteller. *Inn i livet* har flere slike fortellinger av barn som er på samme alder som elevene som leser bøkene i kapitlene om buddhismen. Winje skriver i sin artikkel om lærebøker i KRL fra 2008 at dette er en måte lærebøkene forsøker å aktualisere lærestoffet på.

Han skriver at aktualisering av fagstoff ikke er negativ, fordi hvor fagstoff ikke aktualiserer kan relevansen svekkes i elevenes øyne og det kan forbli utilgjengelig. Ved å bruke fiktive barn tenkes det at disse barnas perspektiver skal matche elevenes og dermed skape en åpning inn i religiøse universer som i utgangspunktet synes fjerne og uvesentlige for en gjennomsnittlig norsk elev (Winje 2008, s.10).

I eksemplet overfor gir Magnus oss en innføring i hvordan det er å være buddhist i Norge og hvordan moren hans og han gjennomfører bønn til Buddha. Elevene vil kunne lese om Magnus og kjenne seg igjen i hans hverdag, og dette vil gjøre det enklere for dem å forstå. Dette har også grunn i den sosiokulturelle læringsteorier som sier at elever lærer ved å gjenkjenne det de allerede vet og bygge videre på dette. I dette tilfelle vil elever kjenne seg igjen i Magnus sin situasjon og elevene vil kunne trekke paralleller ved seg selv og Magnus.

Dette vil også være på linje med elevenes stadie i deres kognitive utvikling. Elever på mellomtrinnet er fremdeles på det stadiet at de forsøker å finne sammenhenger knyttet til egne livserfaringer. Når læreverket bruker fiktive barn som er på alder med leseren, vil elevene lettere kunne bruke sine egen forforståelse i tolkningen av den nye teksten. Det vil da være enklere for dem å forstå enn hvis teksten hadde vært opprømsing av fakta.

7.1.3 Multimodal kohesjon og pedagogisk tilrettelegging

I kapittel 6 utførte jeg en multimodal analyse av alle læreverkene ut fra et bestemt mål fra læreplanen. Her fant jeg at alle bøkene har multimodal kohesjon i forhold til rytme, komposisjon og informasjonskobling. I forhold til Løvland er multimodal kohesjon sammenheng mellom de ulike modalitetene. De ulike modalitetene gjør teksten sammenhengende og elevene måtte se modalitetene i sammenheng for å forstå betydningen av de ulike modalitetene overfor en helhet.

Alle lærebøkene har en form for rytme i sine tekster som buddhisme, også når bøkene presenterer buddhismens høytider og sentrale ritualer. Alle læreverkene har hovedoverskriftene sine større, og fete. *VIVO 5-7, Inn i livet* og *Vi i verden* har en annen skrifttype i tillegg til større fet skrift og *Du og jeg* og *VIVO 5-7* har en annen farge på sine overskrifter. Løvland skriver at Van Leewen hevder at menneskelige handlinger fra naturen sin side er rytmisk og koordinert. Rytme er også grunnleggende for den måten mennesket oppfatter fenomen rundt seg. (Løvland 2007, s.29-30). Det betyr at en rytmisk fremstilling vil være relevant for elevens forståelse. Løvland skriver også at det rytmiske mønsteret som gjør teksten sammenhengende, letter samhandlingen fordi rytmen fremhever den informasjonen som er viktigst. Rytme gjør det derfor enklere for elever å ta tak i det sentrale i teksten. Ofte

Master i religion ved UIA våren 2017, Kristine Egeli Sikveland

vil modalitetene som har et samspill i teksten være organisert etter samme rytme slik det er i lærebøkene, men brudd på rytmen kan også utnyttes.

Elever liker når de kjenner igjen noe og de liker rutiner og kontinuitet, dette vet jeg selv fra mitt arbeid i skolen. Det som er kjent er trygt, og det gjør at elevene klarer å orientere seg i teksten enklere. Dette ser jeg spesielt når elever skal svare på spørsmål eller arbeide med lesestrategier. Da trives elevene med bøker som har en god rytme slik at de enkelt finner frem. Samtidig kan denne jevne rytmen gjøre at bøkene oppleves som kjedelige fordi sidene hele tiden ser like ut. Da kan elevene bli uoppmerksomme og mindre engasjerte. Rytme i teksten er derfor viktig i forhold til forståelse fordi den hjelper elevene til å forstå og plukke ut hva som er viktig i teksten.

Lærebøkene opererer også med brudd i rytmen som gjør elever oppmerksomme på enkelte modaliteter. *Inn i livet* har en rammer rundt sider som er utenom brødteksten. Læreverket rammer inne fortellinger av ulike slag og vil på denne måten signalisere at denne teksten er utenom brødteksten. Dette gjør at elever som lesere blir oppmerksomme på at dette er noe annet og vil lese denne teksten på en annen måte. *Vi i verden* har ”Visste du at...” tekstbokser på sidene som er innrammet, har en annen bakgrunnsfarge og større, uthevet skrift. Dette er også et brudd på den andre rytmen som gjør at elevene skjønner at denne lille teksten bryter med brødteksten og må leses på en annen måte.

Alle lærebøkene utnytter komposisjonen i lærebøkene til å fremheve noen av modalitetene. Løvland skriver om Kress og van Leeuwen som viser hvordan komposisjonen kan gi signal om hvilken informasjonsverdi de ulike modalitetene har og hvilke deler av teksten som henger sammen (Løvland 2007, s. 32). *Vi i verden* er kobler sammen bilde og bildetekst med en prikket linje som hefter sammen de to modalitetene. Denne formen for komposisjon gjør at modaliteten kobles tydelig sammen og elevene vil ikke være i tvil om hvilken bildetekst som hører til hvert bilde. *Vi i verden* er imidlertid det eneste verket som gjøre dette, de andre verkene har bildeteksten under eller ved siden av bildet.

Komposisjonen er relevant fordi elever kan bli interessert i de ulike elementene i teksten fordi elementene er blitt fremtredende i plassering, størrelse, farge eller liknende. Komposisjonen sier også noe om hva som er viktig og mindre viktig, for eksempel er leseretningen i vår kultur av betydning. Det er ofte slik at det som er kjent for leseren er plassert til venstre, og det som er nytt og oppsiktsvekkende er plassert til høyre. Av og til er det midten som inneholder det mest sentrale.

Alle fire læreverkene i KRLE benytter seg av komposisjonen når de organiserer de ulike modalitetene i boka. *Inn i livet* og *Vi i verden* har nøkkelord og stikkord til teksten som

er plassert i marginen, dette gjør at de er på utsiden av brødteksten. De blir fort sett av eleven fordi de stikker seg ut fra teksten. *Inn i livet*, *VIVO 5-7* og *Du og jeg* har ordforklaringer i marginen, som stikker seg ut på ulike måter. *Du og jeg* har ordforklaringene i tekstbokser, *VIVO 5-7* markerer ordet som forklares med en annen skriftfarge, og *Inn i livet* har en annen skrifttype på forklaringer og i tillegg markeres forklaringen med et lite rødt kvadrat.

VIVO 5-6 har en komposisjon i sitt kapittel om buddhismen som er mye travlere enn de andre bøkene. Her er mye sterke farger, det er mye som skjer på bildene. Det er mye mennesker, mye aktivitet, mye farger og liv på bildene, i tillegg er mange bilder store i format. Komposisjonen gjør at oppmerksomheten trekkes mot bilder og overskrifter. Det er mye som skjer på sidene, det er overskrift, underoverskrift, bilder, bildetekst, ordforklaringer, fakta-setninger og samtaleoppgaver. Alt dette på en side. Dette kan stimulere elevene til læring, men også gjøre den forvirret. Det kan være vanskelig for dem å orientere seg i en slik tekst, og elevene er avhengige av gode ferdigheter om multimodale tekster for å klare på samlese (jf 2.3.5) alt i teksten. De sterkeste elevene vil dra nytte av denne utfordringen, mens svakere elever vil dras mot bildene og glemme litt bort hva som står i brødteksten.

Du og jeg er det læreverket som har den enkleste komposisjonen av de fire. Læreverket har en brødtekst og bilder på sidene sine, bildene er enkle og fokusert på få elementer. Denne enkeltheten kan virke trygt for noen elever, det er lite å holde styr på i forhold til modaliteter samtidig som den fort kan virke for grå og kjedelig i motsetning til *VIVO 5-7* som har mye mer farger. Løvland 2007 (Løvland 2007, s. 34) skriver at dersom intensjonen er å få fram et klart budskap på en effektiv måte, uten å kreve for mye innsats av leseren, med en tydelig lesesti så velger man en komposisjon som definerer tre tydelig tekstdeler; bilde med bildetekst, en overskrift og en brødtekst. Dette er det som kjennetegner sidene til *Du og jeg* som handler om buddhismen. Siden er enkle og oversiktlige for elevene.

Vi i verden har også en forholdsvis enkel komposisjon med bilder med bildetekst, overskrift og brødtekst. Det er likevel flere modaliteter i denne boka enn i *Du og jeg*. Kapitlene om buddhismen har ingress, nøkkelsetninger i marginen og visste du det tekstbokser i tillegg. Bildene er mer engasjerende og det skjer mye på de aller fleste, noe som fanger elevens oppmerksomhet.

Inn i livet har også en komposisjon i forhold til brødteksten som er satt sammen av overskrift, bilder og brødtekst. Jeg har tidligere i oppgaven nevnt at en av lærebøkene har lite eller ingen bildetekst. Dette gjelder *Inn i livet*. Komposisjonen av bildene i forhold til teksten blir da spesielt viktig. Løvland skriver at det i faglitteratur for barn kan være en grunn til at komposisjonen ikke er så tydelig. Barn er naturlig nysgjerrige og stort sett innsatsvillige, og

de kan være motiverte til å forsøke å finne frem til koblinger mellom bilde og tekst på egenhånd. I kapitlene om buddhismen er det svært få bildetekster og det blir i mange tilfeller opp til leseren å skape en kobling mellom bilde og tekst.

Min erfaring sier at noen elever synes dette er spennende og interessant og har mange og kreative forklaringer, mens andre synes det er veldig vanskelig. De liker å ha en tydelig komposisjon og de liker å kunne bruke oppskrifter som de er vant til. Dette gjelder ofte svakere elever. Bildene i *Inn i livet* er også veldig uttrykksfulle, de inkluderer mye barn som utfører ritualer eller nærbilder av personer. Det er tydelig at læreverket ønsker å vekke følelser hos leseren og engasjere leseren gjennom bilder av jevnaldrende. I følge Løvland hevder hun ut fra en undersøkelse av elever lettere omformer informasjon fra bilde til skrift når bildet berører elevene følelsesmessig (Løvland 2001, s. 144). Kanskje det er dette læreverket ønsker å oppnå med bildebruken sin.

I forhold til informasjonskobling fant jeg at alle læreverkene bruker bildene i teksten til utdyping eller utviding (jf. 2.3.3). Dette er noe som alle læreverkene gjør og oppnår med dette ulike ord-bilderelasjoner. Læreboktekstene om buddhismen i alle læreverkene spiller på dette virkemiddel som en del av den multimodale teksten. Det er imidlertid en av bøkene som har færre bildetekster enn andre nemlig *Inn i livet*. Løvland skriver at ved hjelp av en verbalspråklig bildetekst vil leseren få et signal om hvilken del av meningspotensialet som er mest relevant å aktivere i den sammenhengen bildet befinner seg i. Bildeteksten presiserer eller tolker motivet og gir eleven en pekepinn på hvordan de skal koble bildet sammen med teksten. Det blir vanskelig for elever å tenke selv og lage sine egne forestillinger og koblinger her. *Inn i livet* har få bildetekster noe som gir eleven mulighet til å skape koblinger selv. Det er elevens egne tanker og assosiasjoner som blir liggende til grunn når bildeteksten er fraværende. Løvland skriver at i utgangspunktet har et bilde et uavgrenset meningspotensial fordi leseren kan knytte så mange assosiasjoner til det. Jeg tenker at dette er en mulighet for at *Inn i livet* vil gi leseren mulighet til å knytte bilde og tekst sammen på egen hånd uten for mange føringer. Løvland sier også at bilder med bildetekst ofte får en begrenset mening, og ved å ta bort bildeteksten fjerner du lesehjelpen, men gir samtidig rom for egne tanker og assosiasjoner (Løvland 2007, s. 38).

I forhold til de andre læreverkene, bruker de bildene til å illustrere det som skrives i brødteksten eller bildet som en modalitet eller en brikke i en helhet av informasjon på ei side. De andre lærebøkene har også bildetekst til det meste av sine bilder. Det gir eleven hjelp til å organisere bildet i forhold til komposisjonen og meningen med den multimodale teksten.

Elevenes kognitive forståelse av teksten hjelpes og styres ved at bildet har en forklaring, og som Løvland sier så får bildet da et avgrenset meningspotensiale.

Du og jeg har som oftest bildetekst til bildene sine på sidene om buddhismen. Det er imidlertid noen steder hvor komposisjonen av læreboksida gir eleven tegn til betydningen av bildet selv om det ikke er noe bildetekst. Kapittelet i *Du og jeg 5* handler om fortellinger om Buddha. På side 23, 24, 25 og 26 er bildene plassert midt inne i teksten og det blir tydelig for eleven hvilken mening bildet har i forhold til teksten. Samtidig vil det også her være mulighet for at eleven kan assosiere og lage sine egne tanker og forestillinger om hva bildet faktisk illustrerer. Jeg tenker at elevenes kulturelle bakgrunn vil komme tydeligere frem i tilfeller hvor de selv får mulighet til å reflektere over bildenes mening, kontra en veldig tydelig bildetekst slik som vi finner i *Vi i verden* bøkene. Det må også sies at det er bildetekst til alle andre bilder i kapittelet om buddhisme i *Du og jeg 5*, så det er mulig at forfatterne tenker seg en kombinasjon her av bilder som er definert og bilder som er med åpne for elevene.

Det som også er interessant i forhold til informasjonskoblingen er at noen av læreverkene benytter seg av mye tegninger og illustrasjoner når det illustreres fiktive fortellinger. I kapitlene om buddhismen i *Du og jeg* som handler om religiøse fortellinger om Buddha brukes det fotografier av statuer, eller tegninger som illustrerer fortellingen. Inn i livet illustrerer også sine fortellinger med tegninger, *VIVO 5-7* bruker malerier og kunst til å illustrere Buddhas fødselsfortellinger og det samme gjør *Vi i verden*. Jeg diskuterer dette fenomenet i KRLE-bøkene i kapittel 7.2.2 hvor jeg drøfter sammenhengen mellom læreverkene pedagogiske bruk tilpassing bilder og illustrasjoner og elevenes kognitive og kulturelle forståelse.

7.1.4 Multimodal redundans og pedagogisk tilretteleggelse.

”Multimodal redundans mellom for eksempel skrift og bilde handler ikke om identisk gjentakelse, men om at større eller mindre deler av meningsinnholdet blir uttrykt gjennom begge modalitetene” (Løvland 2010, s. 2). I kapittel 6 fant jeg at alle lærebøkene brukte multimodal redundans. Illustrasjoner og bilder i KRLE-bøker kan supplere og forsterke det som står i brødteksten og de ulike modalitetene skaper en sammenheng som utfyller hverandre. Det er ulik grad av multimodal redundans i de ulike læreverkene, men felles for de alle er at det er tydelig at bilde og skrift hører sammen. Dette vil ha innvirkning på elevenes kognitive forståelse.

Ved at lærebøkene benytter bilder og illustrasjoner til å forsterke det som står i teksten, vil elevene få kjennskap til lærestoff om buddhismen gjennom flere modaliteter. Jeg

har tidligere i oppgaven beskrevet eksempler på hvordan overskrift, brødtekst, bilde og bildetekst har multimodal redundans. Eksempler fra lærebøkene:

- *Vi i verden* 6 s. 78-79: Overskrift: ”Gjennom livet som buddhist”, brødtekst handler om ritualer og hendelser i forhold til fødsel, ungdom, ekteskap og død. Nøkkelord i magen som oppsummerer avsnittene. Bilde: Unge munkes – bildetekst som forteller om unge gutter i tempel, og en familie med sørgebånd- bildetekst som beskriver sørgebåndets relevans. Symbol på venstre side; Den åttedelte vei.
- *Inn i livet* 5 s. 36-37: Overskrift: ”Tidsregning i buddhisme og hinduisme”, brødteksten handler om tidsregning og kalender. Nøkkelord i margen som oppsummerer avsnittene kort. Stort bilde på hele side 37 av det buddhistiske livshjulet. Det er ingen bildetekst, men siste setning på side 36 antyder hva side 37 illustrerer. En innrammet fortelling fra Buddhas liv.
- *VIVO* 5-7 s. 284-285: Overskrift: ”Prinsen møter verden”, brødteksten er fortellinger fra Buddhas liv og hvordan han bestemte seg for å forlate sitt liv som prins. Bilde: på side 284, et fotografi av en person som sitter med ryggen til å ser på en bygning, bildetekst: Buddhas fødested i Nepal. Siden 285: et maleri av en hendelse fra Buddhas liv, bildetekst: forteller om hva som skjer på bildet. En tekstboks på side 284 med et spørsmål.
- *Du og jeg* 7 s. 92-93. Overskrift: ”Ei huskeliste om det gode”, brødteksten handler om buddhismens 10 levereregler, det kommer en nummert liste som er rammet inne av symbolet som boka bruker for buddhisme. Bilde: Ingen bilder på side 92, men en helside på s. 93 av Buddha som sitter foran en person og det er flere i bakgrunnen, bildeteksten sier: ”Buddha gir ei huskeliste”. Tekstboks på s.92 med ”Nøtta”.

Det er tydelig at multimodal redundans er tilstede i alle lærebøkene. De fleste elever på mellomtrinnet vil ha en viss forkunnskap i forhold til å lese multimodale tekster. Min erfaring er at læreverk i blant annet norsk starter med presentasjon av lesestrategier allerede i 1.klasse og da vil elever på mellomtrinnet ha en allerede etablert base for hvordan de skal lese sammensatte tekster på best mulig måte. Løvland skriver i sin artikkel av multimodal redundans i barnelitteratur ofte blir sett på som tilpassing til barnelesere med mindre teksterfaring og lesetrening enn voksne (Løvland 2010, s. 2). Det er mulig at læreboktekster velger å ha høy grad av multimodal redundans fordi det forsterker lærebokmålene og ved å presentere lærestoffet gjennom flere modaliteter slik at elevene overlærer lærestoffet. Løvland skriver også at overkommunikasjon hvor lærestoff presenterer gjennom ulike modaliteter kan skape passive lesere, men det er helt tydelig en tradisjon i skolen for overlæring og repetisjon.

Det er mulig at det er derfor lærebøkene velger å forsterke læremålene på denne måten flere steder.

7.2 Lærebokforskning og pedagogisk tilrettelegging

Jeg har tidligere benyttet meg av kriteriene til Skrunes når jeg har gjennomført en analyse av hele lærebøkene og lærebøkens sider som handler om buddhismen. I det følgende kapittelet vil jeg drøfte språklig tilpassing til alderstrinnet, pedagogisk bruk og tilpassing av illustrasjoner og utvelgning og utforming av faglig innhold i forhold til alderstrinnet i forhold til forskningsspørsmålet mitt. Det betyr at sammenhengen lærebøkens kapittel om buddhisme og Skrunes sine kriterier vil bli drøftet oppå mot lærebøkens pedagogiske tilpassing til elevenes kognitive og kulturelle forståelse. Jeg vil også vurdere bruk av systemmodellen mot temamodellen i organisering av temaene i lærebøkene.

7.2.1 Språklig tilpassing til alderstrinnet

I kapittel 4 og 5 har språklig tilpassing til alderstrinnet vært et tema jeg har analysert for å finne ut hvordan læreverkene mestrer å treffe det språklige nivået til elevene. Elever på mellomtrinnet befinner seg på et stadie hvor de gjerne oppfatter religiøse fortellinger konkret eller bokstavelig og det er vanskelig å lese mellom linje og oppfatte skjulte budskap (jf 2.4.5). Det vil derfor være gunstig for lærebokteksten å være så konkret og tydelig som mulig. Lærebøkene som jeg har analysert i denne oppgaven viser preg av å være tydelig bygget opp og det er ulike sjangerkombinasjoner på sidene. Det benyttes både fakta, fortellingsstoff, sammendrag og forklaringer. Alle lærebøkene inkluderer flere sjangre i tekstene sine. Skrunes skriver at sjangerkombinasjoner i lærebøker er vanlig i moderne lærebøker. Ulike sjangertyper tett på hverandre kan være omgitt av andre pedagogiske virkemidler som tegninger og spørsmål og dette kan bli forvirrende for elever. Skrunes skriver at jo flere tolkningsperspektiver en elev må forholde seg til på samme tid, desto flere vanskeligheter skapes det for elevene.

Tidligere analyser har vist av læreverkene inkluderer flere sjangre i sine kapitler om buddhismen. *Vi i verden* har fakta, fortelling og bildetekst, faktabokser og nøkkelord i hovedsak på sine sider om buddhismen. *Inn i livet* har fakta, fortelling, noen bildetekster, ordforklaringer og nøkkelord. *VIVO 5-7* har fakta, fortelling, bildetekst, nøkkelord, ordforklaringer og faktabokser og en artikkel i sitt kapittel om buddhismen. *Du og jeg* har

fakta, fortelling, ordforklaringer, bildetekst og et intervju. Det betyr at det er mye som elevene skal holde styr på i teksten og dette kan medføre vanskeligheter for dem. Spesielt i lærebøker hvor de fortellingene ikke er skilt ut fra teksten gjennom komposisjonen vil det være mulig at noen elever vil kunne få vanskeligheter.

Både *VIVO 5-7* og *Du og jeg* inkluderer et intervju i sine kapitler om buddhismen. Dette er en sjanger som elever på mellomtrinnet bør kjenne til etter mine erfaringer som lærer. Ved å inkludere intervjuet vil de kunne oppnå at elevene vil kunne kjenne seg igjen hos personen som intervjues og dermed få en bedre forståelse av lærestoffet. Det er likevel forskjell på intervjuene hos de to læreverkene. *VIVO 5-7* har et intervju med Arvind som er 11 år gammel, mens *Du og jeg* har intervjuer med voksne personer. *VIVO 5-7* vil kunne oppnå noe av det samme som *Inn i livet* gjør når dette læreverket bruker fiktive barn som forteller i lærestoffet på en modernisert måte. Intervjuet om Arvind vil kunne gjøre at elevene identifiserer seg med han og lettere klarer å trekke linjer og paralleller til eget liv og dermed få en bedre forståelse. Jeg har tidligere nevnt at elever på mellomtrinnet vil bruke egne erfaringer og forforståelse når de lærer noe nytt og dette vil gjøre at deres egne erfaringer vil kunne legges til grunn for lærestoffet. Intervjuene i *Du og jeg* vil også kunne oppnå dette, men jeg antar at elever vil ha en raskere forståelse av språket til et barn enn en voksen.

Intervjuet i *Du og jeg 6* er et intervju som er plassert på en lærebok side i to kolonner og med en bilde av mannen som intervjues. Språket er tett og skriftstørrelsen mindre enn ellers i kapitlet. Intervjuet i *VIVO 5-7* går over 2 sider, det er en stor overskrift, flere bilder og mye plass mellom avsnittene. Generelt er dette et mer innbydende intervju enn i *Du og jeg 6* fordi det er mer barnevennlig.

Skrunes skriver også om tekstanalyse av lærebokteksten. Det er flere faktorer som gjør en tekst passer inn til alderstrinnet med sin språklige vanskegrad. I følge elevenes kognitive utvikling vil det være gunstig med språk som er konkret eller bokstavelig fordi det er vanskelig å lese mellom linje og oppfatte skjulte budskap. I følge min tidligere analyse har *Vi i verden* relativt mye verbal informasjon om buddhismen, det er mye skrift og det forutsettes av elevene har en viss ordbank fra før av. Det er ordforklaringer, men disse finnes bak i boka. Det er viktig at læreboka bruker kjente ord og begreper, bruker konkrete ord fra hverdags erfaringer, skriver sammenhengende ved vekt på grammatisk, semantisk og referentsammenheng og bruk av klare strukturer i hver tekstbokenhet. Jeg har tidligere kommentert de språklige sidene ved hele kapitler fra buddhismen og vil bare kort gjengi mine resultater her.

- *Vi i verden*: Tydelige overskrifter, fin introduksjon til nye kapitler, generelt mye tekst, tydelige avsnitt, en del lange ord, ingen ordforklaringer i teksten, nøkkelsetninger i margen.
- *Inn i livet*: Tydelige overskrifter, varierende mengde tekst, men mengden stiger fra 5. til 7. trinn, enkelt språk som blir vanskeligere frem til 7. trinn, tydelige avsnitt, ordforklaringer og nøkkelord i margen.
- *VIVO 5-7*: Tydelige overskrifter, generelt lite tekst på sidene, enkelt språk, korte setninger, tydelige avsnitt, ordforklaringer og nøkkelord i margen.
- *Du og jeg*: Tydelige overskrifter, forholdsvis mye tekst på flere sider, en del lange ord, tydelige avsnitt, ordforklaringer i margen.

Det er tydelig at det er noe som er likt her og noe som er ulikt fra de forskjellige læreverkene. To av læreverkene har mer tekst enn de andre, det er også disse to verkene som er minst i format. *VIVO 5-7* som er det største boka i format gir inntrykk av å ha lite tekst. Dette kan være noe av grunnen til at *Vi i verden* og *Du og jeg* har sider som ser mer tettpakket ut enn de andre læreverkene.

I følge den kognitive utviklingsteorien vil elever på 5. trinn og starten av 6. trinn ha behov for mest mulig konkrete beskrivelser og ord fordi de ikke enda har mestret å se for seg det abstrakte. Ut fra dette kan vi vurdere vanskegraden av språket som presenteres i verkene og se på om de klarer å være mest mulig konkrete på 5 og 6. trinn for så å gjøre det vanskeligere på 7. trinn.

Jeg har tidligere kommentert at *Vi i verden* har forholdsvis mye tekst i sine bøker. Jeg opplever at læreverket har jevnt over mye tekst og vanskelige ord i alle bøkene for mellomtrinnet. Det samme ser jeg i *Du og jeg*. *Inn i livet* har mer tekst og økende vanskegrad oppover mot 7. klasse. Dette er i tråd med kognitiv utviklingsteori som sier at elever vil i større grad forstå det abstrakte og uvirkelige etter hvert som de blir eldre.

VIVO 5-7 har relativt enkelt språk i sitt kapittel om buddhismen. Hvis vi skal knytte dette opp mot kognitiv utviklingsteori, vil et enkelt språk være mottakelig for elever på dette nivået, samtidig så er faren at det kan bli for enkelt når elevene blir eldre. *VIVO 5-7* skal være ei bok for elever fra 5. trinn til 7. trinn og det kan hende at forfatterne har lagt seg på et lavere nivå for å møte elever på det konkret-operasjonelle nivået og velger å ikke gå videre da flesteparten av leserne befinner seg på dette nivået. Det kan imidlertid gjøre læreboka kjedelig etter hvert og fordi språket er så enkelt, vil viktig informasjon som er abstrakt og mindre håndfast gå tapt fra lærestoffet.

I forhold til den kulturelle forståelsen vil vanskelig språk og ukjente ord og uttrykk ligge utenfor elevenes mestring og det vil være behov for forklaring. Selv om Vygotsky mente at undervisningen alltid skulle ligge litt over elevenes mestringsnivå, må det ikke ligge så langt over at elevene ikke skjønner noe og bare gir opp. Alle bøkene har en form for ordforklaring i marginen når elever møter nye ord, og *Du og jeg* og *Vi i verden* har egne sider bak i boka med ordforklaringer. Dette vil helt klart være til hjelp for eleven og mestring vil kunne oppnås i større grad enn hvis ordforklaringen uteble.

7.2.2 Pedagogisk bruk og tilpassing av illustrasjoner

Alle læreverkene i denne analysen har mye bilder i lærebøkene sine. Dette er helt i takt med den kognitive utviklingsstadiet som sier at elever i den konkret-operasjonelle perioden er konkrete og trenger informasjonen tydelig og fysisk i form av bilder. Skrunes skriver at både forskning og erfaring viser at både lærere og elever foretrekker lærebøker som gir inntrykk av god bruk av illustrasjoner og bilder, helst fargebilder. I et faglig kunnskapsperspektiv er gjerne kravet at bilder og illustrasjoner skal gi kunnskap og innsikt i skolefagets spesifikke kunnskapsområde og det er ulike tradisjoner for innenfor de ulike fagene (Skrunes 2010, s. 94-95).

I kapittel 2.2.3 har jeg skrevet fire kriterier som er relevante for valg av bilder i lærebøker i KRLE. I forhold til Winjes kriterier vil det være mulig å finne en sammenheng mellom elevenes kognitive og kulturelle forståelse av bildene i kapitlene om buddhismen. Det er ulike typer bilder i kapitlene som presenterer buddhismen. *Vi i verden* og *VIVO 5-7* har mange fotografier som viser bilder av buddhismen som religion i praksis og bruker mye mennesker som er buddhister. Det er innslag av kunstbilder, men lite tegninger. Kunsten kommer direkte fra buddhistiske tradisjoner. *Inn i livet* og *Du og jeg* bruker både fotografier og tegninger i større grad. I begge bøkene brukes tegninger i hovedsak til å illustrere etikk eller fortellinger fra buddhismen. Det er tydelig at det er et skille mellom fiksjon og fakta når det gjelder bruk av tegningene. Tegningene blir brukt til å illustrere fortellingene mens fotografiene i stor grad er forsterking og utviding av lærestoffet.

Trine Solstad har referert til Kress og van Leeuwen når hun diskuterer bruken av fotografier versus tegningen eller illustrasjonen. "Fotografiet framstår som en direkte avbildning av virkeligheten, mens illustrasjonen alltid vil være en abstraksjon og en fortolkning av den samme virkeligheten" (Solstad 2001). Fotografier vil alltid bli oppfattet som mer sann enn en tegning selv om vi vet at fotografier kan være manipulert. Når vi ser på bruken av fotografier mot illustrasjoner og tegninger, ser vi tydelig at det brukes fotografier

til tekster som menes å fremstille fakta. Da vil faktateksten knyttes opp mot et fotografi som illustrerer fakta. For eksempel har vi fotografier som avbilder faktiske staupaer og tempel.

I de tilfeller disse to læreverkene bruker tegninger, er det når det er vanskelig å bruke fotografier i fakta eller når lærestoffet ikke kan sies å være fakta. Dette er spesielt når det er snakk om fortellinger fra Buddhas liv eller fortellinger han fortalte folket. Da benyttes det tegninger til å illustrere fortellingene. Det er mulig dette er fordi det ikke er så lett å avbilde disse fortellingene da de ikke kan konkretiseres av virkelige personer. Det vil mest sannsynlig være enklest for læreverket å lage tegninger som kan manipuleres og styres slik forfatteren ønsker enn å bruke mye tid og ressurser på å lage fotografier. Samtidig kan det dette faktumet at fakta avbildes med fotografier og fiksjon illustreres med tegninger, ha noe å si for hvordan elevene oppfatter innholdet i tegningene. Det kan være en mulighet for at elevenes forforståelse sier at fortellinger med tegninger til har flere likhetstrekk med eventyr, og fortellingene får lettere status som dette enn virkelige fortellinger.

I forhold til elevenes kognitive utvikling, der vi at lærebøkene bør ha mest mulig konkrete bilder og ikke for mye abstrakt før mot slutten av 6.trinn. *VIVO 5-7* har relativt enkle bilder, men det er likevel mye som skjer på bildene, noe som kan virke forstyrrende. Kanskje bildene er for bråkete og det kan være vanskelig for elevene å fange opp det som faktisk er viktig. Det er dog bildetekst til de aller fleste bilder. I forhold til *Vi i verden* er bruken av bilder og illustrasjoner i kapitler om buddhismen, er det mye som skjer på fotografiene. Det kunne også vært forvirrende, men dette læreverket har også bildetekst til så godt som alle bilder.

Du og jeg har mye tegninger i sine kapitler om buddhismen, og fotografiene deres er konkrete og tydelige. Jeg har tidligere poengtert at flere av bildene er beskjært slik av bakgrunnen er borte, dette gjør at det ikke er noen forstyrrende elementer som kan ta fokus bort fra det som er sentralt i bildet. Samtidig kan dette gjøre bildet litt kjedelig.

Inn i livet har også både fotografier og tegninger, og her er det veldig lite bildetekst. Det vil derfor være opp til elevenes kognitive utviklingsstadiet og deres kulturelle bakgrunn hvordan bildene og tegningene oppfattes i forhold til brødteksten. Dette vil være stimulerende og kan invitere til mange gode læresamtaler, samtidig som elevene kan feile når det gjelder hva lærebokforfatterne faktisk ville få frem med bildene sine. Samtidig sier Winje at bildene så ofte som mulig bør fungere som selvstendig kunnskapsstoff, ikke bare som illustrasjoner til annet lærestoff (Winje i Sødal 2009, s. 129). Det er mulig at *Inn i livet* tenker slik rundt bruken av sine illustrasjoner og fotografier som står uten bildetekst. Det er helt klart at det settes i gang en tankeprosess hos elevene, spørsmålet er bare om eleven er kommet dit i den

kognitive utviklingen. Winje skriver at bilder kan gi mange opplevelser og følelser til leseren som er dypt personlige for eleven. Læreren bør respektere dette, og det er nettopp i slike situasjoner at elever kan få større innsikt i egen religions kulturhistoriske røtter. Fordi inn i livet har mange bilder som fungerer selvstendige uten bildetekst, vil elever måtte aktivere egen forkunnskap og vil kunne bli bevisste på faktorer ved egen religion som de kan finne likhetstrekk til ved andre religioner.

I forhold til den kulturelle forståelsen er det viktig at bildene i lærebøkene inneholder elementer som elever gjenkjenner slik at de kan gå fra det kjente til det ukjente for så å utvide sin forståelse. Det vil si at elevene bør kunne gjenkjenne noe på bildene som de møter. Det er sannsynlig at elever vil ha sett bilder av Buddha i bøkene på barnetrinnet og at de vil kunne gjenkjenne avbildninger av Buddha på mellomtrinnet og lærebøkene vil da kunne introdusere vanskeligere tema med illustrasjoner av Buddha-figuren i nye posisjoner og hendelser en elevene har møtt på småskoletrinnet. Slik vil elevene utvide sin kunnskap og komme ut i den proksimale sone for læring og forståelse.

Jeg har tidligere kommentert bruk av multimodal affordans når det kommer til illustrasjoner og bilder. Dette er viktig fordi bruk av bilder og illustrasjoner er viktig i forhold til både den kulturelle og kognitive forståelse. Ved bruk av bilder som blir for eksotiske og fremmede vil læreverket kunne oppnå en fremmedgjøring av bildene som fører til at elevene henger seg opp i det som skjer på bildet fremfor virkningen av bildet i en sammenheng. Det er helt klart viktig at læreboka har bilder som er spennende og illustrerende i forhold til buddhismen og læremålene, men det må ikke bli for fremmed. Ved å bruke bilder som elevene ikke kjenner i det hele tatt, vil de ikke ha noe å knytte sine erfaringer opp mot, det vil da bli vanskelig å utvide den proksimale sonen. Det blir derfor spesielt viktig at bildeteksten og brødteksten klarer å formidle bildets betydning. Dette er noe som vi ofte mangler i *Inn i livet* nettopp fordi bildeteksten ofte er fraværende. *VIVO 5-7* har en oppgave i forhold til dette også ved at de bruker bilder som er fargerike og fengende og på grensen til eksotiske for elever. For å forhindre at bildene blir for fremmede, må bildetekst og brødtekst være beskrivende og knyttes til bildet. *Vi i verden* har også til en viss grad bilder som er fargerike og aktive. *Du og jeg* løser noe av dette ved å beskjære bildene sine eller bare bruke bilder som er tydelig fokuserte på få elementer. Ved å være tydelig og konsekvent med sin bildebruk og ved at lærebøkens bilder og illustrasjoner er i samsvar med brødteksten vil dette gi elever den informasjonen og kunnskap de trenger for at buddhismen ikke skal være fremmed og skummel.

7.2.3 Utvelging og utforming av faglig innhold i forhold til alderstrinnet

Jeg har tidligere skrevet om hvordan læreverkene har tilpasset språk til alderstrinnet, og i dette avsnittet vil jeg gå nærmere inn på hvilke tema fra buddhismen som blir presentert på de ulike trinnene. På denne måten vil jeg kunne gjøre meg opp en mening om læreverkene vil være tilpasset elevenes kognitive utviklingsnivå i forhold til temaets innhold, eller om det vil være for vanskelige eller enkelt.

Læreverket *Vi i verden* har et tydelig spiralprinsipp for sin presentasjon av buddhismen, noe som vil være i tråd med den sosiokulturelle forståelse og Vygotskys proksimale utviklingssone. *Vi i verden 5* konsentrerer seg om lære og tilbedelse, *Vi i verden 6* har en fortsettelse av læren og høytider og buddhaer og bodhisattvaer, mens *Vi i verden 7* utdyper læren ytterligere og presenterer tilbedelse hjemme og i tempelet. Det er tydelig at læren i buddhismen er viktig da den finnes i alle de tre lærebøkene for mellomtrinnet. Jeg vil si at læreverkene *Vi i verden 5* starter opp med en viktig oversikt over læren i buddhismen for så å gå dypere i materien i *Vi i verden 6* og *Vi i verden 7*. Det er grunn til å tro at på grunn av vår protestantiske bakgrunn her i Norge vil læreverkene vektlegge læren i andre religioner også slik som i kristendommen. Det er likegyldig om andre religioner vektlegger dette like mye, men det er helt tydelig at lærebøkene legger vekt på å formidle læren om andre religioner. *Vi i verden* har med temaet læren i alle sine kapitler om buddhismen for alle trinn på mellomtrinnet og bygger dette opp litt etter litt. Dette vil være funksjonelt etter utvikling av elevers kognitive og kulturelle utvikling.

Inn i livet er bygget opp etter temamodellen og har en litt annen fremstilling enn de andre bøkene (jf. 2.2.2.) Det betyr at det er ulike mengder med buddhisme i de ulike bøkene alt etter hvilket tema som blir tatt opp. *Inn i livet 5* har tre tema som inneholder buddhismen: ”Tid eller tidsregning”, ”Høytider” og ”Hellige tekster”. I *Inn i livet 6* står det 10 sider om ”Buddhismen i Norge”, mens *Inn i livet 7* har til sammen 20 sider fordelt på to kapitler; ”Å leve som buddhist” og ”Gjennom livet som buddhist”. Det viser at det ikke er noe mønster for oppbygningen, men at det helt tydelig er konkrete tema som presenteres på 5. og 6. trinn, mens det er mer abstrakte tema på 7. trinn. Dette passer godt inn i det kognitive stadiet som eleven befinner seg på aldersmessig. Ved å spare de mest abstrakte temaene til slutt, tar lærestoffet hensyn til elevens kognitive utvikling og hvilken evne de har til å oppfatte abstrakt kunnskap og til å lese mellom linjer og trekke slutninger. Elevene vil meste sannsynlig være mer klare for dette på 7.trinn enn på tidligere.

I forhold til organiseringen av lærestoffet etter temamodellen, synes jeg personlig at det gjør boka forholdsvis rotete og vanskelig å holde orden på. Eidhamar skriver i sin artikkel Master i religion ved UIA våren 2017, Kristine Egeli Sikveland

om undervisning i religion at fordelene med temamodellen er at elevene lærer å se religionene i forhold til hverandre. Ut fra en sosiokulturell perspektiv vil elevene kunne knytte erfaringer fra tema i egen religion opp mot samme tema i andre religioner og sammenligningen vil hjelpe eleven å se sammenhenger og trekke linjer mellom religionene. Slik vil det også være av relevans i forhold til den proksimale sone som går fra det kjente temaet i egen religion til samme tema i en ukjent religion. Likheter og ulikheter kommer tydelig frem mellom religionene. Samtidig kan denne oppbygningen være forvirrende for noen, det kan bli vanskelig å skille tradisjonene for elever som synes dette er et vanskelig fag (Eidhamar i Sødal 2009, s. 101).

Læreverket *VIVO 5-7* har ingen klassifisering over hva som skal brukes på noen av de ulike trinnene da alt som handler om buddhismen er samlet i et kapittel i ei bok. Boka er som jeg har skrevet om i kapittel 5.3 delt inn i tre deler; A, B og C. A-delen som har overskrift "Å leve som buddhist" og handler om læren, nirvana, hverdag og høytid og skikker. B-delen har overskriften "Buddhismens fortellinger" og handler i hovedsak om fortellinger om Buddha og hans liv. Den siste delen C-delen har overskrift "Tempelet og kunsten" og handler om kloster og tempel, buddhastatuer, symboler og buddhistisk musikk. Det er også en artikkel om Arvind som er buddhist. Ved å samle alt lærestoff om KRLE i en bok for hele mellomtrinnet, vil det være mulig for læreren selv å bestemme når de ulike temaene skal presenteres for elevene. Læreren står fritt til å selv velge å tilpasse temaene i forhold til elevenes kognitive og kulturelle utvikling, og det vil da være spesielt viktig at underviseren og tilretteleggeren er klar over elevenes utvikling når de velger når lærestoffet skal gjennomgås.

Ulempen med denne oppbyggingen mener jeg ligger i at det virker som hele kapittelet om buddhismen er relativt enkelt. Det er mye fokus på det konkrete og lite abstrakt og vanskelig. Det virker som forfatteren legger seg på et enkelt nivå slik at det skal være mulig for den som underviser å velge fritt i hele boka fra 5. trinn uten å måtte tenke på at noe er for vanskelig. I senere tid kom læreverket *VIVO* ut med en fortellingsbok som inneholder fortellinger fra de ulike religionene. Det er mulig at forlaget så at dette var nødvendig i forhold til læreplanen eller at det hele enkelt ikke ble nok lærestoff i den ene boka.

7.3 Sammendrag

I dette kapittelet har jeg gjort en sammenligning av lærebøkernes tilrettelegging for elevers kognitive og kulturelle forståelse av lærebøkernes presentasjon av buddhisme. Jeg har sett at de ulike lærebøkene pedagogisk tilrettelegger på ulike måter. Det er helt klart fordeler

og ulemper med alle lærebøkene og i kapittel 8 vil jeg konkludere med hvordan lærebøkene stiller seg i forhold til min problemstilling i denne masteroppgaven.

Dette kapitlet viser at flere av lærebøkene tar hensyn til elevers kognitive og kulturelle utvikling på flere nivå. I forhold til den multimodale analysen har alle læreverkene ulikt antall av modaliteter som er funksjonelle, og alle læreverkene har flere trekk som kjennetegner de sammensatte tekstene. Det er likevel noen trekk som skiller lærebøkene fra hverandre og noe som gjør at enkelte lærebøker vil møte elevenes kulturelle og kognitive utvikling på en bedre måte enn de andre. Dette vil jeg komme nærmere inn på i konklusjonen i kapittel 8.

Kapittel 8.0 Konklusjon og avsluttende refleksjon

I dette siste og avsluttende kapitlet vil jeg trekke frem de funn som kan sies å lede frem mot en konklusjon av problemstillingen og forskningsspørsmålene mine. For å kunne svare på hva oppgaven egentlig avdekker, vil det være relevant å svare på mine forskerspørsmål først. Jeg vil også bruke resultatene av svarene til å gjøre en endelig konklusjon til min overordnede problemstilling: **Hvordan brukes multimodalitet til å presentere høytider og sentrale ritualer innenfor buddhismen i fire læreverker i KRLE-faget på mellomtrinnet og hvilke sammenhenger finnes det mellom læreverkenes sammensatte tekster om ut buddhismen og deres pedagogiske tilretteleggelse for kognitiv og kulturell forståelse hos elever på mellomtrinnet?**

Mitt første forskerspørsmål er: **Hvordan er læreverkene i KRLE bygget opp i forhold til tidligere kriterier for lærebokgodkjenning?** I analysen i kapittel 4 fant jeg at tre av de fire læreverkene i KRLE er bygget opp etter systemmodellen, mens et av læreverkene *Inn i livet* er bygget opp etter temamodellen. I forhold til kriterier for lærebokgodkjenning har jeg vurdert alle læreverkene etter Skrunes sine kriterier og kommet fram til at lærebøkene er like på noen kriterier og ulike på andre. Kriteriene er: språklig tilpassing til alderstrinnet, pedagogisk bruk og tilpasning av illustrasjoner, tilpasning av lærestoffet etter elevenes forutsetninger og behov, utvelgning og utforming av faglig innhold i forhold til alderstrinnet og bruk av varierte arbeidsmåter

Alle lærebøkene er forholdvis like på to av kriteriene for lærebokgodkjenning. Det er ingen av lærebøkene som har en alternativ bok med mindre lærestoff, det blir opp til læreren å tilpasse til de svake elevene. Den eneste boka hvor det er en form for mulighet til tilpassing er *VIVO 5-7* hvor alt lærestoffet som elevene skal gjennomgå i løpet av mellomtrinnet er samlet i en bok. Her vil læreren har en mulighet til tilpassing ved å velge. Alle lærebøkene har inneholder også spørsmål og oppgaver som er varierte og som vil få utfordre elevene på ulike måter.

I forhold til de tre andre kriteriene var det ulikheter mellom læreverkene. *Vi i verden* og *Du og jeg* har forholdvis tettpakkede sider med ord og modaliteter i sine KRLE-bøker og velger vanskeligere tema enn de andre to læreverkene. Det er tydelig mye skriftlig tekst og til dels vanskelig språk og begrenset med ordforklaringshjelp. *VIVO 5-7* er derimot er veldig enkelt språk, og velger å bruke mindre abstrakte tema. *Inn i livet* bygger opp bøkene sine med

økende vanskegrad etter hvert som elevene blir eldre. Dette vil være i tråd med elevenes kognitive utvikling.

Lærebøkene bruker også veldig ulike bilder og illustrasjoner i bøkene. *Vi i verden* har mye fotografier og bruket tegninger til å illustrere fortellinger. *Inn i livet* har mye bilder og noen tegninger, men ingen bildetekst til sine bilder. *VIVO 5-7* har generelt mye fotografier med sterke farger og gir inntrykk av å ha mye som skjer på bildene. Boka ser veldig fargerik ut i sine illustrasjoner. *Du og jeg* har konkrete og tilpassede bilder og gir liten mulighet for fokus utover det som bildet ønsker å vise. Dette læreverket har også tegninger som illustrerer fortellinger. *Du og jeg* har mindre farge og aktivitet på sine bilder enn de andre verkene.

I forhold til det siste kriteriet, tilpassing av lærestoff, ser jeg at *VIVO 5-7* åpner opp for at læreren selv kan tilpasse lærestoffet etter hvilket stadiet elevene befinner seg på. Dette er helt klart en fordel, samtidig som det forventer at læreren mestrer oppgaven. De andre lærebøkene har langt på vei lagt opp løpet og fremdriften for undervisningen i KRLE for mellomtrinnet. *Vi i verden* har et typisk spiralprinsipp som starter med enkelt og praktisk og konkret og avslutter med abstrakt og noe komplisert lærestoff. *Inn i livet* har en annen oppbygning av sine lærebøker og har ulike tema på de ulike trinnene. Det er vanskelig å se noe mønster hos dem. *Du og jeg* starter også med fortellinger og konkrete fakta for så å gå mer over til vanskeligere og mer abstrakt lærestoff på 6. og 7. trinn. Her er det færre tema og heller mer om hvert tema enn hos flere av de andre bøkene.

Forskerspørsmål nummer to er: **Hva forteller en oversiktsanalyse av de ulike verkene om buddhismen på mellomtrinnet?** På dette nivået valgte jeg å bare konsentrere meg om noen av kriteriene, nemlig kriteriene hvor jeg så at det var forskjeller mellom læreverkene. Oversiktsanalysen viste at det var tydelige forskjeller hos læreverkene i forhold til presentasjon av buddhismen, både i forhold til oppbygging, valg av tema og vanskegrad slik som jeg har beskrevet under svar på forskerspørsmål en. Jeg fant at det var forholdsvis samme oppbygning i bøkene generelt som det var i forhold til buddhismen som religion. *Vi i verden* og *Du og jeg* har de vanskeligste bøkene etter min mening i forhold til språk, mens *VIVO 5-7* har et språk som nesten blir for enkelt når elevene kommer opp i 6. og 7.klasse. *Inn i livet* har et språk som er tilpasset greit etter trinn, og øker også mengde og vanskegrad oppover i trinnene.

I forhold til bilder og illustrasjoner om buddhismen er det også her nogenlunde likt i kapitlene om buddhismen når en sammenligner helheten i hvert lærebokverk. En av bøkene, *VIVO 5-7*, er tydelig mer fargerik enn de andre bøkene. *Vi i verden 5-7* og *Inn i livet 5-7* ser

nokså like ut, mens *Du og jeg 5-7* har minst farger og detaljer i sine bøker. *VIVO 5-7* er den boka som det er enklest å tilpasse lærestoffet om buddhismen til elevgruppen. *Inn i livet 5-7* er også annerledes ved at verket er bygget opp etter temamodellen og ikke systemmodellen slik *VIVO 5-7*, *Vi i verden 5-7* og *Du og jeg 5-7*. Her er buddhismen som religion spredt ut over flere kapitler etter hvilket tema kapitlet handler om. *VIVO*, *Vi i verden* og *Du og jeg* legger opp bøkene etter systemmodellen hvor buddhismen har et atskilt kapittel i hver bok.

Med fare for å gjenta meg selv så er oppbygningen av kapitlene om buddhismen ellers ganske lik bøkene generelt. *Vi i verden* har mye tekst og spiralprinsippet for læring. *Inn i livet* har tema organisering, og jeg synes det er tungvint og finne frem i disse bøkene. Det har kanskje sammenheng med at jeg selv har lite erfaring med bøker som er organisert etter temamodellen. *Du og jeg* har også mye tekst, og velger seg få tema og går i dybden på disse temaene fremfor å skrive lite om mye.

Forskerspørsmål nummer tre er: **Hvordan brukes multimodalitet til å presentere høytider og sentrale ritualer innenfor buddhismen fra fire læreverk i KRLE-faget på mellomtrinnet?** Analysen i kapittel 6 viste at alle lærebøkene på en sakssvarende måte brukte multimodal affordans, redundans, kohesjon og funksjonell spesialisering i sine lærebøker på de utvalgte sidene jeg analyserte. Det var likevel variasjon i hvilke virkemidler som ble benyttet. Noen av læreverkene krever mer av leserne sine i forhold til multimodalitet.

Vi i verden 5 og *6* benytter seg av flere multimodale trekk ved presentasjon av utvalgt læringsmål for buddhismen. I analysen finner jeg at det er rytme i sidene som jeg analyserer ved at overskrifter er større og fet, underoverskrifter er større og har en annen skrift type og nøkkelord og bildetekst er fet. Komposisjonen av sidene viser at bilder er plassert til høyre og i midten eller sist og det er tydelig informasjonskobling mellom bilde, bildetekst og selve brødteksten noe som betyr multimodal redundans. På enkelte boksider er det høy grad av multimodal affordans og de ulike modalitetene er funksjonelt tilpasset. Dette skaper en helhet i temaene. *Vi i verden* bøkene har tydelige sammensatte tekster som gir elevene mange elementer å holde styr på når det gjelder de utvalgte sidene jeg har gått i dybden på.

Inn i livet 5 og *Inn i livet 7* sine sider om ritualer og høytider i buddhismen har lik rytme på sidene sine. Overskrift, nøkkelord, bildeforklaringer og ordforklaringer blir tydelig skilt ut ved ulike skrifttyper, størrelse og fet/kursiv formatering. Komposisjonen viser at det er stort sett er god kobling mellom bilde og skrift. Det vil si at teksten har multimodal redundans ved at bilder illustrerer deler av teksten gjennom en annen modalitet. Noen steder er det bildetekst, og andre steder er det selv opp til elevene å lage en kobling mellom tekst og

bilde. Informasjonskoblingen viser at kobling mellom bilde og tekst både utdyper og utvider teksten. Det er også sider hvor bilde og tekst-modalitetene er funksjonelt spesialiserte.

VIVO 5-7 har mange modaliteter som arbeider sammen og har høy grad multimodal affordans. Det er overskrifter, underoverskrifter, nøkkelord, ordforklaringer, bilder, faktabokser, spørsmål, symboler og bilder i tillegg til brødteksten. Dette krever en del kognitiv virksomhet hos eleven. Det er multimodal affordans hvor bilde og tekst presenterer en økonomiserende helhet gjennom ulike modaliteter. Det er også tilfeller av funksjonell spesialisering ulike modaliteter vektlegger forskjellige ting ved temaene. Det er ikke så mye tekst og teksten er stor og tydelig, dette vil gjøre at elever kanskje ikke blir så avskrekket. Det er boka som har størst format og det er mye og fargerike bilder som skaper bevegelsen og som vil engasjere leseren.

Du og jeg 6 har tydelig skilt de ulike typer tekster fra hverandre med størrelse, farge og formatering av skriften. Det skaper en rytme i teksten. Bildene er tydelige og enkle i forhold til komposisjonen og viser lite annet enn fokuspunktet på bildet. Det er det multimodal redundans hvor bilde og teksten sier noen lunde det samme gjennom ulike modaliteter. Det brukes også multimodal affordans på noen av boksidene ved at brødtekst, bilde og bildetekst kobles effektivt sammen og utfyller hverandre i en helhet. Det er god informasjonskobling mellom overskrift og bilde og tekst. Modalitetene er funksjonelt spesialiserte på noen av sidene og belyser ulike elementer ved temaene gjennom de forskjellige modalitetene.

Analysen viser at alle lærebøkene har brukt multimodalitet når de presenterer buddhisme i sine bøker. Avsnittene over viser at alle sidene som presenterer mine utvalgte læringsmål om buddhismen fyller kriteriene til Løvlands kjennetegn for en sammensatt tekst.

Forskerspørsmålet som kommer til slutt er: **Hvilke sammenhenger finnes det mellom læreverkens sammensatte tekster om buddhisme og deres pedagogiske tilretteleggelse for kognitiv og kulturell forståelse?** I dette kapitlet drøftet jeg kognitiv og sosiokulturell læringsteori opp mot den multimodale analysen og kriteriene for lærebokgodkjenning. Jeg så på denne måten at det var forskjeller og likheter også her mellom læreverkene.

I forhold til den multimodale analysen fant jeg at elevens mulighet for kognitive og kulturell forståelse hadde sammenheng med de sammensatte tekstene om buddhismen. Multimodal affordans og multimodal redundans hjelper elevenes kognitive forståelse fordi modalitetene arbeider sammen for å skape et helhetlig uttrykk. Funksjonell spesialisering vil

være hensiktsmessig i forhold til å tilrettelegge spesielt til barn som mottakere. Dette gjøres i *Inn i livet* da de bruker fiktive barn som formidlere. Multimodal kohesjon kjennetegnes av rytme, komposisjon og informasjonskobling. Dette er noe alle lærebøkene har. Rytmen skaper forutsigbarhet for elever, komposisjonen gir elevene tips og tegn til hva som er viktig i teksten og informasjonskobling skaper en helhet i læreboka. Multimodal redundans vil forsterke lærestoffet gjennom flere modaliteter, og forsterke den kognitive forståelse til eleven.

Det er også en sammenheng i alle de undersøkte læreverkene mellom bruk av multimodalitet, mine analyseresultater etter bruk av utvalgte kriterier fra tidligere lærebokgodkjenning og elevers mulighet for kognitiv og kulturell forståelse. God språklig tilpassing og bilder og illustrasjoner som passer til elevenes kognitive stadie gjør det enklere for elever å forstå lærestoffet. Ved å knytte ny kunnskap opp til allerede lagret kunnskap, vil elevene kunne utvikle sin proksimale sone også i tråd med sin kulturelle forståelse.

Min problemstilling i denne masteroppgaven som helhet er: **Hvordan brukes multimodalitet til å presentere høytider og sentrale ritualer innenfor buddhismen i fire læreverk i KRLE-faget på mellomtrinnet og hvilke sammenhenger finnes det mellom læreverkene sammensatte tekster om buddhismen og deres pedagogiske tilretteleggelse for kognitiv og kulturell forståelse hos elever på mellomtrinnet?** Ut fra mine konklusjoner bruker alle læreverkene multimodal kohesjon, multimodal affordans, redundans og funksjonell spesialisering på tilfredstillende måter til å presentere høytider og sentrale ritualer innenfor buddhismen. Det er også sammenhenger mellom disse sammensatte tekstene og elevenes muligheter for kognitive og kulturelle forståelse slik jeg viste i forrige avsnitt. Dette er tegn på helhetlig formidling i lærebøkene

Det vil alltid være variasjoner i lærebøker, og ulike lærere og skoler vil foretrekke noen måter fremfor andre. Jeg har pekt på flere felt ved lærebøkene som det kan være aktuelt å ta hensyn til når skoler skal velge ut lærebøker. Det vil ikke være noe fasitsvar på hvilke bøker som vil være best da det er flere hensyn å ta i en utvelgelsesprosess. Jeg har likevel et håp om at denne oppgaven kan være nyttig i forhold til hvilke kriterier og hensyn som det er viktig å vurdere i en utvelgelsesprosess.

Primærkilder

Du og jeg

Du og jeg RLE 5, Hodne, Hans, Henrik Syse og Helje Kringlebotn Sødal.
Kristiansand, Høyskoleforlaget 2011

Du og jeg RLE 6, Hodne, Hans, Henrik Syse og Helje Kringlebotn Sødal.
Kristiansand, Høyskoleforlaget 2011.

Du og jeg RLE 7, Hodne, Hans, Henrik Syse og Helje Kringlebotn Sødal.
Kristiansand, Høyskoleforlaget 2011

Inn i livet

Inn i livet 5, Religion, livssyn og etikk, elevbok, Engen, Dagrun Astrid Aarø, Eli-Anne Vongraven Eriksen, Ragnhild Iversen, Even Næss, Jon Skarpeid og Jenny Helene Sværen.
Oslo, Det norske samlaget 2009

Inn i livet 6, Religion, livssyn og etikk, elevbok, Engen, Dagrun Astrid Aarø, Eli-Anne Vongraven Eriksen, Ragnhild Iversen, Even Næss, Jon Skarpeid og Maria Therkelsen. Oslo,
Det norske samlaget 2010

Inn i livet 7, Religion, livssyn og etikk, elevbok, Engen, Dagrun Astrid Aarø, Eli-Anne Vongraven Eriksen, Ragnhild Iversen, Even Næss, Maria Therkelsen og Merete Thomassen.
Oslo, Det norske samlaget 2011

Vi i verden

Vi i verden 5, Kristendoms-, religions- og livssynskunnskap, elevbok, Berg, Mari Ann, Beate Børresen og Peder Nustad, Oslo, Cappelen forlag 2006

Vi i verden 6, Religion, livssyn og etikk, elevbok, Berg, Mari Ann, Beate Børresen og Peder Nustad, Oslo, Cappelen forlag 2006

Vi i verden 7, Religion, livssyn og etikk, elevbok, Berg, Mari Ann, Beate Børresen og Peder Nustad, Oslo, Cappelen Damm forlag 2008

VIVO

VIVO Grunnbok RLE 5-7, Bondevik, John Harald, Anne Borgersen og Ariane Schjelderup.
Oslo, Gyldendal undervisning 2010

Litteraturliste

Red: Berg, Grete Dalhaug og Kari Nes. (2007). Artikkelsamling fra Utdanningsdirektoratet: *Kompetanse for tilpasset opplæring*, ; Tilpasset opplæring og inkludering i skolefaglige læreprosesser, Et kritisk blikk på elevvurdering i tilpasset opplæring, med forslag til et nytt vurderingssystem, Universitetet i Oslo

Buddhistforbundet 5.11.2009, hentet 7.1.2017 fra
<http://buddhistforbundet.no/article/show/27/Buddhister-i-Norge>).

Cappelen Damm, *Om Vi i verden 1-4*, hentet 2.03.2017 fra
http://viiverden.cappelendamm.no/c68761/artikkel/vis.html?tid=74595&strukt_tid=68761

Cappelen Damm, *Om Vi i verden 5-7*, hentet 9.01.2017 fra
http://viiverden.cappelendamm.no/c68761/artikkel/vis.html?tid=74597&strukt_tid=68761

Cappelen Damm, *Om læreverket Vi i verden 5-7*, hentet 23.1.2017 fra
<https://www.cappelendammundervisning.no/verk/vi-i-verden-5-7-106499>

Cappelen Damm, *Om læreverket Du og jeg 5-7*, hentet 15.02.2017 fra
<https://www.cappelendammundervisning.no/verk/du-og-jeg-5-7-143480>

Dahlum, Sirianne.(2015) . *Validitet*. I Store norske leksikon, hentet 4.4.2017 fra
<https://snl.no/validitet>.

Dalland, Olav. (2012). *Metode og oppgavskrivning*, Oslo: Gyldendal akademisk

Fagbokforlaget, *Inn i livet*, hentet 12.02.2017 fra
<https://www.fagbokforlaget.no/Inn-i-livet-5-elevbok-BM/19788252174601>

Gilje, Nils og Harald Grimen (1993). *Samfunnsvitenskapens forutsetninger, innføring i samfunnsvitenskapens vitenskapsfilosofi*, Oslo: Universitetsforlaget

Gyldendal Undervisning, *VIVO*, hentet 21.01.2017 fra
<http://www.gyldendal.no/grs/Vivo>

Imsen, Gunn. (2002). *Lærerens verden, innføring i generell didaktikk*, Trondheim: Universitetsforlaget

Imsen, Gunn. (2001). *Elevenes verden- innføring i pedagogisk psykologi*, Trondheim: Universitetsforlaget

Kunnskapsdepartementet. (2014). *Forslag til endringer i RLE-faget*
<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/Forslag-til-endringer-i-RLE-faget/id2008836/>

Det kongelige kunnskapsdepartement. (2007). *Informasjon om endringer i opplæringen i faget Kristendoms-, religions- og livssynskunnskap og om rett til fritak fra opplæring i skoleåret 2007/2008*. Hentet 17.03.2017 fra
https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kd/rundskriv/2007/rundskriv_f_15_07_informasjon_endringer_krl_faget.pdf

Kunnskapsdepartementet. (2008) *Informasjon om endring i opplæringsloven*, hentet 8.04.2017 fra
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/rundskriv-f-10-08-informasjon-om-endring/id520814/?q=RLE%20plan%202008>

Løland, Anne, *Multimodalitet og multimodale tekster*, i Viden om lasing 7.mars 2010, hentet 3.2.2017 fra:
<http://www.videnomlaesning.dk/media/1607/anne-lovland.pdf>

Løvland, Anne. (2007). *På mange måter, samansette tekstar i skolen*, Bergen: Fagbokforlaget

Løvland, Anne. (2011). *På jakt etter svar og forståing*, Bergen: Fagbokforlaget

Løvland, Anne, *Tekstkompetanse – ikke bare skriftkompetanse*, Universitetet i Agder, hentet 1.4.2017 fra
http://lesesenteret.uis.no/getfile.php/Lesesenteret/B%C3%B8ker%20og%20hefter/pdf_utgaver/Kapittel%20-%20Lesing%20p%C3%A5%20skjerm/UIS_Lesing_p%C3%A5_skjerm_web_kap_3.pdf

Postholm, May Britt. (2010). *Kvalitativ metode*, Oslo: Universitetsforlaget

Repstan, Kari, *Glimt fra religion og etikkfagets*, i Religion og livssyn 3/2014

Rian, Dagfinn. (1999). *Verdensreligioner i undervisningen*, Oslo: Universitetsforlaget

Skrunes, Njål. (2010). *Lærebokforskning, en eksplorerende presetasjon med særlig fokus på Kristendomskunnskap, KRL og Religion og etikk*, Oslo: Abstrakt forlag

Strandskleiv, Odd Ivar. (2009). *Formålsparagrafen*, Elevsiden.no, hentet 7.3.2017 fra <http://www.elevsiden.no/rettigheter/1098322291>

Solstad, Trine. (2001). *Kontemplativ estetikk og kanoniserte tekster i lærebøker for 6-åringer*, Høyskolen i Vestfold, hentet 5.04.2017 fra <http://www-bib.hive.no/tekster/hveskrift/notat/2001-07/not7-2001-03.html>

Sødal, Helje red, Ruth Danielsen, Levi Geir Eidhamar, Hans Hodne, Geir Skeie og Geir Winje. (2009). *Religion og livssynsdidaktikk- en innføring*, Kristiansand: Høyskoleforlaget

Thune, Taran. (2015), *Norsk Utdanningshistorie*. I Store norske leksikon. Hentet 5.12.2016 fra: https://snl.no/Norsk_utdanningshistorie

Tønnessen, Sigurd (2016) : *Reliabilitet*. I Store norske leksikon, hentet 6.4.2017 fra <https://snl.no/reliabilitet>.

Utdanningsdirektoratet. (2016). *Læreplanverket for kunnskapsløftet*. Hentet 4.01.2017 fra <http://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/hvordan-er-lareplanene-bygd-opp/>

Utdanningsdirektoratet. (2015). *Læreplan i kristendom, religion, livssyn og etikk*. Hentet 3.01.2017 fra http://www.udir.no/kl06/RLE1-02/Hele/Komplett_visning?read=1

Winje, Geir; *Lærebøkene i KRL- hva har skjedd på ti år*, Norsk teologisk tidsskrift nr 1/2008. Hentet 5.04.2017 fra <http://geirwinje.no/onewebmedia/krl-lareboker-10-ar.pdf>

Winje, Geir. (2006). *Metodisk arbeid med religionenes musikk i KRL*. Hentet 6.4.2017 fra <http://geirwinje.no/onewebmedia/metodikk-musikk-religion.pdf>